

Fratris Hieronymi saouarole Ferrariensis ordinis
predicatorum de veritate fidei in dominice crucis trium-
phum.
Liber primus.

Proemium.

Loziosum crucis triumphum cōtra huius
seculi sapientes garrulosq; sophistas: arduū
pfecto ac supra vires: temporibus tamē no-
stris vtile opus ac necessarium diuina ope
fretus aggredior. Quamuis. n. ex innume-
ris domini nostri iesu xpi operibus ac cele-
bratis toto orbe miraculis: sacrisq; theolo-
gorum monumentis fides omni expte adeo fundata & stabi-
lita sit: vt de illa amplius indagari ne dum ambigē sup flu-
um curiosumq; videatur: pleriq; tamē hac tempestate mor-
tales ita peccatorum sordibus volutantur: vt ad veritatis
lucem caligantes celestia pro ridiculo habeāt: ac diuina mi-
racula quasi deliramenta contēnant. Mos itaq; quos nimirum *obs*
rum zelus domus dei comedit: preterita ac pene aboleta in
memoriam reuocantes quasi somniculosos excitare conabimur.
Licet autem fides ex causis principijsq; naturalibus
demonstrari non possit: ex manifestis tamen effectibus va-
lidissimas rationes adducemus: quas nemo sane mentis in-
ficiari poterit. Non q; fides his tantummodo inuitatur: (cū
teste apostolo:) donuz illa sit dei non ex operibus ne q; glo-
rietur: sed vt earum subsidio nutantes basibus solidatis cō-
sistant: incredulū ad recipiendum supernaturale fidei lumē
disponantur: fideles autem his instructi armis contra impi-
os oppugnatores procedant: passimq; illorum insipientiam
detegentes simplices ab eorū faucibus incautosq; eripiant.
Neq; vero est cur hac de re fidei merito derogari q; putet:
propterea q; tritum illud sit: fidem non habere merituz: cui
hūana ratio prebet experimētū. Ad eos. n. hoc tantū refer-
tur: q; nō nisi rōnibus coacti credere volūt. Qui at p^m dicitur

no munere constantissime fidē amplexi se insuper atq; alios
in ea rōnibus confirmare contendunt: hi sunt p̄cipue cōmen-
dandi. **Principe apostolorū Petro ita nos exhortate. Domi-**
num autem christum sanctificate in cordibus vris pati
semper ad satisfactionem omni poscenti vos rōnem de ea q̄
in vobis est: fide et spe. Quia ergo ratiōibus dūtaxat dispu-
tare contendimus nullius auctoritati initemur. Atq; ita in
toto opere progrediemur ac si nulli hoium q̄libet sapienti:
sed soli rōni exhibis: que videmus et experimur: credendum
sit. Rationi enim naturali omnes assentiri coguntur. Quā
vero cum sapientibus huius seculi nobis modo agendum
est: quos domestici et nudī sermonis lectio plerūq; fastidit:
consuete simplicitatis nostre metaz paululus in hulus opis
stilo pro illorum satisfactione transgrediemur. Amen.

De modo procedendi.

Cap. I.

Doctet autem nos ad cognitionem Inuisibilium p̄ visibilia deuenire: omnis. n. nostra cognitio incipit a sensu: sensus vero ea solum: que extrinsecus sunt: accidentia cognoscit. Intellectus autem subtilitate sua rerum s̄bam penetrat. Quaz̄ p̄sideratione ad cognitionē imāliū z̄ in visibiliuz̄ rez̄ eleuat.

Dū. n. s̄bam z̄ p̄prietates: ordinē: causas z̄ motū rerum visibiliuz̄ speculat̄ p̄ hec in substantiaz̄ separatarū z̄ dei notionez̄ quodāmodo manuducitur z̄ sublimat̄: quēadmoduz̄ etiam per accidentia z̄ motus operatione sua hōis extrinsecas ad latentis aie interiorisq̄ hominis ac inuisibilium s̄ulmet partium intelligentiā puenit. Colligentes igitur philosophi p̄ oculis vniuersuz̄ celos. s. z̄ ornatū eorum atq̄ influxum: necnon elementorū proprietates: actiones: mixtionēsq̄ eorum multimodas: compositarum rerum varietates: motus z̄ proprias passiones: mirabilem deniq̄ ordinem z̄ mundi huius visibilis magnitudinem z̄ pulcritudinem: ad in visibilia suspicienda mentis aciē erexerunt. Quib̄ inuentis eorū naturas z̄ proprietates qualitercūq̄ potuerūt: inuestigare conati sunt. Sicut ergo ipsi philosophi res nāles esse opa dei cognouerunt: p̄ que in eius virtutis z̄ glorie cognitionem pueniri potest. Ita que sunt in ecclesia christi sensibus z̄ ratione p̄ceptibilia: ostendere volumus esse eiusdem opera dei: per que ad notitiam maiestatis z̄ glorie iesu christi: qui nobis Inuisibilis est peruenire possumus. Quēz̄ admodum igitur omnia: que deus fecit in vniuerso: philosophi aggregauerunt: oportet quoq̄ nos colligere quecūq̄ christus in mūdo opatus est. Et sicut ex miris nature operibus philosophi coacti sunt cōfiteri deum esse primam omnium causam: z̄ opus nature esse opus intelligentie non errantis: hoc est dei. Ita ex admirandis christi opti-

Liber

bus ostendere volumus eundem christum crucifixum: esse primam omnium causam: et ipsius operationes esse dei operationes: qui errare non potest. Nec tamen propterea asserere volumus nos ob has rationes credere. Nec enim harum argumentationum virtute christiana mens ad credendum impellitur. Alioquin de homini rebus non fides: sed opinio haberetur: virtute autem hec credimus luminis ex deo nobis supernaturaliter infusi. Deinde his rationibus: fidelium alios alacriores reddimus et confirmamus. Incredulis aduersarijs demonstrantes fidem a nobis non leuiter et inaniter: sed grauiter sapientissimeque teneri. Ut autem melius vniversa diuersorum temporum ecclesie opera tam presentis quam preterite in vnum collecta ante oculos statuamus: ad similitudinem et comparationem vniversi: sub effigie currus triumphalis singula inferius describemus.

De triumpho christi: vnde fides argumenta eliciuntur. Cap. ij.

Deus. n. cum sit infinite potentie: sapientie: et bonitatis: non potest per vnā tantam creaturā nisi imperfecte cognosci. Vbi siquidē in tāte maiestatis notitiā ex ordine vniversi potissimum deuenerūt: quod ordo non ex vna dūtaxat re: sed ex innumeris fere constat: quas non multa cum difficultate p̄ oculis simul statuere poterūt: cum sint omnes naturali quodā vinculo ita p̄nexe: vt alia ex alia pendeat. Virtus quoque et sapientia christi: non ex vno eius ope statim poterit apprehēdi. Verū si omnia illius gesta et effectus qui inde emanarūt: p̄spectui nostro p̄ter offeramus non vnā tantum rationē: sed multas ex ipsis colligētes: cōpelletur nimirum cuiuslibet hominis intellectus fateri. Christum crucifixum esse verū deum. Quia si vnica operatio et argumentatio minus sufficiat: omnes tñ simul collecte eam vim habebūt: vt quispiā nisi p̄terue mētis dissentire non possit. Verū quod preterita et presentia christi opera

non facile

non facile conspectui se se offerunt. sicut naturalia: cum quibus quotidie versamur et quae miro sub celo ordine connectuntur: opportunum duxi ea ad sensibilem imaginem sub specie currus triumphalis redacta cuilibet etiam rudi ingenio quasi palpanda proponere: ut non tantum singula seorsum: sed cuncta piter contempleremur. **P**rimum itaque ante omnia praestituamus curram quatuor vectum rotis: et super eo more triumphantis christum spinis coronatum. Innumeris probris et contumeliis atque atrocissimo et turpissimo supplicij ac mortis gratie superatis plagarum livorem totiusque cruentari corporis cicatrices et vulnera ostendentem: quibus non alijs armis cuncta subegit et captivam in altum duxit captivitatem. Eiusque vertici micantibus radijs lucidissimus iminetur ac globulosa trina facie trinitatem effingens: quae totum ipsum christum eiusque ecclesiam inarrabili circumfuso splendore praesens illustret. Christus vero leuam crucem teneat cum ceteris passionis suae aculeis et instrumentis: vtriusque testamenti volumen dextra complectens. Juxta pedes cum superposita hostia stet calix: et circa ipsum distincta vasa aquae: vini: olei et balsami cum reliquis sacramentorum ecclesiae signis. Ad hoc infra gradum christi secedat piissima eius mater virgo maria. Ad haec infra ipsius virginis gradum circumquaque disposita sint aureae: argenteae et crystallina vasa celaturis et gemis ornata pretiosis non nisi ossibus et cineribus referta mortuorum. Ante curram stant apostoli et predicatorum omnes quasi vehiculum trahentes assistant. Praecedunt patriarchae et prophetis veteris testamenti cum innumera virorum: et mulierum caterva. Curram circumstant amplissima vtriusque sexus et cuiuslibet conditionis agmina martyrum: circa quos sint universi doctores sacri libros apertos utraque manu gestantes. Curram dehinc sequatur infinita multitudo vtriusque sexus et omnis generis et sortis hominum. Iudeorum scilicet: grecorum: latinorum ac barbarorum tam divitum quam pauperum: sapientum: eruditorum: idiotarum et cuiuslibet etatis plaudendum. In

circuitu autem horum omnium tam precedentium quā sequē-
 tium triumphalis pompam currus ponamus innumeras
 hostium turmas ecclesiam totis viribus oppugnātes. Im-
 patores scilicet: reges: principes et potētes huius seculi. Sa-
 piētes quoque et philosophos et hereticos: ac ex omnium gē-
 tium et linguarum populis: seruis et liberis: maribus ac fe-
 minis infinitā sortis cuiuscūque frequentiam. Juxta hos pro-
 phana deorum simulacra et idola contrita: diruta et commi-
 nuta describantur. Necnon libri hereticorum combusti et su-
 tataque ceterarum sectarum dogmata: cultus denique omnis alia-
 rum religionum deiectus et euersus. **C**um ergo currus
 ante oculos nostros descriptus et cōstitutus: erit quasi quod-
 dam vniuersum: vñ nouam p̄biam elicere valeamus. Pro-
 prima siquidem causa et pro inuisibilibus: ad quorum cogni-
 tionem p̄uisibilia nituntur philosophi peruenire: in verti-
 ce christi radiantem globum lucidissimum statuimus vice
 sanctissime et indiuidue trinitatis. Quam summum deum
 esse confitemur. Atque ipsum christum: qui nobis inuisibilis
 est: ceteris vndique supereminentem. Cui innumeros ange-
 lozum et animarum beatarum choros assistere credimus. Ad
 quorum cognitionem et scientiam ex his: que supra et circa
 currum visibilia collocauimus: peruenire conabimur. Si-
 cut autem philosophi post inuisibilia celum dicunt esse prin-
 cipalem omnium: que infra ipsum generantur causam. Ita
 et nos crucem et passionem christi post diuinitatem ponimus
 principalem causam gratiarum ecclesie et nostre salutis. Et
 sicut post celum succedunt elementa. Ita post passionē chri-
 sti sequuntur ecclesiastica sacramēta. Et quēadmodum ele-
 menta virtutem omnem habent a celo: ita sacramenta vir-
 tutem a passione christi cōsequuntur. Post elementa vero
 semina in mundo et agentia particularia ponimus. Pro se-
 minibus ergo in triumpho nostro doctrinam accipimus e-
 uangelicam: sanctorumque opera et exempla: quorum ossa ac
 cineres

cineres nos memores reddunt. Eorum namque monumen-
 tis:meritis et exemplis ecclesia quotidie claris ac fructuosis
 operibus secundatur. Insuper pro particularibus agentibus
 descripsimus apostolos:patriarchas:prophetas:martyres
 ac doctores:qui dum uiuerent:uniuersum terrarum orbem
 suis predicationibus in christo regenerarunt. Sancti enim
 dum christo cooperantur particularia agentia recte vocari
 possunt. Eorum vero scripta:bona opera et exempla:que se-
 pissime in ecclesia recoluntur:nobis semina beneuicendi pro-
 culdubio existunt. Postremo in hoc mundo corporeo sequ-
 untur effectus:p quibus amplissimam hominum multitu-
 dinem cuiuslibet conditionis descripsimus ad christum ex-
 emplis et adhortationibus sanctorum conuersam:que cum-
 pie tum etiam sanctissime vixit. Sed quia in rebus natura-
 libus omnis motus est de contrario in contrarium et gene-
 ratio unius est corruptio alterius:in omni generatione pu-
 gnantia in uicem contraria requiruntur. Ubi semper maior
 preualet virtus. Propterea hostes christi et ecclesie eorumque
 errores undique christo duce fugatos et euulsos in hoc mun-
 do descripsimus. Porro ex quatuor rotis quatuor mundi
 partes intelliguntur per fidem et veritatem christi mirifice
 illustrate. Sicut ergo philosophi pre oculis habentes ordi-
 nem uniuersi et eius effectus considerantes admiratione et
 ardore discendi ipsas naturalium effectuum causas perqui-
 rendo:paulatimque ab inferioribus ad superiora ascendendo:
 ad cognitionem diuine maiestatis et inuisibilium peruene-
 runt. Ita et nos si triumpho et descriptionis huius imaginem
 preteritosque et quotidianos effectus hinc elicitos diligentius
 perscrutari fuerimus:incipiemus admirari et eorum cau-
 sas inquirere:et per hoc ad diuinitatem christi et inuisibilia/
 maiestatis eius cognoscenda gradatim transferemur: **¶** Do-
 ctiones omnibus concedende.

¶ Capitulo. iij.

Liber

Vat in hac nostra disputatiōe congrue pcedamus. Sciendū est: oportere disputantes in aliquo sp vel in qbusdā cōuenire. Alioqn si in oibus dissiderēt: nō haberet disputatio locū. Ea vero: in qbus semp pueniunt disputates: sunt oibus eque notissima. Que vel sensu: vel inductiōe cognoscuntur. Uel eis virtute luminis intellectus agētis: cū proponuntur statim assentimur? Et in multis etiam possint cōuenire disputantes nō eque omnibus sed ipsis tantūmodo notis. Oportet ergo nos notissima quedā quasi fundamenta proponere. Que si negarentur: omnis nra disputatio solueretur. Quia q negantes principia non est disputandum. Siquis enī negaret aliquid moueri: velut zeno: cuz eo phisicus disputare nō posset. Cum phisicus omnia vel qdam moueri presupponat. Conueniamus ergo in hoc primū scilicet iesum christum a iudeis fuisse crucifixum z ab omnibus fere gentibus pro deo habitum z adoratum: hoc enim cunctis tam fidelibus q infidelibus plane cōstat. Qd heretici: iudei: mahumetani z omnes gentilium z barbarorum lingue fatentur: z ab initio perpetua successione christiani eum ad hec vsq tempora ita coluerunt. Libri quoq de ipso christo eiusq ecclesia quocūq idiomate editi tam fidelium q aduersarioꝝ vbiq terrarum vulgati abūde nobis perhibent testimoniū. Nulla deniq mūdi regio: aut āgulus vix relictus est vllus: vbi christianarum ecclesiarum monumenta non extēt. Nec aliquis fere inuenit in orbe locus: in quo vel iesus christus crucifixus tanqz verus deus non adoretur aut retroactis temporibus ibidez non fuerit adoratus. Uel saltem vbi nesciant a christianis eundem vt verum deum hactenus cultum z in presentia coli. Unde infideles eum vocant deum christianorum. Quamobrem delirum z stultum foret id negare: quod omnium ora: scripta: vestigia z antiqua monumenta testantur. De alijs psequenter in triū
pho

C De ordine procedendi.

Cap. v.

Um itaq; inuisibilia Dei p visibilia cognoscant: sciendū ē quedā inuisibilia Dei eē: que p eius visibilia opa nāli virtute luminis intellect^o agentis cognosci possunt. Ad q; etiā philosophi puenērūt: vt Deū esse z ipsum eē vnū z actū purū: z similia. Que daz aut inuisibilia Dei nulla rōne humana inuestigari possunt. Memini enī dubiū esse dz infinita esse intelligibiliū diuinorū secreta: que humane rōnis capacitare penitus excedunt. Cū videamus in specie humana: in qua hoies quo ad nām sunt equales a magnis philosophis subtilia' quedā intelligi: adque nullo modo puerorū vel rudiū hoium intellectus ascendit. Cum ergo Deus hoies excedat infinite: in eo pariter infinita necessario sunt: que nullus creatus intellectus penetrare aut scrutari queat: presertim cum in rebns sensibilibus cognoscendis: quas assidue tractamus d̄fectuz scientie nostre experiamur: pprietates eorū plurimas ignorantes. Quanto ergo magis in Deo id existimandū est: cum rerū sensibiliū effectus: p quos in eius cognitionez deuenimus: non mō primā causam non adequēt: verū etiam ab ea remotissime distēt. Quapropter ex ijs de Deo per q; pauca intelligere valemus. Que igif sola fide tenemus: supra humani ingenij vires esse dicimus. Ut Deū esse trinum: z ipsuz esse hominē z cetera huiusmodi: q; p rationes seu p effectus naturales inuenire non possumus. Ex effectibus tñ supernaturalibus possum⁹ aliquo mō de eis fieri certiores. Itaq; sicut effectus naturales nos in cognitionē Dei perducunt: z has ppositiones esse veras indicāt: videlicet q; Deus est idemq; vnus z infinitus neq; tñ per ipsos cognoscimus deum: sicuti est: nec eius substantiā videmus. Ita etiā p supernaturales effectus possumus fieri certiores de veritate harum pponuz: scilicet q; deus est trinus: z q; dei filius deus est z homo. Attamen per ipsos comprehendere non vale-

Liber

mus Deū trinū ⁊ Deū hoīem prout est. Quia ergo gratis
presupponit naturaz. Primo agemus de ijs dei inuisibili/
bus: que per effectus naturales inuestigari possunt. deinde
de ijs que p supnaturales effectus aliquo modo percipiun/
tur. Verum qz plures ⁊ philosophi ⁊ catholici doctores de
primis inuisibilibus sufficientissime tractarunt: pauca sup
his afferemus cum ab illis adeo sint efficaciter probata: vt
nullus pateat dubitationi locus.

Cum esse.

Cap. vi.

Primum itaqz necessarium ē pbare deū eē. Sed
qz multitudinis vsus in nominādis reb⁹ tenē
dus est ⁊ de subiecto oportet prius scire quid
nois necesse est primū intellegere qd p nomē
dei accipiāt hoīes. Certū ē autē qd oēs di nūcu
pationē intelligut quoddā sūmū: qd qdā primū motorē: alij
p⁹ mā cām ⁊ primū principiū rerū: alij vero summū bonū v⁹
primā veritatē nūcupauere. Siue ergo p Deū intelliga m⁹
primū: motorē: siue primam causam vel primum principi
um: vel summum bonum vel primam veritatem vel ali
quid huiusmodi: manifestum est per philosophoz demon
strationes nos oportere confiteri deū esse: quas pro ordine
libri breuissime perstringemus. **C** Sensu enim percipimus
aliqua in hoc mundo moueri: oē autem: quod mouet: ne
cesse est ab alio moueri. Cum nihil possit esse simul in actu
⁊ impotentia secūdū idem: sed in mouentibus ⁊ motis nō
est procedere in infinitū. Quia nō esset aliquod primū mo
uēs ⁊ per cōsequens nec aliqd aliud: quia mouētia scda non
mouēt nisi p hoc qd sunt a primo mota. Necesse est igit de
uenire ad vnū primūz motorē: quem deum vocāt. **C** Si
mille argumētum adducunt. rōne cause efficientis. Inuent
mus enim in his sensibilibus esse causarū efficientiū ordi
nē: nec tū in eis inuenitur nec est possibile: aliquid esse cau
sam efficientem sui ipsius: qd sic esset prius seipso: quod est
impossibile

impossibile. Cum ergo nec in huiusmodi causis sit proce-
 dere in infinitum ex eo quod secunde cause non agunt nisi in
 virtute prime: necesse est dare aliquam pri- ma causam effici-
 entem: qua omnes communi consensu Deum noiant. ¶ Pre-
 rea cum in rebus aliquid inueniatur magis aut minus bo-
 num: verum et ens: non potest hoc esse in diuersis: nisi pro-
 ut magis vel minus appropinquat alicui summo bono: vel
 summo vero: vel summo enti. Oportet ergo esse aliquid
 in rebus optimum: verissimum et nobilissimum ens. quod
 deum simili modo appellant. ¶ Videmus insuper ea:
 que cognitione carent: operari propter finem. Quia semper
 aut frequentius eodem modo opantur: ac fines suos pro debi-
 ta media consequuntur: Un- de patet quod non a casu: sed ab intentio-
 ne alicuius intellectus ea dirigentis sic procedunt: quem intel-
 lectum Deum vocant. ¶ Quibus etiam hoc signum addere pos-
 sumus: quod nulla inclinatio naturalis frustra esse potest ut liquet
 per omnia naturalia tam animata quam inanimata discurrenti. Natura-
 liter autem omnes homines inclinantur ad credendum aliquid esse huius
 vniuersi gubernatoris: quem deum vocant. Cuius signum est
 quod nemo vnquam nisi metecaptus consistere in hoc potuit: ut
 firmiter sentiret deum non esse. Nulla denique gens tam ferata
 barbara est: que non deum aliquo modo fateatur: quod per
 oium etatum curricula in hec usque tempora vbiq; terrarum
 obseruatum est. Quod autem omnibus et omni tempore conuenit natura-
 le esse videtur. ¶ Ceterum quia in repentinis cuiusque habitus
 et inclinatio naturalis maxime dignoscitur: ex his naturaliter nobis
 insertam dei cognitionem comprehendere possimus: Vi-
 demus enim in repetiuis periculis omnes homines. vbi se hu-
 mano auxilio destitutos conspiciunt: naturali quodam instin-
 ctu non ratione eos mouente: ad superiora conuertitur. Quia natura-
 liter ad suam causam conuertitur effectus. Quamobrem manife-
 ste patet naturaliter nobis insertum esse: quod sit aliquid primum re-
 rum principium et gubernator vniuersi: quem deum appellant.

Libet

**Deum non esse corpus : nec corporis formam nec aliqd
compositum.** Capitulum. vii.

Deum vero non esse corpus neq; corporis for-
mā nec aliqd cōpositū: sed actū purum nemo
philosophoz ambigit. Corpus. n. (vt ipsi phi-
losophi pbant) nō mouet nisi ab alio motū. Si
ergo deus esset corpus: nō esset primū mouens
immobile. **¶** Preterea nō esset etiaz in entibus
nobilissimū: manifestū est enim spiritum esse corpore nobi-
liorem. **¶** Item cuz actus simpliciter ex natura sit prior po-
tentia: qz nihil potest reduci in actum nisi per ens actu. Si
deus esset corpus: esset ens in potentia: z sic non esset primū
ens. **¶** Non est etiā alicuius corporis forma. Id enīz quod
per se habet esse: nobilius est eo: quod esse hz in alio. Dis
autem forma corporis existit in alio. Eū igitur deus sit ens
nobilissimum ceu prima essendi causa: non potest esse ali-
cuius corporis forma. **¶** Preterea ipsa corporis forma non
est ipsa res: que ex ea z mā cōponitur: sed est essendi princi-
piū. Totū ergo compositum aliqd: quod nec est: forma tan-
tū nec mā sola: z est perfectius qz mā z forma: cū totum sit
perfectius suis partibus. Si ergo deus esset corporis forma:
non esset ens perfectissimum. Qz aliqd esset eo perfectius.
¶ Preterea qd venit in alicuius compositionē: non est pri-
mo z per se agens. Nō enīz manus agit: sed homo per ma-
nū. Si ergo Deus esset corporis forma: non esset prima z p-
se agens: z p consequēs non esset prima causa. **¶** Sicut au-
tem deus non venit in alicuius rei cōpositionē: ita nec ipse
cōpositus est: sed actus purus. Non enī esse dei z sua essen-
tia differunt: alioquin esset ens p participationem z nō per
essentiam: z sic aliqd eo prius esset: qz oē quod est p par-
ticipationem: dependet ab eo quod est per essentiaz. Cum
igitur deus sit primū ens: a quo depēdet omne ens: oportet
qz quicquid est in Deo sit essentialiter in eo idest qz nō dif-
ferat a sua essentia: z sic sequitur Deum esse actum purum.

¶ Item

Item cum omne compositum sit posterius suis componen-
tibus et ab eis pendeat et ex necessitate causam habeat. Quia
ea que sunt secundum se diversa: non conveniunt in unum
nisi per aliquam causam ipsa unientem: sequeretur Deum
non esse primum ens: a quo oia alia entia derivantur nec
primam causam efficientem: quod iam improbatum est.

Deum esse perfectum et summum bonum: infinite po-
tentie ubique immutabilem et eternum. // Cap. viij.

Sergo confiteamur sicut oportet Deum esse actum
purum: ipsum quoque esse perfectum et summum bonum:
et infinite potentie et ubique immutabilem et eternum
confiteri validissimis rationibus compellemur. Deum
namque esse perfectum et summum bonum si ipse est actus pu-
rus manifestissima ratione probatur. Esse enim per se subsistens pertinet
totam perfectionem essendi. Quemadmodum si quis per se cal-
lor esset: totam contineret essentialiter caloris perfectionem.
Cum ergo Deus sit actus purus et esse per se subsistens: nihil
de perfectione essendi ei deesse potest. Quia autem perfectio-
nes pertinent ad essendi perfectionem. Quia res dicuntur per-
fecte per hoc: quod aliquo modo habent esse: unde sequitur ni-
hil bonitatis et perfectionis Deo deesse. Sicut autem ex
hoc quod Deus est actus purus: sequitur ipsum esse summum
bonum. Ita ex eodem sequitur ipsum esse infinitum et infinite po-
tentie. Infinitum enim dicitur aliquid ex eo quod non est finitum. Una
queque autem forma in se considerata ad multa convertitur: et per hoc
dicitur infinita. Cum vero recipitur in materia fit forma huius rei
determinata: et sic dicitur finire. Cum igitur Deus sit actus pu-
rus: et esse suum non sit in aliquo receptum: sed sit per se subsi-
stens. Manifestum est quod Deus non est finitus. Sed maxi-
me formalis et infinitus. Ad autem: quod est maxime omnium
formale: est ipsum esse. Et cum unum quodque ea ratione: qua
est in actu et perfectum: sit principium alicuius actuum (patet
autem unumquodque prout est deficiens et imperfectum) eius

Liber

Deus sit perfectissimus et actus purus: manifestum est quod et maxime competit principium actuum: et habere potentiam infinitam. Ipse enim se toto agit: et nihil habet potentie passive. **¶** Ex hoc etiam sequitur deum ubique esse indivisibiliter. Oportet enim omne agens ei coniungi: in quod immediate agit: quia movens et motum simul esse oportet. Quia ergo deus sit prima et universalis omnium causa et sit actus purus et suum ipsius esse: oportet quod omne aliud esse productum sit proprius eius effectus. Sicut igni est proprius ignis effectus. Et cum deus sit omnium causa non solum in fieri sed etiam in esse ipsum deum adesse rebus oportet non solum prima in probatione: sed quod diu in esse conservantur. Et cum esse sit unicuique rei maxime intimum (est enim formale respectu omnium que sunt in re): affirmare oportet deum omnibus in rebus valde intimum esse. **¶** Cum insuper deus sit omnium indivisibilis: utpote quod est actus purus: necesse est fateri ipsum esse in quolibet re et in quolibet cuiuslibet rei parte totum et indivisum. Ex his quoque que dicta sunt: concluditur ipsum esse omnino immutabile et ternum: quia actus purus nullatenus potest recipere mutationem: oportet enim id quod mutat esse: aliquo modo in potentia: quia motus est actus entis in potentia in quantum huiusmodi: ut philosophi probant. **¶** Hinc itaque arguitur ipsum esse eternum: quod nisi esset eternus: esset mutabilis: et per consequens in eo esset potentia passiva: et sic non esset actus purus: quod superius redargutum est. **¶** Preterea si deus non esset eternus: vel principium vel finem vel utrumque simul haberet. Sed hoc est impossibile: quia si haberet principium: iam non esset ipse deus: sed eius principium: quia non esset actus purus: sed haberet esse ab alio receptum. Si sine clauderetur: consequenter esset mortalis vel in nihilum resolubilis. Atque ita non haberet potentiam infinitam: sed aliqua haberet illi potentia. Que in nihilum verti illum posset.

¶ Dum esse unum

Cap. ix.
deum

Dum quoque esse unum ex eisdem principijs patet. Illud enim unum singulare est hoc aliquid nullomodo est multis comunicabile. Cum ergo Deus sit ipsa sua esse suaque natura et actus purus: aliud de quo a natura sua habere non potest ut sit Deus: et ut sit hic Deus. Ergo illud unum deus est hoc aliquid: est ipsa sua natura. Quare eius natura non est pluribus comunicabilis. Impossibile est igitur plures esse deos. **C**eterum cum deus tota in se contineat essendi perfectionem (ut dictum est) Si essent plures Dei: oporteret eos inter se differre. Aliquid igitur conveniret uni: quod non alteri: et si hoc esset privatio: non esset simpliciter perfectus. Si vero perfectio. Alteri eorum deesset. Impossibile est ergo plura esse que comprehendant tota in essendi perfectionem. Plures ergo dei esse non possunt. **Q**uoniam et entia cuncta videmus esse invicem bene ordinata: dum alia alijs deseruiunt. Que autem divisa sunt: in unum ordinem non convenirent. Nisi ab uno aliquo ordinarerentur. Melius enim in unum ordinem multa per unum quam per plures rediguntur. Oportet igitur primum: oia in unum ordinem redigens: unum tantum esse: quod est deus. **C**uius etiam argumentum est: quod in naturalibus ubi manifeste apparet aliquod regimen: ut in arboribus: per unum multitudinem ordinari videmus. Et cum ars mittetur naturam: conspicuus est omne hominum regimen cuiuscumque conditionis aliquo modo reduci ad unum. Nullumque regimen posse durare: nisi ad unius regeris arbitrium quo vis modo reducatur.

Concedo esse intellectus perfectamque rerum cognitionem eumque non necessitate nature agere: sed voluntate. **Cap. x.**
Predictis etiam perspicuus est in deo esse intellectum et cognitionem rerum perfectam. et nihil ipsum ex necessitate agere. Sed per intellectum et voluntatem. In rebus enim naturalibus videmus quod rerum natura cognitionem maiorem habet amplitudinem et extentionem natura non

Liber

cognoscentiū. Non cognoscentia enim non habent nisi formā suā. Sed cognoscentia apta sunt habere etiā formam rei aliene. Illa species cogniti est in cognoscente. Cum ergo cogitatio forme: sit per materiā patet q̄ immaterialitas alicuius rei est rō q̄ sit cognitiua: z ideo sc̄dm imaterialitatis modū est modus cognitiōis. Unde plante p̄pter suam materialitē nihil cognoscunt: sensus v̄o cognitiuus est: q̄ receptiuus est specierum sine mā. Multoq̄ magis intellectus: quia magis recedit a materia. Cū ergo Deus sit in summo imaterialitatis gradu: quia est actus purus: sequitur q̄ ipse sit in summo cognitionis. Un̄ op̄z dicere q̄ Deus oia p̄fecte cognoscit. ¶ Quia vero (vt sepe dictū est) Deus est actus purus z summe simplex: nō potest dici q̄ cognoscat recipientes species rerū: quēadmodum sensus z intellectus noster. Sed q̄ ipse sit suus intellectus z sua sapientia: z qcquid cognoscit per se ipsum cognoscit. Cū ergo sc̄dm imaterialitatis: modum sit cognitionis modus: z ipse sit in summo imaterialitatis: sequitur q̄ ipse seipsum p̄fecte cognoscat: z totamq̄ suam virtutem cōprehendat. Imo q̄ sit ipsa cognitio z sapiētia. ¶ Cū aut̄ alicuius rei virtus p̄fecte cognosci non possit: nisi oia cognoscantur: ad que se virtus extendit: virtus vero diuina se extēdat ad omnia: q̄ est prima cā omnium effectiua: z infinite potentie: patet q̄ Deus cognoscēdo seipsum oia alia cognoscit. In seipso enīz oia alia a se videt: inq̄rtum eius essentia oīum aliorum ab ipso similitudinem continet. Quod ex hoc p̄z: quia propria vniuscuiusq̄ nature consistit prout aliquo modo diuine perfectionis est participes. Cū ergo Deus seipsum p̄fecte cognoscat: op̄z eum quoq̄ modos oīs cognoscere: q̄bus ab alijs sua perfectio ē participabilis. Atq̄ ita singulos cognoscit rerū omnium essendi modos. ¶ Ideo stulta est positio quorūdam dicentiū a Deo superiora solum non inferiora nisi vniuersaliter confuseq̄ cognosci. Ridiculum q̄ppe est asserere q̄ homo aliqua

aliq̄ cognoscat: que non cognoscit Deus. Neq̄ minus stultum est dicere hominem aliqua perfectius q̄ Deum cognoscere. Si ergo hec inferiora distincte et particulariter homo novit: quomodo poterit quod affirmare a Deo hec universaliter tamen et confuse intelligi? **C**erte videmus in rebus naturalibus quod quanto aliqua virtus est eminentior et perfectior: tanto etiam ad plura se extendit et penetrabilior est. Cum itaque divinus intellectus sit summe perfectus et eminentissimus: negari non potest: quin omnia penetrans profundissime cognoscat. **C**umque sit immutabilis et eternus: cogimur confiteri non solum eis fuisse omnia prima postquam facta sunt: sed et antequam fierent. Non enim ipse accipit scientiam a rebus: sed ipsius scientia est causa rerum. **C**oncedimus quod Deus non necessitate nature: sed per intellectum et voluntatem omnia agit. Cum enim intellectus et natura agant per finem: natura vero finem et media non cognoscat: necesse est ut agentis per naturam prestituatur finis: ad quem a superiori aliquo intellectu media necessaria ordinentur. Quare operans agens per intellectum et voluntatem prius esse agente per naturam. Et cum primum in ordine agentium sit Deus. Necessario sequitur quod ipse per intellectum et voluntatem agat. **C**etera omne agens per naturam: uno et eodem modo se operatur: nisi impediatur: quia agit secundum quod est tale: et quod diu tale est: non nisi tale facit. Si ergo Deus ageret per naturam: cum in se omnem contineat essendi perfectionem: oporteret ab eo produci aliquid indeterminatum et infinitum in esse: quod fieri non potest. **C**etera secundum hoc effectus a causa agente procedunt secundum quod in ea preexistunt. (Quia omne agens agit sibi simile) Cum ergo deus sit totus intellectus: eius effectus in ipso preexistunt secundum modum intelligibilem. Et sic per modum intelligibilem ab eo procedunt: quod est procedere ab intellectu determinato per voluntatem.

C Deum habere rerum omnium providentiam. Cap. xi.

igitur hec ita se habent: nemo poterit iam dubitare deum non solum habere rerum omnium naturalium providentiam

Liber

nam: sed etiam rerum quarumcūq; humanarū v̄l minimarū.
Providentia enim est rō ordinis rez ad finem. Deus aut̄ est prima oīum cā in effectum plus influens q̄ secun-
da. Quia ergo deus in oībus rebus opatur non necessitate nāe: sed intellectu z voluntate: cū sit sūma sapiā: cui com-
petit cūcta bñ ordinare recteq; disponere: p̄ter deū: nihil agere: quin sit optime ordinatum. Opz ergo in deo esse rō-
nem ordinis oīum rez ad finem: oīumq; gerere p̄videnti-
am. ¶ Videntes itaq; Philosophi in cunctis naturalibus rebus mirū ordinem: intellexerunt stultum esse dicere. Deū eaz p̄videntiam non habere. Uez difficultas fuit rōnalis creature in rebus humanis. In quibus oīa vidētur esse cō-
fusa. Sed si recte consideret: p̄fecto comperiemus nō esse minus stultum dicere. Deū non habere p̄videntiā hoīuz: q̄ nāliuz: rez quaz ipse homo est finis. Quanto enim aliq̄ sunt in vniuerso nobilioza: tanto plus p̄cipāt ordinis. In quo bonus vniuersi consistit. Si igitur res nāles z quo ad s̄bam z quo ad operationem cadunt sub ordinē diuine p̄vidētie. Multo magis hō cum opatiōibus suis. ¶ Insup que sunt propinquiora fini: magis sub ordine continentur: q̄ est ad finem: q̄ remotiora: q̄ illis medijs alia ordinantur ad finem. Hoīes aut̄ eorūq; opationes p̄pinquius ordinantur ad deum sicut ad finem q̄ actiones aliarū rez nālium. Nō magis subeunt ordinem diuine p̄vidētie: q̄ res nāles. ¶ Preterea gubernatio diuine p̄vidētie ex amore diuino provenit: quo deus tanq̄ prima cā res a se factas z a se dependentes amat. Quanto ergo deus aliqua maiori amore p̄sequitur: magis sub eius p̄videntiam cadunt. Certum est aut̄ q̄ magis hoīes amat q̄ res nāles: vt scitur ab effectu. Quia portiora eis bona contulit. ¶ Item ex cognitiōe effectū tendimus in cognitionem cārū. Cum ergo oīa p̄deant a deo tanq̄ a p̄cā secūde quoq; cāe sunt effectus prime. Videmus autē nālistimū esse oībus secundis cau-

his suoz effectum habere puidenciam: qz tota vtute conan-
 tur eos p debita media ad finem pducere. Quod qdem no
 nisi ex magna eozu prouenit bonitate. Signum ergo est q
 prima ca multo amplius qz scda suoz habeat effectum pui-
 dentiam: a qua cum homo sit eius effectus: oes eius opera-
 tiones dependent. Ergo deus tam hominu qz humanaz re-
 rum hz puidenciam. ¶ Preterea si deus reruz humana-
 rum puidenciam non haberet. Cum oia agat p intellectum
 z voluntatem: aut hoc eius ipotentie in puidendo tribue-
 retur: quod est falsum: cum ipius potentia sit infinita: z oia
 operet in oibus: aut eius circa res humanas ignorantie: qd
 supius est improbatum: aut ipsius voluntati: qd est s eius
 bonitatem. Nemo. n. bonus despicit opus suu nec aliq ca
 suum effectum. Neqz vero recta aut sapiens est illa actio: q
 ignobiliora pcurat: z nobiliora psums omittit. ¶ Item cu
 deus sit ca equiuoca: excellentissimo modo cuncta bonitate
 exuperat. Et vero in humanis aduertimus q excellentis
 bonitatis z sapientie viri: presertim si facultas detur: rebus
 humanis prouidentia adhibet. Multo itaqz magis deus:
 ¶ De fine hois: ad que diuina dirigit puidencia. Cap. xij

¶ Ita vero ad puidencia ptinet res ad fines suos.
 p debita media mouere z ordinare: cu no oium
 sit vnus pxim^o finis. Necesse e diuersimode ad
 suos fines p ea diuersa moueri. Que igit rone ca-
 ret ad suos fines deus nali mouet inclinatioe: q
 puenit ex forma: ita vt potius agatur qz agant. Homo vo q
 est liberi arbitrij: aliqd de diuina puidencia pticipat: z ideo
 ad fine suum a deo mouetur: vt etiam seipsuz moueat ad
 illum: z in hoc deo cooperetur: operationes suas dirigens
 ad aliquem optatum z prestitutum sibi finem. Ad ipsum er-
 go hoiem attinet oi studio ac diligentia inquirere vltimuz
 finem: ad quem diuina prouidentia ronalem aiam ordina-
 uit z mouet. Nec non debita media: quibus certissime ad

Liber

ipsum deo disponente peruenitur: vt se z sua oia recte in-
stitueret z ordinare possit. ¶ Philosophi itaq; magna dili-
gentia hec inuestigare conati sunt. Et sicut nã ex imperfe-
cto gradatim tendit ad perfectuz: ita z ipsi in elucidanda
veritate successiua inuestigatione magis p̄fecerũt. Antigo-
res. n. de hac mã imperfecte disseruerunt. Posteriorẽs ve-
ro noua p̄oribus cõferentes veritatiq; p̄prius accedentes
aliquã melius enuntiarunt. Quã p̄ excellētissimi philoso-
phoz rōnibus efficacissimis diffinierũt humane vite finez
esse diuinorũ cõtemplationem. Hec. n. sola z p̄pria est hois
opatio: ad nihil aliud ordinata tanq̄ ad finẽ: s; p̄ seipsam
desiderata: hominemq; deo z substantijs separatis p̄iugẽs.
Ad quam hõ ipse est magis sufficiens sibi q̄ ad oẽs alias
opationes: q; ad eam rerum exteriorũ adminiculo minus
eget. ¶ Hec insuper est rerum finis omniũ ad hoiem p̄ti-
nentium. Ad cõtemplationis enim p̄fectionem exigitur cor-
poris icolumitas: ad quaz ois ars humane vite necessaria
ordinatur. Et cum ad eam pariter quies a p̄turbationibus
passionumq; sedatio p̄ prudẽtiam z virtutes morales: z ab
exterioribus tranquillitas requiratur: ad quam totius vite
cũtilis regimen coordinatur: manifestum est: si hec recte cõ-
siderentur: oia tã nãe q̄ artis officia ad veritatis p̄templa-
tionem tanq̄ ad finẽ ordinari. ¶ Cum igit hec ita. sint di-
cimus diuinam prouidentiam mouere hoies ad virtutes
morales: vt p̄ eas ad sui cõtemplationẽ pueniant z bñ bea-
teq; viuant. Verum q; vnum quodq; mouet deus secũduz
indictẽ forme exigentiam. cum hoiem libere voluntatis fe-
cerit: ipsum quoq; non nisi in violata libertate mouet. Si
ergo proprio arbitrio mouentis dei inspirationi non repu-
gnauerit: certissime ad finẽ suum p̄ debita media p̄duces.

¶ Finẽ hois vltimũ in p̄nti vita non esse. Cap. xiiij.

Ad fortasse subtiliter p̄siderãtib; difficile imo im-
possibile videbitur hoies in p̄nti vita h̄mõĩ beati-
tudinem

rudinem consequi. Non. n. tenuissima queq; diuinorum con-
templatio hominem beatum reddit: quia beatitudo est vltima ho-
minis perfectio. Un̄ perfectissimam eius operationem esse oportet:
que in contemplatione dei perfecta per humane conditionis ca-
pax consistit. Ad quam pauci vel forte nulli hominum poterunt
peruenire: cum talis contemplatio summum postulet humane
cognitionis gradum: quo paucissimi perueniunt: vel ex mala
corporis dispositione: quia cum anima nostra medijs phantasma-
tibus et corporeis instrumentis cognitionem acquirat: ple-
riq; a deo obtusi et complexione naturali male affecti sunt: ut vix
parua capere possint. Vel pro rei familiaris necessitate plu-
rimos a sublimi contemplatione celestium vel retrahente vel im-
pediente: ne veris studijs inherant: quod totum hominem sibi
deposcunt. Quis ergo oporteat ad hanc contemplationem habere
esse natura bene dispositum: et a mundanis curis et implicatio-
nibus penitus absolutum: inter mortales huiusmodi pau-
cos vel raro comperies. ¶ Qui etiam si reperiantur: ad pur-
am hanc diuinorum contemplationem non nisi longissimo tempore
propter eius profunditatem poterunt peruenire. Cum enim spiri-
tualia per sensibilia cognoscamus: multa preterintelligere oportet
antequam ad summum intelligibile perueniamus. Un̄ philoso-
phi Metaphysicam: que circa diuina versatur: tradunt vlti-
mo loco discendam: presertim quia ad eius contemplationem (ut
dictum est) puritas cordis et omnium passionum anime sensibilis
necessaria sedatio est. Anima enim sedendo a passionibus et a
motibus corporis quiescendo fit prudens. Quo magna assuetu-
dine et vigili cura pro paucis vix in senectute peruenire conti-
git. Cum itaque multi adhuc iuvenes ex hac vita decedant
pauci quoque admodum vel vere nulli virtutibus et diuinorum
contemplationi incumbant. Superest ut etiam pauci
et fere nulli hanc felicitatem assequantur. ¶ Subtilius quoque
investigando pauciores inuenias: qui ad rerum diuinarum
cognitionem contemplationemque perueniant. Multipliciter. n.

Liber

ob infirmitatem intellectus nostri et in rebus naturalibus falluntur homines. Tunc quoque sensus: a quo nostra omnis incipit cognitio: nos plerumque decepit: unde multi solem parue quantitatis esse arbitrantur. Imaginatio quoque obnubilat intellectum: ita ut multis difficile fuerit credere esse aliquas substantias incorporeas. Discursus etiam ipsius intellectus minime rectus nos frequentissime fallit: ex quo pro sepe aliquem probabilem et interdum sophisticam rationem pro demonstratione recipimus: quod excellentissimorum virorum inter se dissidentium opiniones varie attestantur. ¶ Item passiones animae et prave consuetudines: variaeque hominum affectiones eos etiam a cognitione veritatis earum rerum impediunt: cum quibus assidue versantur. Quanto igitur magis ex hominum impedimentis diuinorum contemplatio impedietur? Inueniemus itaque paucissimos hominum fieri posse beatos: quod valde absurdum est: cum beatitudo sit ultimus humane vite finis: quod ad omnes pertinet. Quod si nulla alia beatitudo: nisi que in humanis haberi potest: mortalibus concederetur: profecto pueri et iuvenes et ferme totum genus humanum quasi necessario illa priuarentur. ¶ Sed diligentius adhuc animaduertentes arguemus in hac vita veram hominis beatitudinem inueniri non posse. Nam cum beatitudo sit summum hominis bonum: non admittit secum aliquid mali. Cumque sit per se sufficiens bonum: illa acquisita nihil amplius homini deesse. Sed quomodo in hac vita inueniri potest? quod ita sibi sufficiat ut re nulla indigeat: et ab omni infortunio moloque sit illesus ac tutus? Cum humana natura sit multipliciter serua multisque casibus ac detrimentis abnoxia. Unde sepius apparentem plurimorum fecilitatem calamitas intercipit: ut de Mariamo legitur: et quotidiana experimenta nobis ostendunt. ¶ Meterea vel si quis hanc beatitudinem assequatur: non viri qua ratione possit vere dici beatus. Nam beatitudo cum sit ultimus finis: est quies cordis humani. Quis autem homines naturaliter scire desiderat: et ideo hoc de

fiderium

desiderium cum sit nā infinitum: gescere non potest donec ad op-
 ratam pueniat cognitionem. Multima vero suntz pene in-
 finita/etiam in rebus nālibus desiderata: quoz cognitionē
 nunq̄ humanus assequitur intellectus. Quod ex hoc ma-
 xime argumento colligi pōt: qz scz cum in numeri excellen-
 ti ingenio philosophi ab exordio mūdi ad hec vsqz r̄part-
 mari oia nāe secreta conati sint multo tñ plura supersunt
 ignorata q̄ scita sint ab eis vel cognita. Idem quoqz ipsi fa-
 tentur maximam horum ptem: que scimus: minimam eo-
 rum esse: que ignoramus. Tñ adhuc se vltimas rerum dif-
 ferentiaē nescire testantur: quaruz loco in definitionibus:
 noia accidentium ponunt. Si itaqz adeo intellectus noster
 caligat ad nālia: quāto minus ad supnaturalia penetranda
 poterit eleuari? Que igitur ipsius dei cognitio nāliter no-
 bis in hac vita pceditur: per exigua est z valde incerta. Iō
 nāle hois desiderium in tam hebeti z modica rez nālium
 diuinarumqz cognitione gescere nō poterit: quin imo q̄to
 magis in hac cognitione pficiet vehementiori affectu ad
 eam feretur: qz ois motus nālis in fine vehementior q̄ in
 principio existit. Et sic sp̄ tanto vehementius cor humanū
 in deum mouebitur: q̄to in eius cognitione magis profe-
 cerit. Nunq̄ ergo gescere poterit cuz ad eius pfectam con-
 templationem in hac vita nequeat puenire. Quia: vt in q̄
 philosophus: sicut se h̄z oculus noctue ad lucem solis: ita
 se h̄z intellectus noster ad manifestissima nāe. ¶ Ceterum
 figs in hac cognitione diuinorūqz p̄templatione post mul-
 tos diuturnosqz labores hāc animi getem adipiscatur: ad-
 huc non constat quō h̄c possit vere dici beatus: cum ad
 eam instante iam morte puenit: quam oino vitare nō po-
 test. Videmus enim cunctis hoibus a nā vel maximum in-
 esse desiderium pennitatis: cum vel p sobolis ppagationem
 vel p alia opa imortales effici vehementer desiderēt. Non
 pōt aut vir sapiens morte nō trīstari. Si nulla extet alia vi

Liber

ta preter hanc: quā viuimus. Non enim potest vir sapiens malum non odisse: quod vero malum potest ei maius aduenire q̄ pretiosissime ac beate vite tantope concupite priuatio p̄ mortem? Cuius meditatio frequens sapientem decet. Nec potest de morte ipsa non quōq̄ cogitare: cū non brutorum vita: sed rōnali utatur. Profecto eum q̄ p̄ h̄mōi vita acquirenda tanto studio cura z labore tempus oē p̄trierit: illamq̄ postmodū celerrime oīno incertoq̄ termino ac uaro euentu si sit amissurus: beatum dixerit nemo. **¶** Ex p̄dictis itaq̄ colligitur: nisi aliam vitam posuerimus nihil hoīe infelicius esse ac miserabilius. Cetera. n. non difficulter fines suos duce nā consequi videmus. Homo vero infinitis animi corporisq̄ circumuallatus p̄turbationibus ac molestijs beatitudinē tanto desiderio p̄p̄tataz inuenire non possit: aut siqs iuenerit tādē post diuturni t̄pis vigilias z sudores maxios nequeat retinē? Hoc autē q̄ sit absurdū in nobilissima oīam creatura v̄ rudissim⁹ q̄sq̄ poterit iudicare. **¶** Animam hominis esse mortalem. **Cap. xiiij.**

Sqs ergo p̄dicta recte p̄sideret: nō poterit dubitare aliaz esse vitam: z animaz esse mortale. Si enim deus rerū humanaz p̄uidentiā h̄z: ad quē p̄tinet res ad suos fines p̄ debita media p̄ducerē cū finis hoīs non sit in vita p̄nti: opz alia p̄cedere vitā: in qua homo beatitudinē assequat. **¶** Preterea hoīs opatio: que est itelligere: cum ad imaterialia z vniuersalia se extendat indicat aliqd in hoīe imateriale z in corruptibile esse. De quo diuersi diuersa sensere. Sed reuera nisi hoc incorruptibile eē ponamus aiām intellectuā: eamq̄ eē hoīs formam: infinitos inde pueniētes errores evitare nō possumus. Homo enim speciem sortitur p̄ hoc q̄ est rōnalis z h̄ns intellectum. Si ergo s̄ba intellectualis non sit hoīnis forma: non apparet qualiter hō spēm suam sortiatur p̄ hoc quod est intellectualis v̄ rōnalis. Unūquodq̄ enim
a forma

a forma speciem suscipit. Et ideo in hoie ponere oporteret
 aliam formā: a qua esse acciperet. Si ergo hec nō esset for-
 ma intellectualis: homo a brutis specie non differet p hoc
 q homo rōnalis est: bruta vero irrationalia. Quod oēs ne-
 gant. ¶ Preterea opationes vite cōparant ad aiaz. Sicut
 actus scđi ad primū. Actus aut primus in eodez pcedit tpe
 actum s̄m. Sicut scia est ante actum considerandi. In quo
 cumqz igit aliqua vite opatio inuenitur: in eo aiam ponere
 opz: que ad illam opationem cōparat sicut. actus p̄mus ad
 scđm. Aia enim est principū vite eiusqz operationuz. Sed
 homo ppriam h̄z atqz excellentem supra q̄z cetera animā
 ria opationem. Que est intelligere z ratiocinari. Hec itaqz
 sua ipsius est hois: qua homo est opatio. Opz igitur in ho-
 mine ponere h̄ uius opationis p̄cipium informās hoiem:
 qđ scz se habeat ad intelligere z ratiocinari: sicut actus pri-
 mus ad s̄z. ¶ Dē insup seipsuz mouens cōponitur ex mo-
 uente z moto: mouet aut seipsum homo: sicut cetera aialia.
 Cum ergo primum principium motus in hoie sit intellectus
 z voluntas: hoiem componi necesse est ex s̄ba intellectuali
 tanqz ex forma: z corpore tanqz ex mā. ¶ Item si s̄ba intel-
 lectualis: quā uocamus aiaz: non esset corporis forma: nul-
 la apareret rōne quō puer vl̄ infans homo dici posset: cuz
 adhuc opationes non habeat intellectus: nec etiam appa-
 reret quō dici posset hoiez intelligere: si homo non esset ali-
 qđ cōpositum ex aia z corpore. Actiones enim sunt supposi-
 torum. Intelligere igitur z ratiocinari non esset ppria ho-
 minis opatio. Sed alterius intelligentie que ab hoie habe-
 ret esse distinctum. Nisi forte cum Platone dicat hoiez ex
 aia z corpore non esse cōpositum. Sed esse solam aiam cor-
 poris sicut motozē mobili cōiunctam. Quod si e p̄cesserit:
 infinitis implicabitur laqueis. ¶ Primo enim hō non erit
 aial sensibile. Deinde sequeret post discessuz aie a corpe cor-
 pus eiusqz ptes eiusdē sp̄ei remanere. Recedete enī motoz

Liber

re a mobili: species mobilis n̄ variat. ¶ Preterea hominis corpus non viueret p̄ aiā intellectiuā: nec p̄ coniuuctionem aīe intellectiue hō generetur. ¶ Mobile. n. applicatione motoris ad ipsum minime generatur. ¶ Ubi ergo esset hominis gñatio? Si nec ipsa aīa generat: nec corpus quod gñatur est homo? Ubi ergo patres? Ubi filij? Hec z h̄mōi absurda vrgent eos: qui ponūt aiā intellectiuā non esse corporis formam. Cū ergo cognitio veritatis sit obiectoz solutio. Et qui dicunt aiā intellectiuā esse formam corporis oēs euadant difficiles: manifestum est hanc esse verissimam sntiam. Non enim absurdū est aiā intellectualesse corporis formā. Supremāq; illius p̄ez esse a corpore idest ab organo corporeo separata. Cum enim ipsa aīa nālium sit formarū suprema z in māliuz vltima: nō est mirum si vtriusq; sapit nām extremi: vt sit p̄tim seperata partimq; cōiuncta. ¶ Uñ a qbusdam nexus mundi appellatur: q; p̄ eaz suprema imis in nāe ordine copulentur. ¶ Cum ergo ita sit: necesse est dicere eam esse imortalem z incorruptibilem. Omnis namq; substantia intellectualis incorruptibilis est. Perfectiones enim opz cum suis p̄fectibilibus h̄ere p̄portione. ¶ Proprium vero hominis p̄fectiuū: vt homo: aliqd est vniuersalez incorruptibile. Quia p̄pria eius p̄fectio est intelligere. Cum ergo intellectio p̄prie loquendo vniuersalium incorruptibiliumq; sit: asserere opz aiā intellectiuā incorruptibilem esse. ¶ Preterea aīe humane p̄fectio in abstractione quadam a corpore p̄sistit. Ita q; q̄to magis ad incorporea z imaterialia atrollit: tanto amplius p̄ficitur. Fatuus est q̄ dicere eaz in sepatione a corpore corrumpi. Nihil enim ex eo corrūpitur in quo magis p̄ficitur. Nec simul pōt aliqd ad p̄fectionem corruptionēq; tendere. ¶ Quod si dicatur eius p̄fectionem in abstractione a corpore p̄ operationem consistere. corruptionē vero p̄ eius seperationē scōz esse: inanis est respōsio. Quia rei opatio ipsius esse s̄bamq; demonstrat:

ca mund
ia vltis

strat:

strat: vnumquodq; enim put est operat: z propria rei ope/
ratio sequit ppriam ipsius nam. Non pot igit alicuius rei
pfici operatio: nisi put eius sba pficitur. Si ergo hominis
operatio: vt homo est per abstractionez a corpe pficit: nulla
rone dici pot sbam aie intellectiue corrumpi: dum separat
a corpore. **E**stetia na insitum hominibus cunctis: vt quo/
dammodo credere copellantur aiam esse immortalē. Unde
nemo pot sine titubatione in sentētia mortalitatis aie pma/
nere. Quod pz ex sollicita oium inq; sitione. **D**ēs enī hōies
nāli inclinatione z vehementi quodam affetu hoc intelli/
gere cupiunt. Tum maxime philosophi in hac perscruta/
tione versati attritiq; sunt. De qua mā poete pariter z aliū
tam docti q; indocti varia cōscripsere. Si ergo Deus z na/
tura nihil agunt frustra hec hominuz tam vehemens incli/
natio z naturale intelligēdi desideriu; vanū esse non pot.
Quod si, aia sit mortalis: pfecto q̄ euenit. Quia non solum
inanis est hmōi naturalis inclinatio z sollicitudo: sed tristi/
tie deceptionisq; fomentū. Cū ergo absurdum oino sit hoc
deo z nature ascribere: z palam sit ex tali desiderio aiam eē
immortalem. Quod iō homini a deo insertum est: vt sit de
alia vita sollicitus. Ad quam pficiscens vere beatitudinis
finem tantūmodo psequi pot. Et sic pcluditur id desideriu;
um non esse vanum: sed perutile z necessariū. ¶ Quēad/
modū ergo (vt superius diximus) negantes aiam esse cor
poris formā. Ita z qui immortalitatem negant insolubilibus
laqueis detinentur. Nam preter ea: que dicta sunt difficile
erit imo impossibile intelligere quō homo sit aial rōnale:
liberoq; arbitrio peditus: q; iustis legibus delinquens pu/
niatur. Quis sit eius finis: queue diuina circa euz sit pul/
dētia. Compluraq; alia que enumerare ac differere proli/
xioris operis esset: hec autem omnia ex q̄ria z vera snia fa/
cillime soluantur. ¶ Sed q; alia: de qua nunc agitur: vt/
ta humane facultatis metaz excedit: hic primū claudemus

Liber

librum. Ut sublimius fidei tractande accingamur. Quia ubi definit ratio: ibi incipit Fides. Quam si ueram probauerimus: nulla de immortalitate anime super erit dubitatio.

Liber secundus.

Proemium de ordine procedendi.

Cum superiori libro de his tractauerimus: que ratio naturalis per se capere potest quæcumque huic intentioni nostre sufficere putauimus. Reliquum est ut ad ea conuertamur: quæ rationem ipsam naturalem excedunt: ut tam per hæc naturalia: quæ per ea que a Christo facta sunt: fidem christianam uerissimam esse ostendamus. Et quia presentia melius quæ præterita cognoscuntur: faciliusque præteritis quæ presentibus fides abrogari potest: primo rationum fundamenta ponemus in his: que cum quotidie in ecclesia a christianis fieri cernantur et ad sensum pateant: negare nemo potest. Loquor autem non de malorum christianorum opibus: qui potius ab ecclesia seclusi sunt. Sed de his que a bonis fiunt: qui non tamen nomine sed opibus sunt Christiani. Deinde rationes adducemus super his stabilitas: que gessit Christus: et que omnibus exploratissima sunt. Munitia siquidem præteritis fidem astruent manifesta. Quia uero principalis effectus: ad quem omnis ecclesie tendit institutio: est iustitia et irreprehensibilis uita dicente Salvatore nostro: ego ueni ut uitam habeat: et abundantius habeat: primo probabimus Christi fidem esse ueram per rationes in ipsa bona christianorum uita. Secundo in hominum uite causa. Tertio demum in eius effectu uere fundatas. Et in his omnia feremus: que in ipsius dei nostri ecclesia militante nunc fiunt: suo ordine complectemur.

Aliquam ueram esse religionem. Cap. primum.

Igitur præcedentibus sequentia prænectamus: ex his que dicta sunt necesse est quemlibet hominem confiteri aliquam in terris ueram esse religionem. Religionem autem uocamus debitum cultum deo exhibitum tamquam uniuersali omnium

nium

ligis

7
8.9.10
12

nium principio ⁊ gubernatori. Dis. n. effect⁹ quendā exhi-
 bet sue cause cultū dum ad eam se se puerēs ipsamq; quo-
 dammō inuocans ei se subūcere ac similem efficere conat.
 Quod nihil aut q̄ retributionē quandam honoris ondit.
 vt ab ea magis magisq; perficiatur. Cum ergo deus sit v̄lis
 oium cā: a quo celum ⁊ nā atq; omne bonum est. Datet in
 hoie nālem instinctum esse oportere: vt se ad deum conuer-
 tens ipsum inuocet: eiq; se subūtiāt: ⁊ quoad possit ei simi-
 lis fiat: ⁊ ab eo perficiat. Quod nihil aliud est q̄ deum col-
 lere. Cum ergo nālis inclinatio vana esse non possit: neces-
 se est p̄cedere aliquam inter hoies veram in veniri religio-
 nem. ¶ Ad hec: cū ad ipsum deū colendū sicut ois effect⁹
 ad suam cām homo nāliter inclinatus: rōnalis fit suisq; ar-
 bitriū: non agit quemadmodum cetera nālia. Sed seipsum
 agit. Et q; in multis nālis ratio deficit. Si p̄pterea tantum
 hoies oberrent: vt nullus adhuc verus dei cultus iuenia-
 tur: auferatur opz ab homibus dei prouidentia. Cū in hoc
 quod per neccarium ⁊ nāle est: eis minime prouideat. Quāq;
 dem per vez dei cultum ij ad suum finem pducunt. Hoc
 aut superius plane redargutū est. ¶ Item cum sciamus oē
 holum genus in quolibet euo tam exacto q̄ presenti fuisse
 diuino cultui diuersimode deditū: hoc esse nā inditum cer-
 tum est. Nāle enim est: vt alias diximus: qd̄ oibus ⁊ oī tem-
 pore cōuenit. Si ergo nullus habeat in mundo verus dei
 cultus: frustra sit opz hec nālis hominis inclinatio. Cū ad
 suū finem puenire non possit. Ex quo sequeretur ipsum de-
 unt irrōnabilibus creaturis q̄ rōnali homini prouidisse.
 ¶ Preterea cum ois cā quoad fieri pōt in suum effectum
 bonitatem suā perfectionēq; transfundat intendens eū mo-
 dis oibus pro captu recipientis sibi similem reddē ⁊ ad se
 trahere. Deus cum sit sūme bonus ⁊ primus oium cā procul
 dubio pfectioni hoium: quoz gratia oia nālia instituit: p̄-
 sus intendit. Cum igitur ipsius hominis vera perfectio in

Liber

subijciendo se deo et in eo venerando potissime consistat: quoad religionem maxime pertinet. Hinc sequitur aliquam in mundo veram religionem dari oportere.

C Duplicem esse dei cultum.

Cap. ij.

Cum autem deus possit dupliciter ab hominibus venerari: spiritu videlicet et corpore: duplices quoque cultum ponere debemus. Interiorē. scilicet et exteriorē. Interiorē dicimus eū: qui deo per operationem intellectus et voluntatis exhibet. Exteriorē vero qui per corporis officia ceremoniasque et sacrificia impendit. Cum igitur materia sit pro forma nemini dubium est exteriorē cultum ad interiorē ordinari ei que servire. Interiorē autem verum dei cultum dicimus esse rectitudinem ac perfectionem vite hominis interioris qua deus maxime honoratur. Quod sic probamus: omnis causa in sui perfectione effectus maxime honoratur. Cum artifices in operum suorum summatione probantur: nullus autem effectus homine nobilior invenitur: qui quanto perfectior fuerit: tanto magis suam causam. id est. dum honorabit. Eo autem perfectior erit quo sanctius viuet. Sanctitas vero est interioris hominis perfectio: qua est totus homo perfectus. Ergo in bona et perfecta hominis vita deo precipuus honor persolvitur. Et sic verus et integer Dei cultus est ipsa optimi viri vita et operatio in deum relata. Item deum non solum pro se veneramus et colimus: sed ut ab eo est felicitatem et que ad hominem spectant: bona consequamur. Cultus ergo dei verus est medium et dispositio ad hec bona consequenda. Agentia siquidem dispositionem in subiecti exigunt. Cum ergo manifestum sit ad ipsam felicitatem et homini bona a deo impetranda multo perfectius hominem per bonam vitam quam per sacrificia ceremoniasque disponi: constat verum dei cultum esse rectitudinem vite. Preterea cum deus non sit corpus sed actus purus: homo per rectitudinem cordisque puritatem fit deo similior quam per actus exteriores: et ideo perfectius deus spiritu quam corpore colitur. Spiritus enim

bona et perfecta huius vita deo precipuus honor persolvitur et sic verus est integer dei cultus et ipsa optimi viri vita et operatio in deum relata

est deus: et eos: qui adorant eum: in spiritu et veritate operum adorare.

Nullam Christiana vita inuenire meliorem. Cap. liij

Nullam autem vita melior et sanctiorque Christiana inueniri aut excogitari potest. Nam iter cuncta viuentium generum: ea que solas animas habent vegetatiua (ut plante) infimum vite gradum sortiuntur. Animalium autem vita multis distinguit gradibus: quorum alius

alio perfectior est. Ille enim vite sensibilis gradus perfectior in animalibus est: qui cognitionis sensibilis est magis particeps. Cum autem intellectiua cognitio sensibilem excedat: perfectior est vite gradus hominibus quam brutis tribuimus. In etiam quibus diuersos vite gradus quo ad perfectionem non quo ad essentiam ponimus.

Illos namque qui ratione duce in omnibus operantur: istos preferimus: qui sensibus obsequentes ratione postposita tota via aberrant: quod quanto magis voluptatibus addicti ab ea recedunt: tanto minus participant hominis: et brutis efficiuntur similiores.

Qui vero magis rationi inferunt et concupiscibilem partem coercent: plus hominis habent quam bruti. Cum ergo vita hominis sit brutorum vita prestantior: haud dubium est: quin inter homines illi supereminant: qui rationem dominam amplectuntur. Ubi est gradus inter se varius differunt. Cum enim amplius intellectus per cogitationem et amorem veritatis spiritualium rerum quam corporearum: presertim veritatis de deo cognoscere perficiat: quanto quis magis relictis corporalibus contemplatione et amore ad spiritualia et diuina euehitur: tanto magis proficitur eius intellectus: et perfectiorem nanciscitur vitam. Sed vita Christiana ad hoc potissimum tendit: ut posthabitis creaturis omnibus tam spiritualibus quam corporeis per contemplationem et amorem se totam in deum transfundat: et fiat unus spiritus cum deo. Cum ergo potior inueniri nequeat vita quam haec: que hominem suo principio et ultimo fini coniungit: per nullam vita Christiana est meliorem. **P**reterea recta hominis vita: ut hoc est) ut supra iam diximus) pro ipso ra-

Liber

nior
tionis modo estimat. Quanto ergo rationabilior vita fuerit
tanto dignior iudicabitur. Quare cum veri Christiani ni-
hil omnino rationem agere velint fateri necesse est inter ex-
teras gentes ac nationes nullam Christiane vite esse prefer-
endam. **T**ertio bona hominis vita ad contemplationem dei
tendit et ad eam ordinatur: in qua purgatissima mentis sere-
nitas exigit. Humanis namque passionibus et affectibus subie-
ctus minime aptus est contemplationi rerum diunarum. At nulla
vita inueniri potest: que liberiore purgatiorque reddat hominem
quam christiana. Cum relictis omnibus soli deo se se coniungere
laboret. Ergo nulla huius dignitate atque excellentia prestat.
Ultimo Christiane vite fine meliorem nullum excogi-
tari posse. Cap. iij.

Sed ut melius ostendamus nullam christiana vita me-
liore inueniri posse. Luz duo ad bonam vitam prin-
cipaliter requirantur: scilicet finis bonus: et que ad finem
sunt cum ipso fine proportionem habentia demonstrare-
mus. primo nullum finem humane vite eo: ad quem
tendunt christiani: dari meliorem nec magis rationi consonum. Deinde
ea: quibus ad eum finem ab eis pergitur: perfectissima esse probabimus
et cum ipso optimam habentia proportionem. **Q**uo igitur ad finem
pergitur. Nam duplex est hominis finis: scilicet finis cuius: et finis quo:
hoc est ipsa res ad quam tendit: eiusque fructio. Cum igitur
nihil prestantius ac melius deo possit excogitari. Atque chris-
tiani humane vite finem statuunt deum: cuius gratia omnia faciunt: pro-
spicuum est quo ad hoc nullum finem inueniri posse melio-
rem. Fides quoque ad visionem et fruitionem dei non per creatu-
ras sed per essentiam aspirat. Quo nullus perfectior actus repi-
tur. Cum. namque per aptam visionem et fruitionem deo coniungitur
homo: ultima consummatione perficitur: supra quam nil amplius opo-
ratur: cum deus sit bonum: quo nihil maius excogitari po-
test: **F**elicitatem vero humani generis esse aptam dei visio-
nem validis arguitur rationibus. iam. namque superius probatum est ho-
minem

Secundus Primus

II

minem in pñti vita beari non posse. Dum ergo beatitudo hominis sit veritatis cōtemplatio: hec expectāda est in alia vita. Si vero in futura vita ponamus humane vite finem esse p̄templationem prime veritatis cognite non p̄ speciem ppriam sed p̄ effectus multis efficiemur difficultatib⁹. Pri-
mo eni non apparet quomō in h̄mōi cōtemplatione huma-
num possit desiderii p̄sus gescere. Si enim aia rōnalis a corpore se iuncta effectus non solum nālium sed spūalium quoq; imaterialiumq; sb̄az cognouerit: aut p̄fecte aut imp̄fecte hanc cognitionē habebit. Si imperfecte: inde quoq; imp̄fectam de deo cognitionem p̄templationemq; assequet.
Cum yero oē imp̄fectum suā appetat p̄fectionem sicut mā formā ⁊ turpe pulchrū: in eiūsmodi cognitione sibi non sa-
tisfaciens aia getem repire non posset. Quod ex hominum p̄ studio: quoz intellect⁹ in cognitione p̄fusa minimē quies-
cens omni opera ac labore ad perfectam cognitionē pueni-
re cōtendit. Sin aut p̄fectam obtinuerit illoz effectum co-
gnitionē: mox desiderabit eoz cognoscere cāz: qz oēs hoies nā scire d̄siderāt (p̄ho teste ⁊) scire ē rei cāz cognosce. Q̄dāt nāle est: auferri non pōt. Et cum ois motus nālis in fine q̄z in principio sit velocior: tanto vehementius cognitionem cause desiderabit q̄to p̄fecti⁹ ipsius effect⁹ cognouerit. Non liquet ergo quomō nāle hominis desiderium: nisi deum vi-
deat possit oino gescere. ¶ Quod ē hoc p̄batur expimen-
to. Verimus enim nulla re finita animi capacitatem im-
pleri posse. Posito. n. quocūq; finito intellectus noster ali-
quid ultra semp apprehendit. Cū presupposita qlibet li-
nea finita numeroq; finito: nunq; supadden di facultas in-
aio terminatur: ⁊ hec est rō infiniti apud mathematicos tā innumeris q̄z in lineis augmenti. Cum igit cuiuscumq; in-
fra deum sbe amplitudo sit finita: intellectus n̄ donec di-
uinam sb̄am attigerit satiari non pōt. Quippe que sola cuz sit actus purus: vt diximus: nullo circūscribit fini. Rōna

Liber

biliter itaq; poni non pōt alium humane vite finem deberi q̄ eum: quē fides nostra decernit: hoc est diuine essentie visionē. Ipsum vero deum esse vltimum in quo aia p̄quiescit luce clarius est. Dis enim motus nālis ad aliquem tendit vltimum terminū: ad quē cum puenerit mobile q̄scit: Cum ergo infra deum nulla humani cordis s̄ba terminare desiderium possit: dicimus q̄ solum q̄ deum p̄ facie ad faciem intuebitur demū vere quiescet. Quāquidē cum nihil deo sit maius: nihil p̄sus ad satietatis cumulū accedere poterit. Neq; inferioꝝ desiderio afficiet: tū q; penit' ea nihili pendet eo q̄ finiti ad infinitū nulla sit p̄portio. Tūq; q; nihil est in vllō effectu quin excellenti' in p̄ia cā inueniatur. Atq; ita nihil ei desiderabile deerit. Tū q; intellectus n̄r exactissime p̄ficiet: ex quo. n. ad sup̄mū intelligibile euehet: p̄ vltimo cetera intelligibilia ad que nāliter incinat facillime apprehendet. Quāuis. n. sensum excellens sensibile corrumpat: q̄ tū excellens intelligibile p̄ficit intellectū.

Sciendū est autē q̄ cum deus sit infinit' & ex cuiuslibet s̄be ordinē: intellectus n̄r p̄p̄ia ipsius virtute ad diuine essentie visionē eleuari non pōt. Sed aliq̄ noua requirit dispositio. Quam nostri theologi glorie lumem appellāt: q̄ purgare cuiuslibet aie deus infundit: vt sue habilē reddat visioni semper. n. neccarijs deus occurrit. Neq; pōt q̄q; supra suas vires attolli: nisi eius virt' sup̄na ope adiuuet. Ad ipsius autē dei visionem vigor p̄ solā luminis intellet' nālis intensioez minime sufficit p̄pterea q̄ intensio forme eam nō trahit ad alterius speciei opationē. Qualis est dei visio creato intellectui comparata. Opz igit' augeri virtutē intellectiua p̄ alicuius noue dispositionis adeptionē. Quam lumen glorie nuncupam'. Ex quo liquet q̄ vere q̄q; rōnabiliter fides nostra de humane vite fine sentiat: & q̄ facile oēs p̄trouerfiarū explicet nodos: q̄bus alij secus opinantes multipliciter angunt. Costat igit' siue de fine cuius: siue de fine
quo

quo loquamur: nullū meliorē rōnabilioreq; inueniri aut ex cogitari posse eo: quē religio christiana predicat z obseruat.

Nullum ad beatitudinem medium christiana vita melius inueniri. Cap. v.

In medio quoq; ad cōmemoratū finē pueniēdi differētes facile oñdemus nullū ei: quod xp̄ana fides asserit: pferri rōnabilr posse. Nā q; aliquo vel aliquibus medijs ad finē. i. beatitudinē hō perueniat. Cū deus z nā nihil agant frustra: nemi-

ni ābigendū. Frustra eni eē dī quicqd eū finē: ad quē ordinatū ē: puenire nō pōt. Quēadmodū frustra quis virtutē h̄beat motiuā ad motū exercendū: deficientibus mēbris. Cū ergo nā hoies beatitudinē appetāt: pfecto s̄tractis medijs inani hoc flagrabūt desiderio ad ea qñq; pueniēdi. Itaq; aliqd̄ medium dari opz: quo ad dei visionē possit hō puenire. Idq; Christiani esse dicunt puritatē cordis gratiāq; diuinam supnāliter infusam ipsam aiam oī virtute p̄ficiētē

Cordis vero puritatē esse mediū transeūdi ad veritatis prime p̄templationē nemo pōt negare. Opz eni finem cum medijs habere p̄portionē. Ad ipsius aut̄ dei cognitionē magnā exigif̄ extasis: cum sit intelligibiliū supremum ex̄q; oīa sensibilia. Ideoq; ad id nec̄ria est exquisitissima animi purgatio. i. a sensibiliū amore z implicatiōe ad inuisibiliūz cognitionē amorēq; eleuatio. Durū eni dī quod inferiori nāe non admisceat. Cū ergo intellect⁹ nr̄ ab organo sit corporeo se paratus: z aia nostra sit s̄ba rōnalis: quāto se magis a corporeis abstrahit reb⁹ diuinisq; p̄iungit: tanto purior efficiet̄

Quicqd̄ aut̄ phi de cordis puritate: de virtutibus z p̄batis moribus sanxerūt non tantō exequif̄ ac docet xp̄iana religio. sed multo p̄fectiora documenta ad cor sancti⁹ purificā dum inuenit. Non. n. puritas cordis: que nāliter ab hominibus cognosci z haberi pōt: sufficiens est mediū ad finem quē prediximus obtinendū. Nā qcquid alicuius. nāe limi-

Liber

res excedit: et nisi per alterius actionem aduenire non potest. Sicut et a qua nisi alio mouente sursum non tendit. Uideri autem dei substantiam: ut in precedenti capitulo discussimus: omnes naturae creature limites transcendunt. Ideoque cum unumquodque intelligat per suae substantiae modum: ut quis diuinam essentiam videat propria virtute ad purificandum non sufficit: nisi actione superioris virtutis adiuuetur. Rectitudo igitur vite: de qua philosophi disputarunt: ad hanc beatitudinem insufficientis est. Hinc non immerito christiani gratiam et virtutes a deo supernaturaliter infusas ponunt: quippe quod nulli in necessariis unquam desit: ut per eas homo purgatissima acie ad finem dirigat operatum. Quod plerique sermone probare huius operis breuitati: cui maxime studemus: minime peruenit. Cum praesertim in libro de Simplicitate vite christiane a nobis edito satis apte monstrauerimus vitam christianam non ab amore naturali: nec ab imaginatione: nec a ratione tantum naturali: nec ab influxu celesti: neque ab aliqua spiritali creatura. Sed a gratia dei id est a dono eius supernaturaliter infuso deriuare. Ne idem ergo sepius repetamus: legant qui volunt librum illum: et intelligent vitam christianam esse perfectissimam mediam ad finem huius vite perueniendi. ~~Et~~ quo sequitur nullam inueniri aut excogitari posse vitam ipsam christianam meliorem atque omni ex parte perfectiorem.

De Religionem Christianam homines certissime ad beatitudinem perducit. Cap. vi

Sergo (ut probauimus) operis aliquam inter hominem veritatem esse religionem: que in rectitudine vite consistit: cum in hoc christiana religio cunctas excellat: necesse est profiteri eam esse verissimam: per eamque deum non minus exterius quam interius rectissime coli.

Quia cultus exterior christiane religionis aut efficit aut significat interiore. Quod si interius verus est: manifestum sit exteriori efficere vel significat veritatem. Cum ergo alter alteri respondeat: verus est cultus exterior. De quo inferius copiose magis tractabimus. Colentibus itaque nobis Deum primo pro merito eius

Secundus

23

et us honoris exhibitionē: deinde pp beatitudinē impetrā
da: sequitur q̄ a christianis vere deus honoretur: z ab his
beatitudo expectat: q̄q̄ ad eam tandē omnino queant per
venire. Ideo q̄ christiane vivendo vsq̄ in fine perseverave
rint: beatitudinē sibi tuto polliceri possunt. Cum divinam
insup p̄videntiā in rebus humanis aperte supius mōstra
verimus: cuius est p̄ debita media res ad fines suos dirige
re: nullumq̄ mediū christiana vita p̄fectius possit inveniri
ad beatitudinē obrinendā: dubitare nullo pacto d̄z q̄squis
christiane vixerit (cum christiane religionis cultus verissi
mus sit) quin a deo p̄ illum ad beatitudinem perducatur.
¶ Preterea si deum negare esse iustum, fas non est: christia
ne religionis hōies: qui dei mandata servauerint: p̄ire non
possunt. Deus enim oīum cā oīa ad fines suos mouens aut
aliquos mortalū aut nullos ad beatitudinē p̄ducet. Prose
cto nullos dicere non licet. Frustra namq̄ esset hō: z hinc
plura sequerent absurda: vt ex p̄cedentibus manifestum
est. Sin aliquos. Iure Christiani: quos hominum esse opti
mos nouimus: nō sunt posthabendi. **¶** Nam si christiani
pietate z religiōe ceteris s̄ctiores oprato beatitudis fine de
stituantur: p̄fecto nulli hōiūz ad eum puenient: q̄ si id q̄d
magis esse vident: non est: neq̄ quod minus xp̄iani autem
magis vident fore beatitudinis cōpotes q̄ reliqui hōiūm.
Quia: vt ex p̄dictis p̄z: sunt ad eam capessendam p̄pingo
res. Religio ergo fidesq̄ christiana oībus est alijs p̄ponen
da. Quod si christiani in h̄mōi religione spe sua fraudetur:
dicere op̄z nullam esse talē beatitudinē. Sed fabulosum ac
cōmenticiū quodā: q̄n q̄dem in natura videmus oē agens
si nimis ipediatur: in materia b̄n̄ disposita formā sp̄ intro
ducere. At bone vide finis z vltima eius forma est ipsa bea
titudo: ad quaz nulla vita melius q̄ christiana disponitur.
Si ergo huic habiliori expetita non dat beatitudo: p̄fecto
nulla hōis erit: q̄ (vt iam p̄batum est) alia hōis beatitudo

Liber

vere esse non pot. Atq; ita nullus oino huius vite vltimus dabit finis. Euz ergo finis fit regula oium: que ad ipsum ordinant: sequeret hoiem esse aial oi prius ordine carens omnino q; miserrimū: q casu viueret omni puidētia destitutus. Quod putare maxie absurdū est. Vita g̃ christiana: id qd nobis erat pbare ppositū: p vāz religionē ad beatitudinem certissime tendit.

¶ Vel ex eo fidē christiā

esse veram q; optime vite fit cā.

Cap vj.

¶ Quando ergo ostendimus verā eē christiā religionē ex rōnib; in bona christianoꝝ vita pfectaq; potiss. Nūc accedemus ad huius vite causas: idēz cōfirmaturi. Principalis aut vite hmoi cā ē Iesu Christi fides crucifixi & charitate formata idest q; p dilectionē operat. Dicēte sacra doctrina. Iustitia dī est p fidē Iesu. Christi in oēs & sup oēs q credūt in euz. Et sine fide impossibile est placere deo. Dicimus aut fidē Christi formatā eā: qua credimus ipsuz Christū crucifixum esse verum deū & verū hoiem: filium dei vnuz in nā cum Patre & Spiritu sancto in psonisq; distinctum. Quē sup oia diligimus. Fides ergo cū amore in Christum est cōmemorate vite cā. ¶ Quod aut ita fit: quotidiano docemur experimēto. Quod vero notissimū est. negari nequit. Manibus siq; de quodāmodo atrectamus ita se rez habere. Quia christiānum videmus & expimur tñi in rectitudine vite q̃tum in fide Christi & econverso p̃ficere: cū hec inter se mutuo conuertant: q̃ quoq; in vtroq; deficere pariter opz. Ex defectu namq; bñ viuendī fidē formatā deperditum iri perspeximus: & econverso. Si eiusmodi ergo p̃spicimus in humana vita effectum: quē post aduentū Christi ad hec vsq; tpa pdurasse hoies tam suo q̃ alieno piculo dicere idq; palam christiani oēs attestant & predicant: ture in eo philosophari debemus ex admiratione tante rei causas inquirentes. Quēadmodū Philosophi inspectis rez nālium effectibus

tum

Secundus

24

tum eorum causas ignorantes admirari primū: dehinc ex admiratione philosophari ceperūt. ¶ Primo itaq; effectus sua cā pfectior esse non pōt: cum cuiuslibet effectus pfectio a cā depēdeat. Si ergo rectitudo ac veritas vite christiane: que cunctis pferenda est: pendet a fide Christi. Impossibile est ipsam fidem non esse veram. Si autē est vera: sequitur Christum verū esse deū: quōd Christiani affirmant: eiusq; veram esse religionē. ¶ Impossibile item est bonum a malo et verum a falso tamq; a causa p se dependere: malū enim p ut malū: similiter et falsum p ut falsum: nihil est. Si ergo fides Christi esset falsa et illius amor malus: certe rectitudo vite Christiane tam bone ab ea p se nō dependeret: vti videmus. ¶ Item si fides christi esset falsa: nullus error posset maior inueniri. Nam dicere hominem crucifixum esse deum: si non sit verus: extreme dementie est cū ergo vita christiana pfectissima sit: vt prediximus: quō tanta vite perfectio siue rectitudo poterit a maximo errore puenire? Cum ois recta vite institutio deriueta rectitudine intellectus: et ois error in affectu et opibus humanis ab errore illius obliquitateq; pcedat. ¶ Quanto insuper aliqua nā melius est disposita: tanto susceptibilior est forme pfectioris: forma autē et pfectio nostri intellectus est veritas: eius autē dispositio ad veritatē suscipiendā puritas est cordisq; sinceritas. Ideoq; quanto fuerit homo a rerū humanarū affectu purgatior: tanto magis ad capeffendam veritatē reijciendāq; quā facile discreuerit: falsitatē preparat. Sed nullā dispositionem ac purificationem christiane parem inueniri posse probauimus. Si ergo esset mendax hec fides: id sane christiani multo promptius atq; clarius q; alij cōspicarent. Enius rei oppositum cernimus. Quāto eni sancciores i dies effictunt: tanto eā constantius affirmant. Cōtra vero ex pfectu fidei: vite pfectio pariter augetur. Ex quo fides falsa esse non pōt. ¶ Preterea sicut deus tanq; prim' motor et prima cā oia mouet atq;

Liber

pducit in reb⁹ nālibus ⁊ corporeis. Ita ē in spūalibus se se
h³. H³ spe ergo est q³ hūanū mouet intellectuz ad veritatem.
Nemo aut dubitare d³ quin deus veritatis lumen p̄sertim
circa necessaria ad salutez ūs clarius impartiat: qui p³ vite
sanctimoniaz magis sunt dispositi. Quemadmoduz sinceri
christiani: qui si in fide errarent: nullā p̄e alijs peccatorib⁹
gratie prerogatiuā haberent: sed multis prestigijs ⁊ errorib⁹
capti relinquerent. Quod a p̄uidencia ⁊ bonitate Dei
alienum est. ¶ Finis insuper est rō eoz: que ad ipsum finē
ordinant. Ideo q³ peccant in fine: in his que ad eum perdu-
cunt: eos peccare necesse est. Finis enim in rebus agendis
est sicut principium in speculatiuis: cuz ergo christiani non
errent in his que ad finē spectant idest in rectitudine vite:
imo ceteris longe antecellant: sequit³ q³ ē in fine nō errent.
Sed eoz finē esse xpm oēs certissime p̄sentent. Nā ⁊ simili-
mi christo fieri nitunt: ⁊ ad eius fruitionē totis viribus ire
cōtendunt. Quēadmodū ergo ipsi verissime asserunt Chri-
stum Crucifixum esse deum: p̄cludendum est. ¶ Preterea
Deus in oibus ordinate p̄cedit: p̄pterea q³ oia faciens sa-
pienter in ferioza p̄ supioza gubernat. Hinc nobilioribus ef-
fectibus nobiliores causas p̄posuit. cum sp̄ oporteat causas
suo affectu esse p̄fectiore. Nullius aut iter hōies effectus no-
bilioz inuenit q̄z vita christiana. Necesse est ergo talē effe-
ctū a nobilissima cā p̄uenire. Cū autē eū videamus totū a
christo emanare: confiteri necesse est christum esse nobilissi-
mam cāz. ¶ Cāe insuper scde sunt instrumēta prime. Cuz
ergo vita christiana a christo tanq̄z a cā p̄ficiscatur: fatēduz
est christū hōiem crucifixū esse p̄me cāe instrumentū ad p̄-
ducendū hunc eximium christiane rectitudinis effectum.
Quod si christus deus non esset quēadmodū seipsum p̄di-
cauit: nullus vtiq³ homo eo posset scelestioz aut execratioz
inueniri. Atq³ ita deus ad effectū optime vite p̄ducendum
pessimo vteretur instrumēto. Qd̄ esset vehemēter absurdū

¶ Item

Item quanto effectus sue fit cause similior: tanto amplius proficitur. Quia eius perfectio est per equiparationem ad causam. Videmus autem quod quanto magis christi vestigia imitatur et eius in vita similitudinem exprimit: tanto fit sanctior et divinior. Hoc autem minime fieri posset: nisi ipse christus verus deus eiusque fides verissima esset. **¶** Preterea ex effectibus cognoscimus causas: ut ex ipsis experimentis medicinas. Quia autem philosophi summo studio elaboraverint ut nobis bene vivendi regulas traderent: in paucis tamen eos videmus et longo vix tempore profecisse. Neque id etiam in maximo ipsorum appaune philosophantium numero sine fide christi effectisse: quod in multorum aggregatione fidelium in omni hominum genere et utroque sexu tam in pueris quam in mulierculis celeriter et exacte christiana peperit disciplina: cum nulla sit philosophice institutionis ad christianam comparatio: siue de moribus siue de religione tractetur. Quid enim mirabilius est quam quod scelestissimus quisque (sicut in numeris tam preteritis quam quotidianis docemur exemplis) mox ut ad christum crucifixum veraciter conversus fuerit: novum prorsus induit hominem: fitque ex superbo et invidio humilis ac benignus: ex avaro et raptoze munificus et liberalis: ex incontinnente et luxurioso: continens et castus. Sic demum: quasi per singulis vitiis mox antidota virtutum saluberrima imbibat: multiplici bonorum fenore preterita mala diluit atque compensat: quod eque nunquam vlla philosophorum secta impetravit. Necesseario itaque sequitur christum esse causam principalem seu instrumentalem ac certam morum et prorsus vite medicinam.

¶ Doctrina christiana: cui fides innititur: esse a deo. Cap. viij.

Ac re ipsa scriptur lectio: auditus et meditatio est christiane vite causa: nostreque religionis substantia. Scriptura siquidem veritas fidei est obiectum. Ideoque post argumenta super christi fide extracta: ponenda illa sunt que ex vi sacre scriptur decerpta sumunt. **¶** Primum scimus

*Suba. Nri summi Sacerdotij sunt dogmata divinitus tradita
i. vera d. h. disciplina ut Magna phibz Dionys*

De futuris contingētib⁹
et de determinata vita

Liber

De futuris contingētib⁹ nō ē deteriatā vitas (p̄ho teste)
de qbus neq; ars neq; scia esse pōt. Un̄ a preclarissimis &
sapiētissimis philosophis determinatū est: futura p̄tingen-
tia a nobis cognosci nō posse: sed hoc tm̄ ad p̄prietatem di-
uinam p̄tinet. Deus enim: cum sit eternus: oia sua eternita-
te cōplectitur: oiaq; sunt eius oculis nuda & aperta. Hoies
vero nequaquā p̄scire futura contingētia possunt: nisi eis
ab ip̄o deo reuelentur. Cum itaq; sacra scriptura vbiq;: tuq;
maxime in veteri testamento futura p̄tingentia: & ad libez
arbitrium spectantia non mō ḡnialiter: sed particulariter ē
p̄nuntiauerit: neq; solū vnius anni aut decē: sed centū vel
mille: duoz quoq; ac trium & quattuoz milū annoz vari-
cinia p̄diderit eoz: que nō tm̄ hebreis contigerūt & a xp̄o
eiusq; ecclesia gesta sunt: sed q̄ oibus fere gentibus & regnis
Affyrioz. s. Chaldeoz: Persarū: Medoz: Grecoruz: Ro-
manoz ac aliarum nationū vel p̄spera vel aduersa accide-
rūt. Et sicut multo tpe anteq; fier ent p̄dicta sūt: ita adun-
guem postmoduz euenerūt. Necesse est p̄fiteri has scriptu-
ras a solo deo: non ab hoium sollertia & ingenio produisse.
Que vero adhuc implenda expectantur: ex argumēto p̄e-
teritorum: in qbus inuiolata veritas emicuit: pro certis ha-
benda sunt. Atq; inde colligere facile possumus deum o p̄-
timū non paruam hoibus curā ac rebus humanis p̄uiden-
tiam adhibere. ¶ Preterea cū deus (vt diximus) sit solus
futuroz p̄tingentium p̄scius: non pōt alicuius hois, saga-
citas & industria magnoz viroz ac regū gesta & bella: va-
riozq; hominum casus ita disponere & ieriatim ordinare: vt
sint signa futuroz: qm̄ hominis arbitrio & voluntati nō su-
biciunt. Sed preter illius spem alios & alios plerūq; sorti-
untur euentus. Solus ergo deus statuerē pōt vt aliqua ab
hoibus fiant: que futurozū tpm̄ gesta p̄sus significant. Ci-
demus aut̄ in sacra pagina q̄ quecunq; in nouo testamēto
hactenus tractata v̄l tractanda sunt: in p̄sico seu veteri te-
stamento

stamento effigiatis prefignata sunt & expresse. Nec potest
 rōnabiliter dici has interpretatiōes a christianis exortas &
 ad libitū coaptatas. Quia in tanta rerū & tēporū varietate:
 multipliciq; verborū positione atq; auctorum diuersitate
 non posset ea veteris testamētī ad nouū vniformitas in-
 ueniri nisi: aliquis intellectus singulis tēpibus similia cōpegis-
 set. Non enim hoc casu factum dici potest. Cum nihil in his
 dissonū: nihil ipertinens: nihil distractū inueniat. S; oia
 pari tenore a supremo ad minimū penitus p̄cordent: qđq;
 obscure in aliquo loco tactū est: aperte i alio d̄clarat: ita vt
 vniversa sacra scriptura se ipsa aperire plane videat. Hoc
 si illius ignarū minus innotescat: secus ipsius sacre scri-
 pture sedulis & p̄is p̄scrutatoribus euenit qui de sincerissi-
 mo fonte veritatis irrigationē mellifluam hauserunt. **Die**
 igit: humiliter caste & munde eā adeant: q̄ veritatem nosse
 cupiunt. Et si nobiscū p̄culdubio sentient. **Quamobrē**
 huic soli scripture allegorica competit expositio: q; ea sola a
 deo & a sup̄celesti lumine emanauit. Allegoriā aut̄ dicimus
 non fabulosam interpretationē more poetarū (nam & nos
 parabolas exponimus: nec inde allegoriā sumimus) s; sen-
 sum parabolicū & litteralē vocamus: cuz in fabula & i para-
 bola non fit intentionis nostre ea significare: que voces ip-
 se p̄ se sonant: sed ea dumtaxat: que p̄ p̄cepta sub ipsis voci-
 bus intelliguntur. **Allegoricū aut̄ sensum eū appellamus:**
 q̄ hec tria h̄z: vt. s. primo iuxta vocū significationē historia
 mira tam dictorū q̄ gestorū & narratorū absq; figmento de-
 monstratur. Secdo q̄ p̄ ea q̄ gesta sunt futurū aliqd̄ aliud si-
 gnificet. Tertio q̄ eadē gesta fuerint ad infinuādū optime
 coagmentata. Ex q̄bus p̄z q̄ talē p̄tinentiā & seriē nulla cō-
 texere pot̄ disciplina: sed solus deus (cuius infinita p̄uiden-
 tia circa futura non fallit) **Item** modus locutionis & p̄-
 gressionis sacre scripture est adeo singularis: vt a nemine
 ex nostris q̄uis excellentissimo & in oi sciarū gn̄e pertissi-

sc̄
 tio
 x sic
 Alle
 ria

Liber

mo potuerit obseruari: soli enim: quibus Spiritu sancto dictante ita concessus est: eundem modum expresserunt. Nam et si diuersa temporum intervalla inter ipsos scriptores effluerint: et alius alio elegantior extiterit: consuetum tamen dicendi genus divini sermonis nequaquam variatum est: quod non esse humanum sed divinum: manifestum inditium est. Hoc autem maxime probat effectus. Virtus enim caelestis ex effectu colligitur. Nullus autem invenitur in terris nobilior effectus quam vita christiana: que non potest (ut superius et alias in libro de simplicitate christiane vite ostendimus) ab aliqua naturali causa: sed tantum a dei gratuito munere provenire. Cum ergo talis doctrina sit potissimum huius vite instrumentum: in quo tota sancta christiana religionis consistit: manifestum est eam eiusque loquendi modum ab ipsis hominibus esse non posse. Experientia siquidem didicimus doctrinam hominum ad bene beateque vivendum generi humano parum profuisse. Nam ante huius in mundo luminis effusionem in profunda noctis caligine mortale genus hominum versabatur. At postquam incalescentibus apostolice doctrine radiis: et coruscantibus eorum predicatione tonitruis omnis per id lumen nubes fugata est: hominum mentes miro serenitatis fulgore illustratae sunt. Et si ne quis preterita neget: ad exempla domestica revertamur. Nos enim ex hac doctrina eiusque modo magis quam ex vlla alia illuminari: delectari ac demum flecti experti sumus. Quaeque ex quo nostri temporis. Predicatores ea relicta ad philosophicas propositiones ac Rhetorum artes conversi sunt: omnino parum aut nihil in auditorum frequentia et in populis profecerunt. Cum antea simplici ad populum sermone utentes solius sacre scripture instructione et familiaritate contenti: mirifice illustrando populos inflammarent. Qui adeo iucunde delectabantur: ut hymnis et canticis tam in adversis quam in prosperis iubilarent. Hic ad bene beateque vivendum apostoli vehementer excitabantur. Testis est deus quod sepe predicanti mihi ad populum: Dominus ego per arguta philosophorum doctrinam perquam hunc sapienter verba evangelicorum

garer vt sciolis hui⁹ seculi ac inflatis ingenijs sacri eloquij
 profunditatē oñderem: p̄spexisse p̄tigerit ex quadā audito-
 rum impatientia ac lenta auerfiōe: non tantū rudiū: sed etiā
 p̄itorū aures minus attentas. Quotiens autē ad sacre pagine
 maiestatatē p̄uerterer: siue in interpretādīs varijs sensibus: si
 ue in eius hystorijs enarrandīs mirā singulorū attentionez
 oimq; in me defixa ora marmoreis statuis similia ituebar.
 ¶ Sed. n. exptus sum postea q̄z om̄issis questiōib⁹ cepi sa-
 cram scripturā exponere: hoies ea sūmope delectatos illu-
 stratosq;: atq; agnita veritate efficacib⁹ aculeis diuinī s̄mo-
 nis cōpunctos vitā in meli⁹ reformasse. Itaq; cū iam nul-
 la alia lectione vel auditione delectari queant a terrenis cu-
 piditatibus abdicati: se seq; in dies ad meliora puocantes.
 diuinī p̄pe efficiunt. Idem p̄tigit p̄iscis t̄pibus: cum xp̄ia-
 na religio vberrime pullularet: qd̄ z nos modo re ipsa cō-
 probamus. ¶ Hec est enī illa doctrina penetrabilior oi gla-
dio ancipiti: que totū orbez virtutibus adornauit: cultusq;
 demonū z prophana idolorū oracula subuertit: ac infinitis
 pulsīs errorib⁹ mirabilia p̄petrauit. Cuius rei mentionē in-
 ferius faciemus. ¶ Mostr insup intellectus quāto est pur-
 gator: tanto veritatis magis est capax. Hinc excellētissima
 queq; z purgatissima viroꝝ ingenia nō mō scriptis hanc
 doctrinā extulerunt: sed p̄dicatione vita ac morib⁹ p̄testati
 pro ea defendenda vitā interpide exposuerunt. Qd̄ p̄fecto *inter*
 minime fecissent: nisi eius veritatē ipsis pene oculis cōspe-
 xissent z quodāmo māib⁹ p̄trectassent. ¶ Itēz verū vero
 p̄sonat: z falso oia dissidēt. Sed alie discipline huic n̄re non
 aduersant: imo deserunt. Ex quo p̄tissimi. viri z in scien-
 tijs quibuscūq; exercitatissimi nullam p̄hie partē ei repu-
 gnare: sed aptissime p̄uenire p̄stantissime oñderunt. Itēq;
 ipsis Christianis vnicuiq; discipline studere p̄cedit: qd̄ mi-
 nime p̄mitteret: si catholice fidei detriment o essent. Que-
 dam solūmō supstitiose: vt diuinatoꝝie: non minusq; p̄ni-

Liber

eloque q̄ in vtilis artes p̄cidunt: que etiā a p̄cipuis philoso-
phis explose nec inter artes nec inter scientias p̄numeratas
penit̄ irrident̄ atq; damnant̄. Q̄d si qua interdū in phi-
losophia nobis s̄ria vident: ita apte a nostris solunt: vt li-
quido p̄stet philosophiam oēm tanq̄ p̄dissequā sacre do-
ctrine famulari. **V**eritatis enī signū est facilis solutio obie-
ctorū. **V**eritatis insup̄ nā ē: vt q̄to magis impugnat̄ (si
d̄fensores habeat) magis elucescat: q; cū intellect̄ obiectū
sit veritas: ad eam nāliter tanq̄ ad p̄p̄iam p̄fectionez icli-
nat̄. Quāto ergo veritas magis elucescit: tāto maiori eam
delectatione cōplectit̄. Tunc autē veritas maxime apit̄: cū
acerrime impugnat̄. Quia in cōflictu ipsa p̄ se emergit. Luz
ergo doctrina xp̄iana a sūmis tam philosophis q̄ tyrānis
validissime oppugnata semp̄ insup̄abilis fuerit: q̄d infini-
ta christianorū volumina cōprobant: p̄sequens est vt ab ip-
so deo tanq̄ oīno vera p̄dierit. Alioquin inter tot p̄flic-
tū aliquando succumbens haud tāz diu perdurasset inuicta:
Ab oratione z contemplatione christianorum fidem es-
se veram.

Cap. ix.

Ut admodū fides ac diuini eloquij lectio: au-
dit̄ z meditatio est vite christiane principiū: ita
iter ea: q̄ p̄cipue vitā hanc alunt: augēt atq; p̄-
ficiūt: potissima ē oro. Ex vsu nāq; lōgissimi tē-
poris i religioe n̄ra cōpertū ē oēs sine iter missio-
ne orātes sup̄mū sanctimonie gradū euasisse: oēs quoq; p̄fi-
ciētes sepissime orare. Atq; in h̄mōi oratione cōtēplationeq; z
diuina sūmā in deo p̄sequi voluptatē: ob quā cūcta: que ab
hoīe appeti possunt: tanq̄ vilia inaniaq; cōtēnunt: Nec id
putaris tantū ac sapiētib̄ viris: sed simplicib̄ quoq; ac ru-
dibus tam marib̄ q̄ feminis cōmune est: ac oibus demū: q̄
christiane viuere didicerūt. Ab hoc itaq; effectu p̄bare pos-
sumus fidei nostre veritatē. **M**axime quidē cū deus sit ac-
tus purus z p̄ria veritas atq; lux infinita: quāto gō deo p̄p̄i-

Ho n appiqt p. gregu. q. sa p. v. m. m. c. l. v.

Secundus

28

us accedit: tanto amplius particeps fit diuine puritatis: ve-
ritatis ac lucis. Homo aut deo no appropinquat gressu cor-
poris: vtz puritate vite: mentis eleuatione z contemplatione
veritatis. Qu ergo nulla candidior ac sincerior vita qz xpia-
na esse possit: cuqz tunc demu mens hominis purgatissima
efficiat. vbi per diuinam pteplationem in sublime rapit: sequi-
tur qd in ipso orationis z pteplationis actu ho fiat maxime ^{max}
compos diuine veritatis ac lucis. Cum aut innalescente cre-
brescenteqz oratione videamus christianos hoies magis atqz ma-
gis fide z amore xpi succensos pfirmari atqz in virtute pfi-
cere: fateri opz xpiane religionis fide diuinam esse veritatem
ac lucem. ¶ Itē cu intellectus ex sui na veritate tanqz suam
pfectionem desideret: falsus vero tanqz malum euitet: nulla bo-
ni viri dispositio ppinquior fit ad veritatem suscipiendam: z
ad eius pium fugiendum qz in ipso orationis z pteplationis
actu. Sed tuc pcpue hac: vt diximus: fide ardetur ample-
cti. Ex quo sequit illaz nequaqz esse fallacem. ¶ Quis insup
xpiani p christum crucifixum ipsum in fine orationis deus ob-
testantes in suprema clausula plerumqz addunt p dnm no-
strum Iesum christum vel p christum Dnm nostrum. z tū
ab ipso deo maxima queqz z in credibilia impetrant. Quod
siqs no crediderit: saltē pceder opz ab illis id (teste expien-
tia) impetrari: qd principaliter intendunt: vite. s. rectitudinē
z bonitatem verūqz animi gaudij. Ita vt pias lachrimarum
emanationes quibuscūqz seculi delitijs ac voluptatibz ante-
ponant. Certe si Iesus christus no esset is: que fides osten-
dit deū: no possent in tanta serenitate z appropinquatione
lucis quasi tenebris obui: neqz eos pmitteret deus taz per-
perā decipi. Aut saltē in sua obstinatos heresi minime ex-
audiret. ¶ Rursus ois cā mām aliquā ad formā suscipien-
dam disponēs: post vltimā dispositionē eā statim introducit.
Nec mām ipsam disponeret nisi vellet introducē formaz.
Nec aligs motor agit suū mobile: finē intendens irritū. Ac

Liber

Vir iustus nisi ab ipso deo: qui est prima omnium causa: affectus
primū tractusque fuerit: ad deū orando attolli non potest. Cum
ergo probate vite finis orationisque sit ipsa beatitudo. De hoc hominem
ad bene viuendū et orandū non induceret: nisi eū beatū ef-
ficere vellet. Si ergo christianus in vita et oratione proficiens
amplius in fide christi et contemplatione stabilis: non potest eadez fi-
des esse nisi a deo: per quam homines ad beatitudinem ducit. ¶ Dis-
item causa exaudit ut ita dixerim: suum effectus: postulatio. n.
effectus est proprie perfectionis appetitus: quam exigit a causa: cum
ad eam bene disponit. Tunc vero causa nisi impediat suam non
remorat executionem pro dispositione rei perfectionem infundens
quod ex illius bonitate et facilitate puenit. Quia bonum est sui
ipsius diffusiuum. Euz ergo deus sit summe bonus: proculdubio
supra omnes alias causas suos exaudiet effectus: eos. scilicet qui ad gratias
suscipiendas optime disponunt. Sicut christianos sepe
ante ~~ea~~ diximus presertim in orationis et contemplationis actu. Hi
vero nihil magis a deo implorant quam veritatis agnitionem
iuxta illud davidicum. Illumina oculos meos ne vnquam ob-
dormiam in morte. Itaque voto suo a deo non fraudarent. Hi aut
quanto magis orant: in proposito fidei solidantur. Non ergo nostra
validior procedit. ¶ Preterea si christus non esset deus: cre-
dere et profiteri ipsum esse deum summum esset blasphemie ac de-
testationis genus. Si autem christiani per christum obsecrant deum pa-
trē: quem cum ipso et Spiritu sancto credunt vnus esse nature
Quo deus tantum errorem ex ignorantia et simplicitate perceptum
in deceter sustineat? et solita bonitate sua supplicatibus et il-
lum toto cordis affectu querentibus non succurrat? Aut si eo-
rum pertinacia in culpa est: cur impiū lese maiestatis diuine
crimen impunitū relinquat? vel saltē cur: ut videmus: huic
errori et impietati fauet? dum plurima et amplissima dona im-
partiens illos proculdubio clementer exaudit. ¶ Itē anima
nostra: ut dictum est: veritate in primis gaudens mendatio per-
turbatur atque confundit: nec in eo potest vllō modo quiescere. Si
ergo

ergo posita fide christi ut falsa: absurdior ac pestilētiōz nul-
la abusio inueniri pōt. Quō in numeri hoies p̄sertim iusti
ac sapientes in ipsa xp̄i crucifixi p̄templatione vsq; a deo p̄-
pter hoc non solū oia humana despiciant. Sed inediā: le-
bores: estus: improbia: minas: v̄bera: carceres: ac demuz se-
uissima queq; tormēta mortēq; non solū libētissime p̄ferāt:
sed etiā si defint: ardentē exoptent? Certe digit' dei est hic.

¶ De Cultu christianoz exteriori Fide esse verā .Cap. x.

In causis itaq; p̄cipalibus vite xp̄iane v̄z ex fide
z sacrarū litterarū exercitatioe ac orōne: qbus ip-
sa p̄cipit: nutrit: auget atq; p̄ficit Religionē no-
strā verā eē ac oī carere falsitate: oīdim'. Que q-
dē cause sūt interne. Nūc externas causas tāq;
p̄cedētū adminicula p̄currem'. Sacramēta v̄z ac cerimo-
nias ipsoz sacramētoz gratia institutas. Que oia ad exte-
riōrē xp̄istiane religionis p̄tinēt cultū. Et ne singulis imo-
remur cūcta simul: velut corp' vnū plurib' cōstās mēbris:
cōplectemur. Nā cum oēs ceremonie ad sacra ipsaq; sc̄ra
ad vnū p̄ncipale v̄z ad Eucharistiā referant: res vna meri-
to dici p̄t. **¶** Ad hoc itaq; cultu rite obseruato videmus ma-
gnū deuotionis z sanctitatis incrementū xp̄ianis puenire.
Nam ab exordio nostre religionis ad hec vsq; tpa ex archi-
uis attestatiōib' z exemplis tam priscoz q̄z recentū patz: z
quottidiana expiētia nouimus q̄ hūc cultū pie ac fideliter
exercentes: z qui quotidie sacra diuinaq; mysteria aut tra-
ctant aut sumunt: quā prius nō habuerāt: p̄fectionē acqui-
runt: z in dies admirabili sunt sanctitate diuiniōres. Qui
vero sine fide ac religione his familiariter assuescunt: effi-
ciunt ceteris hominib' nequiores. Qd: vt prisca omittam'
exempla: p̄cipue in sacerdotib' z clericis nostri tēporis pla-
ne p̄spicimus. Quib' si boni fuerint: nemo melior. Sin ve-
ro mali: nemo peior inuenit. Illi. n. ab oī tpaliun rez affe-
ctu purgati soli deo iherēt: pro cui' amore ac veritate mori

Liber

tem subire non dubitant. Hi vero superbia: inuidia: auaricia
ac flagitijs oibus obruti eo impie viuendo excedunt: vt quod
est oium pessimum tanquam oino perditum nequeant emendari cum
presertim admonitione: reprehensione: adhortatione et bonis
exemplis: quibus ceteri resipiscunt: magis atque magis exacer
bentur. Hec cum ita se habeant: vt quasi oculis presentia negari
nullo pacto possint: querendum est quam virtute duo inuicez
ergant quibus effectus ab homini sacramentis ceremonijsque emigrat. Duos
enim quos effectus ab vna eademque causa puenire propter quod
maie dispositiones phie non repugnat. Terra enim solaribus
radijs indurat: et glacies soluit in liquorem. Arbor vero fixis
humi radicibus virtute celi flores pomaque producit: eadem rur
sus euulsa pars influxu penitus exarescit. Profecto cum hi
duo effectus ita sint oppositi: vt alter eorum sit optimus in his:
qui recte (vt diximus) sacra mysteria venerant: alter vero
in his: qui sacris abutunt: pessimus sit non potest ab inani et
falsa causa puenireque. Cum in alio hominum genere id minus appa
reat: aliam eorum causam dare non possimus: nisi diuersum quod
ritumque in illis dei colendi habitum. Si enim cristiane religionis
cultus exterior ab ipso deo non penderet: virtuteque ac verita
tem diuinam in se eo modo non contineret: quo instrumenta vir
tute obtinet principalis agentis: nequaquam excellentissimum
christiane sanctitatis effectum producere: fauoremque et psumar pos
set. Hoc siquidem per se non efficit. Quia cum vita christiana sit peni
tus spiritualis et in parte intellectiva consistat: non potest a corpo
reis instrumentis per se puenire. Quid enim ad excellendum aius
baptisma oleum ac balsami dlibutio: thuris fumigatio: bu
celle et calicis oblatio et altaria ceteraque homini extrinseca con
ferrent: nisi superioris alicuius cause essent instrumenta? Nam
si hec humano comento vel diabolica fraude ad superstitio
sum ritum introducta essent: nunquam a tam prauis et vanis il
lusionibus sancta vita pueniret. ¶ Et quispiam forte
obijciat eiusmodi cultum non esse perfectionis causam: sed poti

us virtutum exercitationē: et hominum credulitatē: qua illum
 divinū eē credunt. Adī enī cū vita fugare conent bonis opib^{us} *viti*
 bus assidue incubentes: eiusmodi ymaginatione ac exercita
 tione in dies magis magisque pficiunt. Nos autē q̄ querim^{us}
 quare alij pbilitatis et discipline moralis studiosi: qui aut hec
 sacra nō colunt: aut ab eis p̄ interualla t̄pis abstinent: lon
 ge ab illa integritatis meta defferūt. Profecto si h̄mōi cult^{us}
 inutilis ac falsus esset: quāto q̄ longius ab eius celebratio
 ne recederet a se ipso illū abijciens: tanto in virtutū exerci
 tatione moraliū magis pficeret. Sacerdotes quoq̄ ex eius
 irrisione atq̄ p̄temptu non deteriores sed meliores efficerē
 tur. Cuius rei p̄riūm quottidie expimur. ¶ Preterea cum
 deus sit sūma veritas: quāto quis eius luce magis pfundi
 tur: tanto fit deo p̄p̄inquoior. Quanto autē mendacijs et erro
 ribus magis implicat: tanto fit ab illo remotior. Scimus
 autē eos qui hec mysteria pie ac religiose frequentant: diui
 no cultu vehementer a deo dlectari: vt sepe ex se positi per
 sistēt et attōnitis mēbris immobiles. Horū ēt imutata facies ra
 dijs sanctitatis elucens ipsos cunctis amabiles ac venera
 biles reddit. Quod et si p̄iscis t̄pibus multo crebri^{us} q̄z no
 stris (sicut legim^{us}) videbat: t̄n hodie quoq̄ plerosq̄ scim^{us}
 et nouimus tali numere p̄ditos. Nec t̄n simplices sed etiaz
 sapientes. Unde igit̄ hec extasis? Un̄ sedula et iucunda me
 ditatio? Unde seruo: ille igniti Spiritus? et calida suspiria
 dulcesq̄ lachryme cadētes. Atq̄ in h̄ymnis et canticis sua
 ue sonantis ecclesie ineffabilis iubilatio? Profecto nisi hic cul
 tus a deo esset ac subinde verus: nusq̄z plura deliria ac mē
 daria repirentur. Quippe qui tot^{us} figurarū plenus est ac si
 gnificatiuus: Quicq̄d ergo in mysterijs sacris: templis:
 Atris: insulis vestibus: oī ceremoniaz apparatu et psalmo
 rum modulatiōe ac reliquo ritu p̄tinetur: ad vanitatē et cas
 sum laborē p̄tineret. Que t̄n oīa x̄pi colendi gratia instituta
 sunt. Si ergo hic cultus tot fulcres mendacijs. v̄r pre

Liber

fertim sapiens et p̄spicacis ingenij ex meditatione horum sacramentorum tam mirabiliter ad res diuinarum contemplationem non tolleret: neque tot ac tantis celestibus delitijs repleret: Ex mendacijs. n. (vt p̄diximus) incertior fit et obtusior intellectus: et p̄ ea semp̄ amplius a deo recedit. Ergo ex h̄o effectu dicimus h̄uc cultum esse verum: et diuinis charismatibus plenum. **¶** Ordo et significatio eorum: que in ecclesia gerunt: non humanum inuentum: sed diuinam dispositionem esse ostendunt. Nihil enim in hoc cultu irrationale nihil inane est. Sed singula ordinem suum ac proprium obtinent mysterium. De quibus modo non est sigillatim dicendum. Quamquam in tertio libro nonnulla p̄ necessitate loci breuissime subtexemus. Si quis autem hec diligentius scire voluerint. Doctorem explanationes reuoluat: et singula pensitando: finem perscrutandi: non inueniet. Dum in his non minorem ordinem et harmoniam quam in vniuerso nature opere admirabit: et usque cor latissime diffundet. Quod nisi p̄uerse et obstinate sit mentis ac penitus abcecate: fateri cogetur hec omnia esse ab ipso deo: non ab hominibus ordinata. **¶** Ab intrinsicis Christiane vite effectibus fidem esse veram. Cap. xj.

Veram igitur esse Christi fidei: rationibus ex causis Christiane vite deductis tam internis quam externis p̄ nostri ingenij mediocritate p̄bauimus. Nunc iam tempus est: vt ad rationes extractas super effectus eiusdem vite transeamus. Unus autem ex potissimis effectibus continuo subsequens est pax mentis et gaudium animique libertas. Nam p̄ter ea: que nostrorum patrum legunt et audiunt exempla: nostra et tempestate cernit veros christianos nullis quassationum aut perturbationum p̄cellis moueri. Sed magis in confessione et fide Christi stabiles permanere: et i tribulationibus gloriari. Querendum est igitur vnum hi effectus p̄ueniant: vt quanto quis Christo recte viuendo magis inheserit tanto maiorem libertatem serenitatemque animi p̄sequatur. **¶** Christiani

stiani porro ipsi huius rei causam hanc adducunt. Aiunt. n. quoniam
 ipsa hominis beatitudo in sola diuinorum cognitione et contem-
 platione consistit: manifestum est infra Deum in nullo tanquam fi-
 ne ultimo humanum posse desiderium terminari. Quod itaque
 christiani quietem animi pacemque possideant: non aliunde pue-
 nire poterunt: nisi quod illum ultimum finem: qui verus est: sibi statue-
 runt. Unde si christianos omnes de supremo fine interrogas:
 Deum esse proculdubio respondebunt. Quia ergo munda-
 na omnia in dei comparationem pro nihilo habent: sperantes post mi-
 grationem in hac vita deum assequi et eo frui quicquid est in mun-
 do contemnunt et nihili faciunt. In his amissis ablatisque tempo-
 ribus bonis minime tristantur. Quoniam et posthabita vita mor-
 tem appetunt: ut deum unicum supremumque eorum bonum
 adipiscantur. Et quod per essentiam: presentiam et potentiam ubique
 deus est: in eis est etiam per amorem et contemplationem: sicut ama-
 tum est in amante. Cum autem amatum presens est: animus de-
 lectatur et gaudet. Ideo christiani recte viuentes ex Dei pre-
 sentia: quam interne percipiunt maximo gaudio afficiuntur.
 Et quoniam deus est infinita potestas: Ubi sentiunt deum sibi pro-
 pitium: nihil pro se timentes cetera omnia vilipendunt. Non ma-
 gna libertate fiducia quam muniti nec blanditijs present nec terro-
 ribus a proposito dimoueri. Sed cum homo hanc animi serenitatem
 libertatemque naturali virtute tantum propter rerum sensibilius impedi-
 menta ac debilitatem intellectus assequi nequeat necesse est
 (inquiunt) profiteri hanc animi tranquillitatem et pacem aliquo
 supercelesti dono nobis esse concessam. Cuius vigore Deus:
 et promissa beatitudo assidue coram nobis assistit. Quod
 autem ipsis fidelibus ea sit pacis: gaudium libertatisque causa: vel ex
 eo plane constat: quod cum anima nostra sit una: et omnes eius potentie
 in eius essentia fundate: quotiens per alicuius potentie ope-
 rationem pro se occupat in aliquo: alterius potentie obsequio
 uti non potest. Ut si quis contemplationi valde intendat: aliarum po-
 tentiarum officia remittat operibus. Item si quis dolore magno afficiatur

Liber

tur: non poterit contemplationi vacare. Si ergo christiani
vana credulitate et fide hac deciperentur: nulla eos superio-
ris cause virtus: in confirmatione tanti erroris adiuuaret.
Atque ita in puris naturalibus remanerent. Quin immo ex
hac veri depravatione naturalia aliquo modo infirmaren-
tur. Quomodo ergo possent in maximis calamitatibus et
pressuris corporisque doloribus pacem et gaudium mentis li-
bertatemque inuiolabiliter custodire? Presertim quod non pau-
ci sed innumeri hoc obseruarunt. Philosophi enim non
nunquam unum vel duos ad summum nobis obijciunt. Nos autem
in finitos utriusque sexus in toto terrarum orbe eis opponere
possimus: qui hanc animi tranquillitatem et libertatem in tribula-
tionibus ac doloribus maximis possederunt. Christum cru-
cifixum tamen modo inuocantes et toto corde laudantes. **I**n-
super tam maiore et experientia quam nostra probauimus ex incre-
mento fidei et sanctimonie vite christiane pacem et gaudium
ac libertatem augeri. Quod certe euenire non posset: nisi fi-
des: spes eorumque professio vera esset: certumque inde bonum
expectaretur. Quo enim magis proficit homo in rectitudi-
ne vite: eo amplius in cognitionem perducitur veri ac boni pos-
sessionem: propriis euitatis. Ideoque si christianus verum bonum non
comperisset in profectu huius vite: minime eius gaudium augere-
tur. Sed eo magis decresceret: quanto plus cognosceret se es-
se deceptum. **H**oc autem maxime confirmatur ex vita religio-
sorum. Nam (ut preterita omittamus: que scriptis nostris con-
prehendi non possent) quotidie cernimus innumeros tam
masculos quam feminas perfectioris vite studio ad acta claustra
se transferentes parentibus: cognatis: amicis: cunctisque di-
uitiis et voluptatibus una cum propria libertate relictis: igno-
tis et alienigenis sociari: quibus ita omnino subiiciuntur: ut quo
ad exteriora bona. id est facultates nil eis preceat preter illa: sine
quibus vita humana transigi non potest. Pro superioris tamen arbi-
trio in diem permutanda vel auferenda: utpote singulis icer-
ta cunctisque

ta cunctisq; cōmunia. Quo autē ad bona corporis: incorru-
 ptam castitatē mentis corporisq; custodiunt: vigilīs: ieiu-
 nijs z abstinētijs carnē macerantes: oēm q; sensuuz petulā-
 tiā restringētes. Quo insuper ad bona animi: quoz p̄eci-
 puā est libertas: oē a se sponte voluntatis arbitrium abdi-
 cantes ad idē velle z nolle cū supiore suo p̄petua obligatio-
 ne tenentur. Cumq; oia bona amiserint: quibus mortales
 oblectari z gaudere p̄sueuerunt: ita iocunde z hilariter vi-
 uunt q̄cunq; huic p̄fectioni aspirant: vt in laudissimis deli-
 tijs eos degere putes: atq; indies magis p̄ficiendo tranqui-
 liores z alacriores euadūt: i solius crucifixi hymnis ac lau-
 dibus exultātes. Quos si interrogas: p̄fitebant̄ vnanimēs *Lactis*
 oē ipsoz oblectamentū z gaudiū in *Exhusto* Iesu z in his: *z fitebu*
 que ab eo pendent: esse collocatū. ¶ In primis itaq; dici-
 mus non posse quēpiam rōnibus vllis arguere hoc ex stul-
 titia puenire. Nūquidē hoc ipsum nō humiles ac simpli-
 ces viri tm̄: sed cōplures prudētia atq; doctria excellētissi-
 mi factitarunt. Qui errorez hunc (si modo error is esset) fa-
 cile discernent: cū p̄pter ipsoz sapientiā: tū p̄pter vite re-
 ctitudinē. Quonia cū sapientia z bonitate frans z dolus cō-
 venire z perseverare nō possent. ¶ Preterea cum h̄mōi vi-
 ri ad p̄fectionis apicez sp̄ studeant puenire: nec maior vlla
 p̄fectio q̄z ea: ad quā illi p̄tendunt: iueniri possit: vita. s. re-
 ligiosa christiana: i qua supremus p̄fectionis gradus habe-
 tur: sequit̄: vt nulli hoium sint eis aptiores ad supnas illu-
 minationes suscipiēdas. Si ergo fides christi vera non eēt
 iam p̄ tot tpa in tam magno varioq; cōditionū cōcursu sal-
 tem ab h̄mōi viris vanitas z fraus hec fuisset detecta. Nec
 possēt tales ac tantī viri in sup̄ma animi seruitute libertatē
 tranquillitatēq; seruare z singulis horis letari ac exultare.
 Cuius rei p̄ziū plane constat. Hi nāq; sup oēs alios fidem
 tuū verbis tum experimētis ēt p̄firmarunt: scriptisq; p̄fir-
 māt: tamq̄ libri sub dei gratia p̄stituti magno gaudio per-

Liber

fruant. Procul igitur ois est a fide Christi deceptio. **¶** **D**is insuper eam ex bonitate: qua se ipsam diffundere desiderat: ad finem quo ad fieri potest: suum dirigit effectum presertim quoniam effectus ad eam pervertit. Cui quanto magis appropinquat: tanto magis in eo gescit et delectatur. Sed deus est summe bonus sueque bonitatis libentissimus ac largissimus imptitor. Ergo omnes: qui ad ipsum pervertunt: effectus dirigit ad proprios ac meritos fines: ut in eis denique perquiescant. Cum autem nulla intentio ad deum fiat conversio quam eiusmodi probatorum religio foris: ipsos quoque ad finem vite dirigit optatum: in quo pacem fruitionemque persequantur. Hi vero quotidie proficiendo in orthodoxa fide vehementius confirmati: inque ipso Christo gaudentes penitus perquiescunt. ut ipsum lucrifaciant reliqua omnia ut vilissima post habentes. Ergo per eam omnia falsitate carere. Alioquin ex directione illa divina ab homini falso mentis gaudio magis magisque recedentes ad veram optatamque quietem perducerent. **¶** **D**is item letitia in aliquo amore fundatur. Amor enim est primus actus appetitus et voluntatis: a quo ceteri actus perveniunt. Cum ergo letitia mentisque iubilatio: que ex facie horum hominum non dissimulater apparet in nullo fluxu fragilique vel naturali aie bono consistat: sed eam uno ore communique consensu ab amore Jesu christi crucifixi dependere omnes affirmant. Hec profecto letitia non potest in aliquo errore aut vano amore fundari. Quia tanto amplius deficeret: quanto tales viri rectius ac sanctius viverent. Ut enim dictum est: si nulla esset christi fides: apertius in dies perciperent se tanquam nihil amantes penitus esse deceptos: atque in detritiores efficerent. At morum honestas: vultus hilaritas: et refulgens in fronte sanctitatis specimen: propter quod apud omnes potissimum venerantur: longe aliter esse ostendit. Dum illos semper felici successu alacriores intueri licet ac iucundiores. **¶** **A**b extrinsecis Christiane vite effectibus fidem esse veram.

Lius inde effectus ex christianorum vita colligitur
 in exteriori homine maxime apparet tam in moribus quam
 in ipsa indole diuinum pariter redolens quodammodo
 propter quod multos reuerentia: et quodammodo collere
 impellunt. Unum superbos atque feroces animos veneranda
 humilium aspectus compefcens sepe deterruit. Quod de Attila Hun-
 norum rege immanissimo ac potentissimo legitur. Quae nulla ho-
 minum strage expletum hostilium acie imperterritum beati Leonis
 Pontificis oratione iuxta Rauennam ab Italia sumouit. Atque is pro-
 pter ipsius morem non sine magna suorum admiratione non solum ponti-
 ficem ipsum venerari: sed etiam impanti quodammodo obtemperare
 visus est. Sic et Totila Gothorum imperator seuerissimus innum-
 meris gentium humano cladibus illatis regionibusque vastatis
 sancti Benedicti pauper cui monachi intuitum non sustinens
 mox in faciem percussit: vixque dei seruo iubente ac subleuan-
 te se se erexit. Theodosium vero impotorem mediolanum a cer-
 de thessalonicensi reuersum Ambrosij Episcopi obiurgantis au-
 thoritas ab ingressu templi coercuit: iniunctaque penitentia
 salubriter expiauit. Deus me ante deficiat quam per clara complu-
 rium exempla afferre valeam. Sed quod assidue impromptu cerni-
 tur probare non expedit. Sepe enim vidimus arrogantes: sce-
 leratosque homines coram sanctis viris animos et verba mutasse: in-
 timaque cordis compunctione vitam in melius reformasse. Diui-
 nus enim ille spiritus tam mares quam feminas: iuuenes quidem mi-
 ra venustate: senes autem veneranda canicie foris exornat ac pro-
 re ipsa modo amabiles: modo formidabiles: reddit. Cuius
 ergo effectus causam esse dicimus pulchritudinem animi supernalem.
 id est gratiam dei intellectum et voluntatem aliasque anime partes decorantem.
 Quod hinc patet. Anima siquidem nostra per imaginationem vehemen-
 ter alterans corpus faciem oculosque commutat: ut ex cogitatione
 venerea corpus ad libidinem incalescit: ex pensatione autem odij
 ad vindictam animus accendit. Unum imaginatio: sicut expietia patet:
 multum alterationis inferre corpori solet. Ex alteratione autem sensu

Liber

bilis appetitus & cōmōtione spīritū statim facies imutatur: ex timore figdē pallefcūt hoies: ob iracūdiā vō ac v̄cūdiāz rubore pfundū: leticiā quoqz ac triftitiā facile vult⁹ oñdit. Quia ḡ stellect⁹ n̄r corpeis v̄tīf instrumētis & organis: p̄ce/pt⁹ eius p̄fertim si fuerint vehemētes redūdare in corp⁹ cō/ sueuerūt: p̄cipue in facie & oculis apparētes. Supbos enīz arrogāti inspectiōe. Crudeles torua oculoꝝ acie: leues mo/ bilitate oris & corpis. Impudicos lasciuo aspectu cognosci/ mus. Quedā ē malefice anus cōtagioso obrutu inficere ac fascinare infantes p̄hibent. Adētis deniqz habitus boni v̄t/ mali p̄fertim penitus infixi: vix vlla sagacitate dissimulari/ queunt: quin foris innotescāt. Cū itaqz oē agens agat sibi si/ mile: & ois effectus suā exprimat cām: non pōt Christiano/ rum decor exterior & honesta ac reuerenda morū spēs nisi a pulchritudine aie & ab integritate vite puenire. ¶ Que q/ dem tāte virtutis esse quotidie cernimus: vt ad peccatoꝝ cō/ uersionē nihil inueniat salubrius & efficacius: sicut expi/ entia plane p̄stat. Expti enī sumus simpliciu Christianoꝝ recteqz viuētū exēpla multo plus hoibus p̄fuisse: q̄z p̄ho/ rum aut eloquentiu hoīūz voces: vel audita seu visa mira/ cula. Nā sepe v̄dimus disertissimos ac doctissimos viros sublimi a p̄dicātes sūma cū attētiōe libētissime audiri: eoz tū vita verbis nō respondēte paz eos vel nihil ecclesie pro/ fuisse. Sed sue tm̄ eloquētie laudē ac sapie reportasse. Ma/ ioꝝ quoqz nostrisqz t̄pibus miracula plurima extiterunt: q̄ paz nihilominus emēdationi vite p̄fuerunt. Nā maxima hoīum frequentia ad illa p̄fluere vidimus sed cuz diligen/ tius sepe fuerim p̄scrutatus nihilo vel paulo meliores eua/ fisse eos accipi. Ex p̄fecta aut xp̄ianoꝝ vita i numeros sci/ mus & vidimus cōpunctos ad Deūqz p̄uersos: nec simpli/ ces tm̄: sed prudētes & eruditos. Quoꝝ plurimi bōe fame ac scitatis odore correpti mundi illecebris ac voluptatib⁹ sp̄retis ad sc̄rē societatis p̄uberniū mōasteria p̄uolarunt. ¶ Ibiqz

Ibiq; poris vite multū prest locūdistime ac sincerissime vi-
 uūt. ¶ Ex his itaq; māifestū est christianis aliq̄ inesse vir-
 tutē qua tā admirabiles pducūtur effectus. Corpus nāq;
 p se non agit spiritū: Cuius signum est qd aliq̄ corpa maxi-
 me formaliaut celestia nulla virtute corpea patiūt. Nam
 celū ab igne sibi ppinquo nō patit. Multo minus q̄ sp̄s p
 se a corpe patiet. Cū q̄ que ex vita xp̄iana vident̄ extertus:
 corpea sint: non pnt hec corpea p se in alicuius agere aiam:
 vt eā ad tale bonū cōmūtēt: nisi p illā virtus aliqua ad aiaz
 traducat. Sed i catholico pbaroq; viro eminēs ac p̄cipua
 virtus: a qua recta viuēdi institutio exteriorq; pulchritudo
 sanctaq; puerfatio puenit: est immaculata fides z amor. Chri-
 sti crucifixi. Ipsa eni fide simul z amore crescētibus exteri-
 or ē pulchritudo ac veneratio auget̄ atq; ad puerredos ho-
 mines maioris est efficacie. Nō pōt q̄ hec fides: que p dile-
 ctionez opatur: esse deceptio: cū virtute falsitas careat: que
 cor hois penetrare nō pōt. ¶ Veritas insup est falsitate po-
 tētior. Sed nullū vnquā remediū ad bñ beate q; viuēdum
 efficacius ē inuentū q̄ vita xp̄iana. Sicut phoz z aliorum
 hominū collatide docemur. Quoz doctrina z exēplis p q̄
 pauci puerfi sunt ad bñ viuēdi. Ex xp̄ianoz aut vita i nu-
 meri quotidie surgūt: z incontaminatā vitā dicūt. Huius
 iḡ vite radix falsitas inanis z vacua esse nō pōt. Alioquin
 ex doctrina potius ac moribus phoz q̄ xp̄ianoz exēplis
 hoies ad emēdationē vite reuocarent. Quod expimēto fal-
 sum esse deprehēdit. ¶ Meterea cū de⁹ sit primus motor:
 sine quo nil moueri pōt: z ipse oia sapienter agat: nobilio i-
 bus causis nobiliores cōmēdat effectus. Nobilissimus aut
 effectus est xp̄ianoz vita. Cū iḡ p̄ter exhortationes z in-
 spirationes internas maxime Deus hoies ad hanc excitet
 vitā p p̄spicua fidelū exēpla: vt simile ḡneret sibi simile: si-
 cut sol z hō generant hoiem: necesse est dicere qd perfectus
 xp̄ianus sit cā nobilissima z optimū instrumētum ad h̄mōi

Liber

effectū pducendū. Nō g̃ virtus illius instrumēti Deo co-
opans ē aliq̃ falsitas. Sed sūma vritas. Hec aut̃ vrus est fi-
des flagrāti charitate succēsa: vt dictū est. Fides igr̃ ṽa est.
Ab admirandis Christi operibus: z primum a poten-
tia. Fidem esse veram. Cap. xij.

Robaur̃m̃ iā fauēte deo ex manifestis effectib⁹
z in orthodoxa ecclā quottidie apparētibus xp̃ia-
ne fidei veritatē. Quāuis aut̃ plura alia possēt ar-
gumēta ad ei⁹ p̃firmationē sup̃induci: vt tñ p̃stri-
cta breuitate placeamus: aggrediemur rōnes ex
eis effectib⁹ elicitas: q̃ p̃teritis t̃pibus apparuerūt. Quos eē
veros vniuersus orbis asseuerat. Quēadmodū igr̃ phi ex
iis: que in reb⁹ nālib⁹ cōspexere: cās rez inuestigarunt. Nos
quoq; descriptū sup̃ius Christi triūphuz e regione p̃pone-
mus: z ipsoz effectū cā: q̃tū ad rē ptinebit: exactissime p̃-
scrutabimur. Et sicut Philī nām rez inspiciētes ex magni-
tudine mira q; ordine z p̃fectione toti⁹ orbis eā cām eē deuz
intellexerunt: que ceteris potētior sapiē ior p̃fectiorq; exi-
stit. Quā p̃mā nūcupauerūt primūq; rez p̃n^m ac motorē.
Ita nos inspecto Christi crucifixi triūpho: ipsū ostendem⁹
oium aliaz religionū d̃ys fuisse z esse supra q̃ comparari
possit potentiorē. Lūctisq; alijs maiora ac meliora opa ef-
fecisse. Sapia quoq; ac bonitate i excogitabili z imensa eos
in infinitū supasse. Ex quo p̃spiciū erit q̃ hic de⁹ magnus
d̃ns z rex magnus sup̃ oēs deos. **E**xordiamur itaq; ab
ijs: q̃ ad potētia ptinēt. Positūq; añ oculos triumphuz in
memoria reuocem⁹. Atq; ita arguam⁹. Aut hic Jesus naza-
renu⁹ crucifixus: quē adorāt xp̃iani: est verus deus z prima
omnium causa: aut non est. Si primum detur solut̃ idispur-
tatio. Quia si est deus: opz fidē christianā z vniuersam eius
doctrinā atq; religionē esse verā. Sin aut̃ scdm: sequit̃. Je-
sum nazarenū fuisse sup̃ oēm arrogantia in excogitata sup̃-
bia nefādisimū. Qui purus hō mortalisq; cū esset. Se de-

tum maximū existimari & ab oib' adorari voluerit. Ex quo
 eū mendacissimū pessimūq; dicere oporteret. Quin etiā pa-
 ri argumento stultissimū: q; talē tātamq; pūntiā fuerit ag-
 gressus. Quid. n. magis rationi s̄rium: quidue insanū ac ri-
 diculū magis inueniri pōt: q̄ q; humilis & mendicus ho-
 mo absq; armis atq; opibus vllis in expolite solū ac nude
 lingue mucrone: imo potius horrende mortis supplicio s̄
 diuinā maiestātē p̄cedere ausus sit? Atq; illi debiti honoris
 spolia detrahens simul oēs hoies tam potentes q̄ sapiētes
 imbecillos quoq; ac rudes noua & in audita religiōe inuo-
 luere tentarit? Ac simul oēs alioꝝ deoꝝ cult' & ritus demo-
 stri: mundūq; vnūuersum tot antea seculis certis legibus in-
 star currētis fluuij assuetū alio statuisse diuerrere ac penit'
 imutare? Sedq; insup vt deum coli iusserit? Idq; nō solū in
 vita: sed multo ampli' post eis acerbe necis p̄sumationem?
 ea lege vt ipsum mortales non mō diligerent & adorarent: s;̄
 repugnante nā difficillima; queq; ac p̄sus intolerabilia ob-
 eius amorē paterent? Ac deniq; nulla penaz atrocitate de-
 territi mortē ipsam vltimū terribiliū p̄ q̄ libenter subtrēt
Hic ego te sane iterrogē q̄sq; es: siq; mortaliū hec se fa-
 ctū pollicet at: aut aio ruoluat: & pectoris archanū sui tibi
 apiat. Quid nā queso quid diceres? Nū aliūz quēq; insanire
 magis putares? Non ne eo maiore chachinno subsannādū
 quo minus hec fieri posse iudicares? Si igit' Iesus nazare-
 nus non sit de'. Qua ope fret' insipiens sacrilegusq; sedu-
 ctor s̄ patrias leges: s̄ principes: s̄ sapiētes & aduersus vni-
 uersum terrarum orbēz reluctantē. Cōtraq; infernas & su-
 peras potestates. Deniq; s̄ supremū oium p̄ditorē adeo di-
 micādo p̄ualuit. Ut coequalis deo habitus sit & pari vene-
 ratiōe recept'. Ac p̄dicta oia inter tot repugnātia tam lon-
 go eno insupabilis obtinuerit? Cur o Iudei de' vester mū-
 di rector & custos tantum impietatis secalus p̄misit inultū?
 Hic ego vos Gentiles appello. Cur hunc dū vestri nō ex-

Liber

pulerunt? Quō hic adeo despect' hō cruci affixus z mortuus eā vim post se reliquit: vt tot ac tanta peperit? Quis vnqz eoz: q' p' d'ys habitū sunt ne dicā hōium: huic fuit cōparandus? Cum eoz rixē: sacrilegia z incestus ēt apud suos cultores nefaria existiment. **U**ides ne qz impudēter qdam apolloniū thyanēum xpo nro cōparare sint ausi? Quis vero pythagorā. Socratē: Platonez: reliquosqz p'horū p'ncipes. vel etiā Alexandrū Cesarē ceterosqz reges ac imperatores excellentissimos z clarissimos viros ei p'ferre possit? Cum eoz nemo deū se fecerit. Nec simul oēs minimū q' p'piam incomparationē xpi vel eius discipuloz peregerint. Quid vero magni versutissimus ille dux arabū machimet' es effecit? Hic p'fecto nunqz se deū asseruit. Qui tñ verbis z gladio p'potens armis z munerib' z lasci uienti voluptatū licentiā barbarā impitamqz multitudinē sibi adiunxit. Mōne z ipse xpm honorifice cōfessus nihil sup humanas vltres atqz versutias p'ferulit? Talis nēpe nō fuit Iesus nazareus. Memor. n. vnqz mortallū ad credendū ac p'agendū difficiliora qz xps ipse p'posuit. Mandauit n. z voluit vt ene de' trinus crederet v'z pater: filius z spiritus sanctus: vnus deus in trib' p'sonis realiter distinctis. Que tñ in s'ba z essentia sunt vnū z simplicissimū eē. Vult ēt credi se esse deū filiū dei vnū cū patre z spiritu sancto. Et ipsum esse verū hōiem virginis marie filiū Quā pariter vult adorari tanqz verā dei matrē. Crucē quoqz oliz reoz triste supplicium in sūmo honore z veneratiōe haberi tanqz signū nostre salutis potissimū. In suprema insup cena p'petuo testamento mādauit: vt credat' exiguā panis bucellā z modicum vini post pauca p'secrationis verba s'baliter non variatis tñ accidentib' in ipsi' corpus z sanguine verissime transformari: vtqz sic ea libamina adoremus z in cibū potūqz sūmamus: velut celeste viaticū: p' qd pollicitus est nobis vitā eternā. Meminē quoqz nisi renatū ex aqua z spiritu sancto regnum

regnum dei ingredi posse precepit etiam ut scripture sue absque
 ulla dubietate vel derogatione ad unguem inuiolabilis fides
 haec beata: non obstantibus multis humano intellectui difficillimis.
 Et haec omnia nisi quis crediderit saluari non possit. Nec sufficit
 horum firma et mansuetudo fides ac veneratio. Nisi inuisibilia
 diligenter visibilibus preceptis quaslibet perfectiones patienter
 sustineamus. In patientia enim vestra possidebitis (inquit) auras
 vestras. Sed de suis in hac mortali vita promittit non diuitias: non
 honores: non dignitates: quoniam imo profusus propterea omnia ut pauper-
 tates: ignominias: depressiones: amplius quoque: insultus ver-
 bera: exilia: carceres agones atque supplicia. Quibus ipsius
 gratia tolleratis ineffabile nobis beatitudinem pulcherrime. Pro-
 ponens humanum captum excedentia ut puta gloriam in celo cum
 angelis: et corporum resurrectiones: et nec oculis vidit nec au-
 ris audiuit nec in cor hominis ascendit. In nihilominus ita se ha-
 bentibus quicquid voluit persecutus est pugnatem pro eum toto orbe terrarum.
 Nam ex omni hominum genere atque conditione innumeri haec homines ita
 susceperunt persecutiones sunt ut vitam quam fidem deserere maluerit.
 Reges quoque et principes (sicut etiam nunc videmus) Iesus deum fi-
 dei iugo humiliter iuncti similes ei ministeris puerunt. Et Do-
 nam itaque ante oculos nostros christum pauperem reditumque olim sa-
 bari lignarium filium et suo tempore despectum. Et quod cogitaret eum iter-
 rogemus. Respondet autem. Ego inquam pauper ac mundi veluti in-
 quilinus statui vniuersum meis legibus orbem renouare: ea in-
 tentione ut homines me tanquam deum vix vnusque cum patre et spi-
 ritu sancto prorsus adorent. Ut crucem inquam iter latrones me-
 dius obprobrio miserandoque supplicio confixus moriar: pa-
 riter colant. Atque post mortem hanc turpissimam omnia tormen-
 torum meorum instrumenta vestigiaque summa cum reuerentia de o-
 sculentur: cunctis propterea thesauris charissime ac honorificen-
 tissime recordentur. Et super cetera sacrificium panis et vini: hoc
 ipsum corporis et sanguinis mei esse substantiam credentes deuot-
 issime venerent. Et sacri baptismatis undam auras credant om-

p. secu-
res

credi.

Liber

pectōꝝ labe mundari. Seqꝫ olei z balsami vñctione sancti-
ficari. Postremo in nullo fas fit mee doctrine dꝛogare. Sꝫ
vsqꝫ ad minimū apicē integrā inuololatāqꝫ accipiant z ob-
seruent. Insup matrē meā incorrupta z ppetua virginitate
sanctissimā speciali prerogatiua sup oēs angelorum choros
euectam post deum vt mūdi reginā z dominā honorēt ac dꝛ-
pꝛecent. Discipulos quoqꝫ meos ex piscatoribꝫ electos sup-
plicibꝫ votis psequant. Eorūqꝫ ossa cineres ac reliquias ois
adorent. Talia paupes hunc cogitantē atqꝫ enarrantē non-
ne vt stultū risu dignū censes? ¶ Si te pterea irridēte p-
seueraret dicēs. Uolo vt nō solū q̄ dixi firmissime credant.
Sed vt ij ob hanc cām p̄tinentissime ac rectissime viuant:
z pp̄ inuisibiliū sponsonē a me traditā terrena oia sensibi-
liaqꝫ post habeant. Atqꝫ ipsorū in me ardentissimi amoris
gratia egestatē: sitim: famē: labores erūnas: cruciatꝫ: mortes
deniqꝫ seuissimā qꝫ auidissime patiant. Hecqꝫ potiꝫ eligāt
oia: qꝫ mee doctrine vel minimū iota negare. Nōne huius-
cemodi hoīem mente captū aut ex se positū putares? Sed
si adijceret. Uolo hec oia toto inuito mundo p̄ficere: Nam
qꝫ reges z principes qꝫ oēs siue deorū siue hoīum religio-
nes ac sectas: qꝫ ēt tartareas potestates pugnare intendo: ex
his oino plamā ac triumphū reportaturꝫ. Lerte in effusio-
rem risum pꝛumpes. ¶ At si iterogatꝫ qua fiducia: qbꝫ ar-
mis hec efficere velit: idem rñdeat: non alijs qꝫ lingue mee
meorū qꝫ discipuloꝝ p̄dicationibꝫ. Sed qꝫ eloquētia ple-
rūqꝫ ad p̄suadendū vim magnā hꝫ (neqꝫ suis in opibꝫ fa-
cundie lenocinio tribuat) illā dicat a se penitꝫ alienam: z se-
suosqꝫ ministros nulla arte verboꝝ: sꝫ sobrio z simplici elo-
quio hoc effecturos. Maiori nempe in sanie id ascriberes
¶ Si vō idē subiūgat. Scio pp̄ me infinitā hominū mul-
titudinē periturā. Sed qꝫto plures morient: tanto maior
subcrescet credentiū numerus: z fides mea p̄pagabit i vni-
uersis finibus terre. Meorū enim martyrum sanguis tanqꝫ
semen

semen in maximū puentum redūdabit. Cui pterea ex his
 piscatorib⁹: eiusq; nunq; successorib⁹ de futuris hereditate
 p̄tinua tradā sublimis r̄gni p̄petuū sceptrū. Sup̄s quoq;
 vrbē mundi dominā ipsūmq; impatorē ad deosculādos vi-
 carij mei pedes incuruabo. **¶** Quid si hec narratē audisses: q;
 bus nā furijs: ne dicā infania: eum hoiez laborare? putares
 Quib⁹ de chachinis obstrepes? **¶** Cogita pterea hec addē-
 tē. Infiniti de me libri ab excellētissimis z doctissimis viris
 p̄scribētur. Qui me doctrināq; meā p̄dicabūt: eūq; sup̄ oēs
 altas extollētes totis virib⁹ tuebunt. Sacerdotes v̄o mei p̄-
 cipua in populis reuerētia solēni deniq; apparatu: pompa
 z cereis accensis eandē doctrinā p̄nunciabunt. Quā inten-
 to ore humiliq; z nudato capite audient astantes. Nonne
 hec vanissima tibi somnia viderent? **¶** Cōcludat hic de-
 mum. His tantū p̄culdubio: que recensui: armis instruct⁹
 p̄dicta oia p̄sequar. Insupabiliq; manu victor euadam. Ad
 hūq; tot⁹ terrarū orbis obtempabit: nec quisq; p̄ stabile men-
 tum mee religiōis p̄ualebit ieternū. **¶** Talia nempe illo as-
 seuerante nō hoc hominib⁹ vniuersis: nō nāe: non toti cele-
 sti machine: sed soli deo dices opus esse possibile. Cū er-
 go hec oia iam expleta cernam⁹: manifestū est id diuine ma-
 iestatis tantū opus fuisse: hancq; xp̄i fidē a solo deo esse cō-
 stitutā: Nunquid. n. magoz aut p̄hoz q̄sp̄iā aut machume-
 tes aut alius reguz potentissim⁹ talia gessit? Aut aliqs deus
 gentiū z nationū huic eq̄parandus est? Homōi q̄ppe gesta a
 seculo nō sunt audita erubescāt itaq; z p̄fundant q̄ de chri-
 sto infideliter sentiūt. **¶** Neq; vero dici p̄t casu hec eue-
 nisse. Cū z p̄phete z sibilla multo ante hec euētura p̄dixe-
 rint. Id: qd̄ antiq; ac fidelia z iudeoz z gentiuz monumēta
 testant. In qbus scribit non solū hec ab ipso deo vt futura
 revelata fuisse: sed illa se deū oino p̄misisse facturū. **¶** Pre-
 terea sicut in nālibus quedā cāe sunt neērie: qdā vt in plu-
 ribus: quedā in differētes. Ita z in rōcinationib⁹ p̄ cōpara-

Liber

tionem ad intellectū quedā: sunt necessaria cogentes penitus intellectum ad assētiēdum: que demonstrationes vocant. Quedā autē dialectice probationes dicunt: intellectū non semper sed plurimū inclinantes: quibus tñ firmiter ille vinciri non pōt. Quedā vero sunt ita debiles: ut vix tenē assensum inducāt. Quāvis ergo in reb⁹ infimis ut in mathematicis innumere suppetant demonstrationes: in nālīb⁹ tñ pauce inveniunt. Sed in reb⁹ eminentissimis: quoniam etiā in moralibus fere nulle demonstrationes habent. Adeo. n. debile est nri lumen intellect⁹: ut proprias res dīas ignoret. Inhiēntz accidentib⁹ pro differentiis vtunt. Ideo et diffinitiones res proprias ignorant. Cum igitur quod quod est: siue diffinitio demonstrationis sit mediū: sequit aut nullas aut paucissimas in nālībus inueniri demonstrationes. Quare valde difficile est hominis intellectū in nālībus et moralibus scientijs stabilire: multoq; magis in metaphysicis. Sed multo difficili⁹ est intellectū simul puertere: et affectuz ad se trahere et a vitijs ad virtutes imutare. Cum. n. sensus spiritui ac rōni maxie aduerset: oposum est valde: ut intellectuz sequat affectus. Diuino vero difficillimū est vtrūq; concorditer adeo terminare: ut bonoz operuz fruct⁹ inde pueniat: ad extremūq; ipsuz vsq; vite pseueret. In oi eni phoz dogmate (quot capita totidē vidim⁹ opiniones) eozq; paucissimos id amare quod docent. Sed eoz fere neminē bonis opibus incorruptū vacasse vsq; ad mortē. Quod siq; apud eos talis inueniat pro miraculo habent. Si ergo phoz p̄cipui non valuerunt hominis intellectū nisi in paucis sistere ad ea credenda: quae ipsa artio dicta: nobisq; sunt nālīter inserta: ut deū esse: eūq; rerum humanaz habere p̄videntiā. Et bonū virtutis esse retinendū: malū vero fugendū: ac cetera generis eiusdez. Neq; et in paucis effectū cum intellectu in bñ agendo ita p̄cillat potuerūt. ut ad extremū vsq; nō discreparint. Quāto minus hoc impetrare possent in his quae penit⁹ rōnez excedunt

dunt

Secundus

dunt? At ipsius christi discipuli sola p̄dicatione intellectus simul ⁊ affectū infinite hoium multitudinis coarctarunt: ⁊ clavis quodāmodo ferreis figentes ad ea credēda ⁊ diligēda compulere: ad que non mō ipsa demonstratio: sed nec aliq̄ hūana ratio v̄llo mō puenire pōt. Ut terrena oia tanq̄ v̄lissima pp̄ regni celoz p̄missionē reputauerit. Nullis desessi in bñ agendo laboribus. Non blanditijs aut minis: nō tormentis a p̄posito reuocati. Qua ergo virtute piscatores ac litteraz exptes hoc effecerunt? Non hūana quidē: sed diuina. Nā enī inter mortales vltimū conatū in p̄his p̄sumauit: nec tñ eā in illis vi pepisse dep̄hēdit. Certe si fides xp̄i esset plena mendacijs: nō potuissent piscatores tam mirabile opus efficere: neq̄ ipsa taz diu iter tot impugnātes p̄stare ac pollere. ¶ Itē si christus crucifixus eiusq̄ piscatores eo mō: quo dictū est: ad amorē diuinū vn̄uersum terraz orbē tā efficaciter illexerūt id simplici sermone facere non potuerunt. Nō. n. simplicibus verbis viri p̄serti graues ac sapientissimi acq̄escunt. Certū est aut̄ ipsos verba sua miraculis p̄firmasse. Que tam multa stupēdaq̄ fuerunt: vt nālem virtutē penit̄ sup̄gressa non nisi a deo fieri potuerint. Qui solus miraculoz est auctor. De⁹ aut̄ non mendacio s̄z veritati testimoniu⁹ p̄hibet. christiana igit̄ fides: per quā ea facta sunt: mentiri non potest. Qd̄ si quis miracula negauerit. Hoc certe est oium miraculoz maximū. Ingentia. s. ea: que supra cōmemorauimus absq̄ miraculis p̄ xp̄m pauperē ⁊ p̄ rudes incultosq̄ piscatores eius discipulos fuisse p̄fecta. Siue ergo miraculis xp̄use iusq̄ discipuli fulgerint. Siue non: vtiq̄ apparet in eius opib⁹ in finita potentia oēm sup̄ans potentiā alioz deoz. Quēadmodū aut̄ inter causas ea prima ē: que potentior extat. Ita inter deos eū dicim⁹ vere deuz. Qui cunctis eminentissima prestat potestate. Ut noster est triumphator inuictissimus christus. //

¶ A sapientia christi fidem esse veram.

ap. e. ordinare
3. ipas bn disson Liber

Sus quoq; sapientiā iam oñdamus nulli cecisse.
Primum siquidē sapia est ordinare: resq; ipsas bn
disponere. In oibus vero: que ad finē sūt dirigē/
da: sumere gubernatiōis regulā ex fine opz. Tūc
eni vnū qd̄q; recte disponit: qñ ad finē d̄bitum
ordinat. Finis eni cuiusq; rei: ē ip̄i bonū. Un̄ i artib; q; finē
artis attēdūt ad illūq; cetera coordināt: sapiētes in ea arte
nūcupant. Sicut in architectura non ij sapiētes dicunt: q
cemēta: lapides reliquāq; mām subministrāt. Sed ille: q
vltimā complectit formā: sapiens habet architectus. In ar
tificialib; aut cū particulares tantū fines: non vltim; hūane
vite p̄sident: nō poterit quispiā absolute sapiens: s; scdm
qd̄ noiari. Qui ergo supremū z p̄sumatū hūmāe vite finē
penitus obseruat: oiaq; oportuna media suasq; ad illū opa
tiones disponit: iure sapiēs siml̄r dicendus erit. Sed iesus
nazareus suis cū discipulis atq; cultorib; solus vez hūa/
ne vite finē veraq; media oñdens efficaciter docuit perfe
cteq; adimpleuit: ita vt nullus finis melior nec p̄fectior chri/
stiana vita inueniri aut excogitari possit. N̄ ergo q; nec in
ter deos: si tñ d̄j sunt alij: nec inter hoies quisq; sapientior
vnq; inuent; sit aut inueniri possit: ¶ Signū insup sciētis
est docere posse. Cum. n. q; ad p̄fectionē scientie puenerit:
facile p̄t alios erudire. Quēadmodū cum q; ad p̄fectam
statē puenerit p̄t filios generare. Sed nullus alius de; vel
hō a seculo inuent; est: qui tam p̄ficuā sapientiā q̄ christia/
na est: mortalib; attulerit: q̄ simul eam tā facile docuerit.
Hoz nāq; doctria obscura est z longo vix tpe p̄ceptibil;
multis quoq; errorib; difficultatibusq; p̄plexa. Quib; vel
ip̄i p̄ceptores incerti plerumq; anxijq; torquent. Sicut de
diuina p̄uidentiā z de hūane vite fine supius dictuz est. At
postq; sapientissimus magi z saluator n̄r xp̄us ipse cōpara
uit: nō multo t̄pis interuallo vn̄uersuz mūdus de p̄uidē/
tia z bonitate dei: de aie i mortalitate de fine ac beatitudine
hominis

hominis de medijs ad eas pueniendi: de cōplurib⁹ deniq; alijs documētis adeo fuit illustrat⁹ vt ē in puerili z ibecilla vtriusq; sexus etate christiani clarius hec in telligant: q̄ p̄clari phi idefesso studio cognouerint. In hacq; doctrina ita immobiles sunt atq; cōstantes vt mille ad mortem vsq; supplicia p̄peti malint: q̄ minimū iota doctrine xp̄i impie/ denegare. ¶ Preterea agētis virtus tanto maior apparet quāto ad remotiora se extendit z citius opatur. Quo itaq; potentior fuerit sapia eo magis ac velocius ad insipientes imutandos sanādosq; valebit. Non enim maxime est vir/ tutis aut industrie opus sapientes efficere hoies docili ac u/ toq; ingenio p̄ditos atq; ita a nā ipsa dispositos. At stultos paruulos: hebetes qn z mulierculas peccatoresq; grauissi/ mos ac flagitiosissimos hoies meretricesq; subito ad sapien/ tiā z ad vite rectitudinē puertere: humanas vires excedit. Et Iesus nr̄ non minus ex predictis oibus i numeros q̄ ex prudentib⁹ z acutissimis viris repente soloq; sefre nutu mira quadā cordis compunctione mutauit: z quottidie ab hmōl non cessat effecti. Quod non alius deorū vnq; ho/ minumq; effectit. Christi ergo sapia z doctrina cunctis est preferenda. ¶ Cū nā itē sit ad vnuz determinata: non ma/ gne virtutis est in rebus nālibus p̄ ipsius nāe media aliqd efficere: vt si spiritalis quepiam creatura semine ignis ad moto illius ad miniculo domū statim succēdat: qd̄ in ipsa est hōis facultate: non arduū reputaretur. At si p̄ q̄rias cās: vt puta ex glaciali aqua ignē eliciat: ex eaq; in cendiu z nu/ triat: id admirabile sane opus magneq; virtutis existima/ retur. Signum ergo sūme z infinite virtutis est absq; vllō nāli instrumento posse oia nālia opari. Et iterum quolibz instrumento posse quecūq; libuerit vel ēt illi q̄ria pariter educere. Docere itaq; p̄ debita z nālia media sapiam: quē/ admodū phi docuerūt: iuxta solitū intellectus h̄mani ca/ prum haud eximiū admiradūq; est. Sed p̄ stulticiā mun/

Liber

di p. ea que apud hoies stultissima existimantur: tradere
sumam. & ineffabilem sapiam: & stultissima mundi convertere
in diuine sapie instrumenta: maximamque in eis sapiam collo-
care: difficillimum sane opus & diuinum tñ modo iudicandum.
Quod si crucis horroz & obprobrium vna cum subsannationi-
bus: sputis: alapis: verberibus & tormentis q̄ moriens pas-
sus est christus: considerentur. Nihil hac cruce magis tetrum
aut stultum anteq̄ christus crucifigeret: poterat inueniri per
ipsam vero christus orbi terrarum maximam contulit & indidit
sapiam. Ut ois xpiana p̄fessio docet: & experientia quottidia-
na testatur: Ergo precipua & diuina est in christo sapientia
in alio nunquam reperta nec audita. ¶ Itē cum sapia sit diuina
rum rerum illa p̄fecto sapia oibus prestat: q̄ supra ceteras de
diuinis rebus hoies instruit. Sed nulla id magis peregit:
q̄ sapia christi. Ergo ipsa ceteris est prestantior. Quod autem
ita sit apparet ex scriptis ante christum ex eius doctrinam
editis. Que si xpianorum libris munimentisq̄ cōparent: pau-
ca a phis dices & ab alijs auctoribus esse tradita. Quin im-
mo ad augendam p̄ficiendamq̄ phiam plurimum contulit
doctrina christiana. Que re & diuinarum peritiā adeo circum-
quaque diffudit: vt fere nunc oēs xpm p̄fitentes ea sciāt ac
doceāt: q̄ ante illius aduentum vix a philosophis p̄cipiebantur.
Deinceps aut postq̄ apostolorum preconia suis detectis
erroribus non secus erubuerunt hoies: ac sese purgare cō-
tenderunt: q̄ si nocte in stercore cenamq̄ versati: sup infusa
mox luce: in munditia illa p̄specta pudore ac p̄fusione corre-
pti eam abstergere curassent. Nam & phi & poete quidam
idolorum suorum cultum & aniles fabulas ac turpia deliramenta
erubescens supinducta luce christi (ad quas tñ p̄sentimio
fulgore caligauerunt) conati sunt mendacium fulcire menda-
cio allegoricos sensus cōminiscentes. Cū viderent se aliter
eorum suorum turpitudinem ac pleraq̄ flagitiosissima: ipsa
quoq̄ hominibus nefaria celare & honestare nō posse.

¶ Ad

Ad sapientem preterita pertinet non modo facilia sed difficilia quoque cognoscere: eaque docere posse: ab aduersarijsque defendere. De rebus vero diuinis difficiliora nemo proposuit: faciliusque unquam quam christus ipse perdocuit. Nec paucos tantum discipulos: sed uniuersum terre orbem instruxit. Ab infinitis quoque oppugnantibus ita facile eadem christiani defendunt: ut quisquis eorum rationes librosque legerit: hanc unam perhennem et incorruptibilem sapientiam esse dubitare villo modo non possit. Neque vero per ea syllogisticis modo attentionibus: sed impromptis: minus gladioque ad necem usque acerbissime pugnantur. Quae tamen inuicta de his omnibus triumphavit. Profecto si aduersus philosophos: principes ac tyranni: quemadmodum per christianos rationibus tormentisque certassent: illos existimo fuisse vel prima apud se principia negaturos. Christus autem vel ea ipsa proponens: que ratione naturali investigari non possunt: illa tamen et ab ipso gladio et ab omni deorum ac philosophorum sapientia iniuriaque defendens: solido in perpetuum robore confirmavit. **I**tem autem fides est vera aut commentitia. Si vera: bene peruenimus. Si commentitia dixeris. Non minus pro christum fuisse omnium sagacissimum et sapientissimum. Qui tam difficilia et ardua exquisuit: eaque mortalibus ita persuasit: ut nulla vel diuina vel humana ratione aut potestate infringi destruique potuerint. Christiani namque doctores ipsi etiam philosophiam profitentur. Et ea que docuit christus: quaeque supra rationem sunt: philosophiae tamen non repugnare: quoniam potius scientias omnes seruire eis ostendunt. Nec quemadmodum quidam rudes ac supersticio si philosophiam aut aliquam veram scientiam ruciant vel contemnunt. Sed omnia que bene dicta sunt: in ius suum tanquam ab iniustus possessoribus sibi vendicent. At quae a deo vel sapiens vel astutus inueniri posset: quae vlla fimentum seu mendacia aduersus omnes tam multorum sapientium ratione tueretur et cuiuslibet philosophiae consona esse monstraret. Profecto verum vero consonat: et falso omnia dissonat. Si ergo philosophi diffi-

figme

Liber

culter verum ab aduersarijs illesum, seruare ac ptegere potuerunt: quāto minus falsus viribus proprijs infirmū a violenta & callida, impugnatione defendēt? Itaq; posito: fidē hanc esse cōmenticiā: necesse est pcludere christū oīum sagacissimum sapientissimūq; fuisse. Qui p inuestigabilia atq; ardua documēta hoies ad se alliciens traxerit: & sacro quodam spiramine impulerit ad bñ beateq; viuendū. Sed cum pugnantia inuicem simul stare nequeant: vt. s. falsa cum verā phia pcordeat: ac p ea hoies ad rectā vite normā dirigant: opz utiq; eius fidem atq; doctrinaz verā asserere. Ipsūq; christū cunctoz esse deorum hoīumq; sapientissimū pferri. Et hinc viri scientiaz oīum peritia mirifice pollentes viteq; sanctimonia pbatissimē doctrinā xpī vt sūmam sapientiā amplexati suis eā pconijs: scriptis & opibus extulerunt: amplificarunt ac sanguinis testimonio cōfirmarunt. Qui nisi illā hoibus a deo traditā certissime cognouisset: tot pfecto labores: estus & agones p illa tuenda minime tollerassent. Et Maxime itē sapientis virtus apparet. Quā ad finē & vltimā pfectionē oīum scientiarū suos discipulos p q̄ breui visa pducit. S; solus hoc effecit christus. Et Dis enim scientia vel rōnalis est vel realis. Rōnalis quidem est Logica: Rhetorica: Poetis. Que circa ens rōnis versant. Earūq; finis est p diuersas rōnes & exhortationes hoīs intellectū ad assentiendū ppositis astringere. Ad id vero sup oēs christus ipse suos pduxit sine difficultate discipulos: Quod ex hoc vcl maxime appet. Discatores enī antea rudes & imperiti aliq; inumeri idiote accepta illius doctrina vniuersū efficaci psuasione orbēz imutarūt. Quō nulla armorū vis: nec reliquus rotius, sapientie conatus (sigs recte pfinderet) assequi potuisset. Realis autē sciētia in practicam speculatiuamq; diuiditur. Practica ipsa moralis est. Quā tanta facilitate ac celerrate disciplina xpī exactissime docet: vt a philosophis: sicut ante prediximus: nihil dñde

rari oporteat. Si autē fuerit scia speculativa. Aut abstrahit
 p̄sus a mā tā sensibili q̄ intelligibili. Ea q̄ est scia diuina:
 in qua christus oēs tantope supauit: vt ad eum nulla sit cō/
 paratio: nedū ille sup oēs non obtineat principatus. Aut a
 mā sensibili: nō ab intelligibili abstrahit. Et hec est mathe/
 matica. Que solam p̄siderat formā: neq̄ bonū finēq̄ respic/
 it: vt phi dicunt. Propterea doctrina xpi vsq̄ quaq̄ bono
 atq̄ fini intenta huic non multū studij impartitur. Quia ad
 salutē non p̄tinet. Si quid tñ utilitatis ad bene beateq̄ vi/
 uendū ex ea colligi pōt: hoc totū doctrina christi sibi vēdi/
 cavit. In scriptura z enim sacra numeri z figure ad bonos
 mores z ad diuina aptissime ordinant. Ideo vt neq̄ in mi/
 nimis p̄horūz disciplinis aliqd vtile aut desiderandū relin/
 quatur. Aut nō abstrahit a mā intelligibili nec sensibili. Et
 hec est phi nālis: ad cuius vltimū finem cū sūma volupta/
 te diuersimode ac facile doctrina nos xpiana perducit. Co/
 gnitio eni rez nāliū in se non est finis supremus: ad quem
 p̄ ipas res nāles ire p̄tendimus. Sed p̄ hec corpora ad in/
 uisibilia cognitionem puenire desideramus. Quod quib/
 dez copiose atq̄ iucunde subministrat doctrina christiana.
 Que in oibus fere nālibus rebus tanquā in speculis inuisi/
 bilia di pulcherrime ac mirabiliter effingit. Jesus ergo fuit
 omniū sapientissimus. Qui ad finē p̄sumationemq̄ scien/
 tiarum oium totum terre orbem facillime p̄duxit. Dele/
 ctationes deniq̄ intellectus p̄ se delectationes ipas sensus
 excedunt. Que vero ad intellectum p̄tinent potissimū cō/
 sistunt in cognitione p̄ime veritatis: ex cuius p̄fectioni cō/
 cepte maior puenit delectatio. Ubi ergo maior est sapiētia
 maior p̄ime veritatis inest cognitio ac delectatio. Signum
 itaq̄ maxime sapientie xpi est sūma: quam habent christia/
 ni in eius p̄templatione delectatio. Qua nulla maior hacte/
 nus est inuenta. Innumeri enim fuerunt: quemadmodum
 etiam nunc videmus: qui pp̄ p̄ime veritatis cōtemplatio

concep
 cogni

Liber

nem in doctrina christi existentē spretis oibus seculi volu-
ptatibus ac blandimentis: se se ad deserta loca cōtulerunt:
Quodq; maximū est: in ea p̄templatione adeo p̄fecerunt:
vt semideos nō hoies: imo angelos in terra putares. Quia
ex carnē positi nil terreni non dicam appetunt sed ne eius
q̄dem inspectionem dignant: sibiq; ipsis tanquam dī sint
angelicę: sufficiunt. Ex quibus cunctis apparet doctrinaz
christi esse maximaz. Ipsumq; iesum christum esse veram
eterni patris sapiam: que sola tot ac tanta potui efficere.

CA Bonitane christi fidem esse veram. Cap. xv.

Stendimus iesuz nazarenū potentia z sapia cū/
ctos hoies oēs q; gētū deos adeo supasse: vt sigs
credat eē deus: p̄ter ipsum alius exstimari non
possit. Reliquū ē vt ex eius bonitate hoc idē oī/
damus. Probātes ipsuz eē sūmū bonū: z vltimū
hūane vite finē. Ubi primū aduerter opz oēs actiones hūa-
nās esse pp aliquem finem. Optiones enim hōis put hu-
mane: ab ipsa hōis volūtate liberoq; arbitrio: quo a brutis
differt: sine dubio p̄ficiuntur. Obiectum aut voluntatis
est bonū z finis. Cum igit in finibus non sit p̄cessus in in-
finitum (alioquin cuiuslibet appetitus motio cessaret) opz
aliquē esse hominis vltimū finē impossibile vero est duos
p̄ se alicuius rei esse vltimos fines: cū ex finem vltimū nil
appetat. Ultimus siquidē finis dī esse aliquid adeo impleō
appetitū vt nihil ex se vel quod ad ipsum non ordinet ap-
petēdū relinquat. Quum itaq; hōiuz est vn⁹ vltimus finis:
Scire tñ opz non oēs hoies in vltimo fine māliter p̄ueni-
re: q̄uis oēs i eo formaliter p̄corde sp̄ existant. Nō q̄ppe
vltimi finis humane speciei est felicitas. Oēs enī hoies cu-
piunt esse felices. Non oēs tñ felicitatē in eadē re esse arbi-
trant. Cū aut iam supius p̄batū fuerit vltimū humane vi-
te finem primam esse veritatem primāq; cām. i. deum. Si
demonstrauerimus iesum esse hunc vltimuz finem: liq̄do
constabit

constabit ipsum esse primam veritatem primamque causam: ac verum
 verum summumque bonum: cui ratio ultimi finis verissime con-
 petit. **¶** Quod ut clarius intelligatur considerandum est quod
 quoniam aliqua natura aliquid tanquam ad ultimum finem ordinatur:
 per admixtionem alterius nature destrahetur impediri potest: ne ad id
 omnino moveatur aut ne adeo vehementer in illud tendat. **¶** Ut
 putat graue deorsum naturaliter tendit et omnia graua secundum suam gra-
 uitatis formam tendunt ad centrum. Quis tamen sursum euolat. Quia
 non solum grauitatis: verum et aialis formam habet. Ad motum ergo
 aiali suspendente vel impediante grauitatem fertur in altum.
¶ Similiter si insensibile mixtum habeat multum aeris et ignis
 terre connexum: imo haud velociter petet. Si autem aliquid
 graue purum inueniatur: absque repugnantia forme semper: nisi
 violentia infirmitate: agetur deorsum. Et quanto id fuerit in sua
 natura purius: tanto vehementius ibit ad centrum. Quia igitur
 homo dupliciter constat: natura: videlicet spirituali atque corporea seu sensa-
 bili: quavis intellectus et voluntas naturali motu in deum ten-
 dant: tamen ex permixtione partium sensibilis propter necessaria ad usum
 illius organa passionibus perturbatur: et frequentius ad aliud partem
 trahitur quam quod natura deposcit. **¶** Et quibus violenter cogi ne-
 queat: tamen errorem vel per appetentiam nimiam grauiter affectus
 male informatus intellectus voluntatem pertrahit ad ea: que in-
 ordinata sunt: appetenda. Si igitur voluerimus ad inueni-
 re in quo ratio finis hominis vere constituta est: ex motu et ve-
 hementia eius amoris flagrantisque desiderij investigare ne-
 cesse est. Cum autem natura sensibilis rationalisq; constet: non eorum de-
 sideria inspicere debemus: quod more pecudum viuunt. Sed eor-
 um duntaxat: quod ratione utuntur et vere homines sunt. Nam si ex-
 perimentum grauitatis: quo versus tendat graue: scire volueris.
 Non utique id cognoscere poteris ex autum volatu: sed ex eorum
 motu: quod mere graua sunt. Et vero superius probauimus nul-
 lam in terris purgatiorē vitam dari christianam: nullosque ho-
 mines magis secundum rationem viuere quam christianos. Et eorum

Libet

ergo amore et desiderio: quod vere et proprie homines sunt: potius
quam aliorum in cognitionem ultimi finis possimus pervenire.
Sed omnes christiani recte viventes vehementissimo amore pa-
trisque concordia tendunt in christi crucifixum tanquam in supremum
finem. Cuius gratia cetera ut sordida purgamenta contemnant.
Idcirco hic est finis ille et verus deus ac summum bonum.
Preterea ultimus finis est hominis plena perfectio: idcirco quan-
to quis fit illi propinquior: magis perficitur. Quantoque magis perficitur:
fit eidem magis proximus. Quia nil aliud est perficere: quam suo ulti-
mo fini appropinquare. Sed nulla res unquam inventa est:
propter cuius appropinquationem per intellectum et affectum humana
natura tantum in vita profecerit: tantamque affecta sit perfectionem:
ut in appropinquatione iesu christi crucifixi per intellectum
et affectum (De hominis namque appropinquatione: non de illa:
que corporalis est: loquimur) adeo quod quanto magis fit illi
vicinior: tanto ipsum vehementius diligit: utque superius de-
monstratum est: in moribus perficitur. Plane igitur constat ipsum
christum esse ultimum humane vite finem. Ad hec ipsius finis
desiderium est omnium maxime naturale: ideoque immobiliter unum-
quodque ultimo fini adheret. Sicut enim in speculativis pri-
ma principia se se habent: ita et in actibus ultimus finis. Ut igitur
prima principia sunt nobis naturaliter inserta: ita est desiderium ultimi
finis: immobileque idcirco persistit. Signum ergo est hominem tunc
vere ad ultimum finem pervenisse. Quando alicui rei pro rationem
a vitis purgatam adeo firmiter insistit: ut cetera illi vni post
habeat: eamque ne deserat malit vitam privari. Quamvis er-
go alij sibi alios constituerint fines: nunquam tamen aut pro quibus raro vi-
dimus christianis exceptis quod vita maluerit quam suo quisque fine
deservit. Ceteri enim pro vite preservatione extrema omnia patiun-
tur: et cuncta que homo dabit pro anima sua. Christiani
vero non solum equanimiter sed libenter quoque propter
christum et propria hilariter deserunt vitamque pro nihilo ha-
bendam putant: Quod si christus non sit summum bonum: sa-
pientissimi

plentissimi certe viri vitam saltem: que pretiosissima est: p[er] ta-
 to errore: quo nullius maior inueniri posset: non commuta-
 rent. ¶ Item cum ea que sub eadē specie continentur: ad vnus
 eundēq[ue] finē ordinentur: in eoq[ue] vniantur velut oia graua rē-
 dunt ad centrū: manifestissimū est argumentū: iesum cru-
 cifixum esse vltimū hominis finē: q[ui]nihil vnq[ue] reptū est
 in quo hoium certus: vt in d[omi]no iesu tam firmo vinculo ne-
 ceteret. Nam q[ui] in eū credunt: non secus inuicē copulantur
 atq[ue] conueniunt: q[ui] singule terre partes ad centrū in vnū glo-
 bum congeriemq[ue] redacte. Eoq[ue] mō xpiani oēs ad xpum
 tendentes efficiuntur cor vnum z aia vna in eo. Quin in fide
 magis p[er]ficiuntur maiori dilectatiōis z charitatis ardore se-
 mutuo complectuntur. Q[ui]d si xp[istu]s purus hō fuisset: at p[er] in-
 de fides clandestinū impiūq[ue] figmentū: nequaq[ue] in tot mi-
 libus diuerse p[ar]titionis ac g[en]it[is] hoium talē sortiret effectū.
 Quia ex falsis aggregata facile disgregantur. Nec possent in-
 numeri hoies falso fundamento: amicitie copulaz stabilire.
 Tandēq[ue] augere errore crescente. ¶ Itē spirituales oble-
 ctatiōes: q[ui]nto vltimo fini mentis n[ost]re acies magis p[ro]pinq[ue]:
 tanto sunt maiores: z tunc sunt maxie p[er]fecte: cum ipsum fi-
 nem illa magis attingit si hō itaq[ue] finē imp[er]fecte attingens
 mō aliquo delectat: tanto amplius delectabit cum finē p[er]f[ec]-
 ctius obtinebit. Sed delectatio: quā de xp[istu]o fideles p[er]cipiūt:
 oia tam sensus q[ui] intellect[us] oblectamenta superat. Q[ui]d ex tri-
 bus potissimū apparet. Primo ex incōparabili martyrum
 p[er]sistantia: quoz inumeros legimus ad supplicia tāq[ue] ad nu-
 ptas gaudentes atq[ue] hilares conuolasse: atq[ue] in medijs cru-
 ciatib[us] exultantes velut in delitijs positos psalmos deo de-
 cantasse. Quod fieri p[er]fecto non potuisset: nisi immense dele-
 ctationis excessus quasi in ipso xp[istu]o p[ro]p[ri]o o[mn]i corp[or]is sen-
 su ab o[mn]i eos dolore terroreq[ue] defendissent: q[ui]d q[ui]dem in nulla
 alia delectatione cōcedit. Vehemens. o. dolor (vt experientia
 docet) hōiem p[er]turbat. Eumq[ue] o[mn]i subtracta voluptate e[ss]e se-

pont. Secundo ex infinitis monachorum exemplis qui relictis
 mundi blanditijs in solitudine et caavernis errantes tanquam
 ferarum focij in abstinentia: ieiunio et corporis marceratione
 egeni nudique in summo tamen gaudio ob maximam divinorum contem-
 plationem iocunditatemque vivere. Eorumque adhuc vestigia super-
 sunt. Adodo. n. (ut iam diximus) Religiosorum plurimi gra-
 tuite servituti perpetuisque clausuris ultro mancipiati sub ar-
 ctissima obedientia tanquam liberi sub gratia constituti piucunde et
 sincerissime vivunt. Tertio ex sapientissimis viris omnium sci-
 entiarum eruditione refertis. Qui de gustato sacro scriptura-
 rum fonte ac delibata christi dulcedine omnes alias scias relique-
 runt: illius tantum doctrina delectati: cui tanquam inseparabiles
 firmiter adhaeserunt: qualibet aliam seu philosophorum seu rhetorum nisi
 ipsam sapientiam ac eloquentiam deputantes. Quod et ergo hac
 tempestate sua exoptis: multosque id fecisse cognovimus. Ex his
 itaque apparet oblectationes: que ex fide et contemplatione christi
 crucifixi procedunt: omnes alias longe praestare. Quod ergo dicere
 eas ab ullo summoque bono provenire: praesertim quod quanto fide et amo-
 re ad christum propius accedimus: tanto homini delectationes am-
 pliorem augent. Denique ut una ratione omnes ultimi finis proprie-
 rates coniungentes breviter arguamus. Omnia eiusdem spiritus in-
 dividua ad eundem (ut dictum est) finem ultimum ordinant: omnesque
 homines in ultimi finis ratione conveniunt. Sed non in eo: in quo
 talis ratio invenitur. hoc. n. est. quod queritur. Cum itaque homi-
 nis beatitudo in intellectus actu consistat: perfecto rem illam esse di-
 cemus: cui ratio ultimi finis vere competit: in qua omnes conveni-
 unt ratione utentes et corde purgatiores. Ad eamque uniformi-
 ter moventur et eidem immobiliter inhaerent. Quamque supra se ip-
 sos diligentes ipsi propterea in ea mirifice delectantur: viteque in-
 tegeritatem ac superni claritatem luminis haurientes in divinamque
 amorem transformant. Idem penitus omnes efficiunt: ac quodammodo
 extra mundum positi terrena omnia ut stercoza arbitrantur cele-
 sti munere gaudent: ac pace demum maxima fruuntur. Sed

hec oia: que ipsius summi boni sunt pditiones: nunq̄ nisi in xpo crucifixo eque vt in deo inuenta sunt. Is ergo est summum bonū. ¶ Sed qd̄ in his: que p se maifesta sunt: diu-
 rius imoramur? Cum. n. bonū sit sui ipsius diffusiuū: sumū bonū maxime se ipsuz diffundit. Maior aut boni cōmuni-
 catio z amplificatio: q̄ que a iesu xpo puenit: non inuenit. Quāquidē post xpi aduētū puulgatāqz eius fidē vniuersus
 terrarū orbis a pfunda erroz pctōzūqz caligine purgat⁹ est: oiqz virtute viteqz sanctimonia refert⁹. Totqz ide fidelib⁹
 bona pcessa sunt: vt felices ac beati in terris viuē existimē-
 tur. Nam si q̄ beatitudo in terris haberi pōt. Solis cōpetit
 christianis id qd̄ z in compendio de simplicitate xpiane vi-
 te pbauimus. ¶ Bonitatis insup domini nri iesu xpi exu-
 berāciaz incōparabilis illius clemētia z mia declarat. Qu-
 ob nullā pctōz z scelerum gravitatē veniā penitentib⁹ sub-
 trahit: aut differt. Sed plerūqz ad se reuersis maiora debic
 dona impartiri non desinit. Atqz re ipsa comptū nobis est:
 quotiēscūtqz quis ab eo recesserit: eum statim dulcedne vi-
 teqz rectitudine priuatus terrenis sordib⁹ mergi curisqz tor-
 queri. Cū aut resipuerit: mox ad priūmū recreationis z ge-
 tis reuertit statū: q̄ si in explebili febrili ardoris siti curat⁹.
 ¶ A christi potentia sapientia z bonitate simul fidem esse
 veram: Cap. xvj.

V aut supus dicta de xpi potētia: sapia z bonita-
 te: quo facili⁹ itelligant: q̄ si quodā epilogo pstrin-
 gam⁹. Dicim⁹: si xpus nō sit deus: vt se se fecit:
 eū oīuz hoium supbissimū pariter stolidissimūqz
 fuisse. Qd̄ nō ipse hoc de se dixit. Sz ei⁹ discipu-
 loz fallacia fuit hoiumqz cōmētū (vt delirātes qda fiderūt) ferun
 quo fallaci p̄stigiōsoqz mēdacio tāta potētia: sapia z boni-
 tas pdire potuit: vt nulla maloꝝ excogitari q̄at? Nā si hic
 non sit de us: nescio q̄s altus videat. Qd̄ si deus hec inferio-
 ra p congrua mediā regit atqz p̄seruat: cū nullū mediū xpo

Liber

perfectus ad bonum beateque vivendum esse probaverimus. Non video
quomodo effugere valeamus quoniam aut fateamur christum esse veram veritatis
nostrae medium divinitus gratia humano processum: Aut divinam providentiam
vel iustitiam inficiamur. Aut omnia a casu vel a fato esse credamus.
Deumque omnino repudiamus. Quae omnia propter praesentem nostram admi-
tendum: stultissima sunt. ¶ Siqua praeterea est in mundo vera
religio: ut iam per processum validis recepimus argumentis. Quis
neget tot et talibus inspectis hanc religionem esse christianam?
Nulla siquidem tot efficacissimis rationibus sulcita est. Quod si haec
vera non sit: omnis perfectio religio auferatur opus. ¶ Item scimus
discimus nullam religionem sicut christianam acerrime fuisse perpetuis tem-
poribus impugnata. Ceterae enim religiones vel fraudulente potius
vel supstitiões ea qua inducte fuerant: vanitate nulla quodam
modo vi nulloque labore defecerunt. Haec autem velut aurum pur-
rissimum continuo purgata flammis fulgentior ac maior evasit.
Quod certe stare non posset: si qua alia vera aut haec falsa esset.
¶ Ad haec manifestum est christianam religionem ab hominibus probris
ac iustis nihil unquam persecutionis aut molestiae protulisse. Quibus
ab illis potius summa in veneratione cultusque fuisse habitae.
Cum flagitiosis aut impiis et sacrilegis cumque eorum patre
diabolo continuo atque insatiabile spiritum sibi fuisse ac esse certum
men. Et quotquot eam vel christi ministros persecuti sunt: eius-
modi nequissime sortis (vix nunc etiam cernis) extiterunt. Quod
aliae nulli protigit religioni. Cur itaque scelestos potius quam pro-
bos homines imitemur. Nulla insuper alia est inventa religio
ad quam tot homines hactenus sint hac conditione perverfi et quot-
tidie accedant: scientes. scilicet se non ad divitias: non ad honores
neque ad voluptates: quibus in ipso sacri fontis lauacro renun-
ciaturos se obligant. Sed ad terribes abstinentiam: parsimoniam
impropiam: et si oporteat ad extrema omnia toleranda vocari. Ta-
libus igitur promissis et obligationibus omnino quidem sanementis
alliceres: quemadmodum infinita viros milia perspeximus: nisi
evidentissime veritatis lumen mortalium corda penetraret.

¶ Haec

Chis itaq; z hmoi roibus credē cogit intellect⁹: admira-
 rabilē xp̄i fidē verā esse. Si. n. vnū argumentū aut duo z
 tria vel pauca hoies assentiri nō cogunt. Simul tñ oia col-
 lecta: si recte z sincē p̄derent: non inuaidioza erūtq; ma-
 thematicē demonstrationes v̄l q̄ id eēt: si reuocatio defun-
 cti ad vitāz p̄firmatiōe adducēret. **P**ropterea si chri-
 stiana religio vera est: oēs alias explodi opz: ipsa vbiq; atte-
 stante neminē extra fidē hanc saluari posse: Qd̄ qdem rō-
 nabile est. Quia cū salus nostra p̄stat in v̄siōe dei: ad quā
 sine sup̄celesti dono nemo valet puenire (vt sup̄ius dictum
 est) Non pōt aliqs eam p̄seq absq; fide. Dicente scriptura.
 Sine fide impossibile est placē deo. **N**ec sup̄est iuste que-
 rele aut excusat ionis locus t̄s: q̄ in pgrinis z ab hoc cultu
 alienis partib⁹ nascunt. Quoniā figs duce nālī lumine rō-
 nis: qd̄ nulli deest: ad cōmunē oium parentē z opificē se se
 in creaturarū ordinē vbiq; demonstratē z nulli rei in ne-
 cessarijs deficientē recta intentiōe z puro corde puerterit:
 veritatisq; ostētionem iplozauerit (vt in principio hui⁹ ope-
 ris iuxta catholicā assertionē tetigimus) suo non fraudabit
 voto. Sed aut p̄ internā inspirationē: vt Job. Stue p̄ ange-
los vt corneli⁹ centurio: aut p̄ apostolicū virum: vt p̄ pro-
 pheta eunucus: necessarium ad salutem lumen impetrabit.

Liber Tertius.

Proemium de ordine procedendi.

Veritatē fidei r̄ligionisq; xp̄iane tā ex p̄te-
 ritis q̄ ex p̄sētibus ecclesie orthodoxe ef-
 fectibus apte demōstrauim⁹. Tlerū q; nō
 satis ē nr̄a p̄struere: nisi ea quoq; a d̄strue-
 tib⁹ d̄fendam⁹. Reliquū: ē vt fidei aduersa-
 rijs occuram⁹. Qndētes r̄ligionē nr̄az ni-
 hil impossibile: nihil irrationabile p̄tinere.
 Quāuis. n. supra rōne m̄tra credat: q̄ potētie di nō discōne-
 niūt: nihil tñ q̄ rōne ipsā p̄stet. Qui imo z si igēy mortalis vi

Liber

res ea longe excedunt: hñt tñ z rōnis plurimū z p̄abilita-
tis. ¶ Ut aut̄ in n̄ri opis p̄cessu ordinē seruemus: p̄rimus
de articulis fidei loquemur. hñ. n. sunt nostre religiōis fun-
damēta. Deinde moraliū p̄ceptoz seriem rōnēq; redde-
mus. Tertio iudicialiū. i. legū qbus in iudican̄do n̄ra vti-
tur religio: rōnem demonstrabimus. Ultimo ceremoniarū
mysteria apte interpretabimur. hñec. n. sunt q̄ vniuersaz xp̄ia-
noz doctrinā totumq; regimē cōplectunt: ¶ Et q̄uis ex-
cellentissimi viri doctores nostri de h̄is oib⁹ eleganter: co-
piose plenissimeq; tractauerunt: non tñ cuius sup̄fluis vl-
deri. Tertius hic liber noster debet: tum q̄ p̄cedenib⁹ iu-
re copulandus videt: vt p̄sentis opis sit oī ex parte absolu-
ta doctrina: neq; d̄ truncatū aut intactuz pro viribus relinq̄-
mus. Quz q; ea: que p̄ceptores nostri passim longioribusq;
sermonib⁹ z mira subtilitate disseruerunt: non ad breue cō-
pendiū facilliorēq; intellectu oīa redigētes: in hoc libello cō-
modo colligemus. Ut non solum oīno peritis christianis:
sed vel mediocriter litteratis z ipsis infidelibus breuem le-
ctionem non aspernantibus hac facilitate obsequamur.

¶ In deo esse infinita. Deumq; infinita facere posse: que
humani intellectus captum excedant. Cap. j.

In deo plurima eē z infinita: que intellectu nostrū
vim captūq; p̄sus excedant facile ex ipsi⁹ intelle-
ctus ibecillitate cognoscere possimus. Quātum
eni se cuiusq; virt⁹ extēdat: in vltimo suo conatu
demonstrat. Sup̄mū igit̄ intellectu n̄ri virtutis ex-
p̄mētū i excellētissimis p̄his cognoscē possum⁹. In h̄is. n.
faten̄ hoies nāz vltimū conatū fecisse. Certū ē aut̄ (vt ipsi
met igenue faten̄) p̄ exiguā z valde incertā laboriosāq; rez
cognitionē eos habuisse. Si ergo tota) vt ita dixerī) n̄ae hu-
māe vis vbi plurimū conata ē ad cognitionē h̄az rerū do-
mesticaz p̄fecte p̄uehī non potuit: quanto minus ad essētie
celestis cognitionē p̄ueiet? Adulto vero ēt mim⁹ ad angelo-

rum proprietates. Minime aut̄ oium ad eius cognitionē pue-
niet. Qui est. infinita distantia sup oia eleuatus. ¶ Dicitur
rea si in eadē hoium specie multos videm⁹ ita obtuso inge-
nio: vt nulla arte: studio aut labore possint ad ea capessēda
dissponi: que a sūmis p̄his cognoscunt: magis existimandū
est angelicus intellect⁹: qui in longe dissimili ⁊ nobiliori spe-
cie sunt plurima cognoscere: ad que nullo mō vires inge-
nij nostri se extendere p̄nt. Quid autē de intellectu diuino
dicendū? q̄ extra oēm speciē extraq; oē genus ēt sup̄mas
intelligentias iaccessibili luce supat i infinitū ¶ Quāuis
eni cause per effectus cognoscantur. Quando tamen cause
ipse suis effectibus eminentissime prestant: p̄fecta cause co-
gnitio per illos haberi non potest. Cum igitur deus sit pri-
ma omnium causa: suos effectus oēs in imensum excedēs:
quos etiā imp̄fecte cognoscimus: manifestus est de ipso deo
valde modicā ⁊ fere nullā virtute luminis nālis nos habē
scientiam. ¶ Deū quoq; plura posse ac maiora efficere q̄
nos intelligere valeam⁹: non est demonstratu difficile. Co-
gnitio siq; dē nostra incipit a sensu. Que tm̄ proficit q̄tū p̄t
p̄ hec sensibilia eleuari. A deo. n. ordini nālium rez necessa-
rio est alligata: vt ex̄ eum ordinē speculari nil queat. Quic-
qd̄ eni intellectus noster cogitat: p̄ phantasmata nālium re-
rum imaginat. Opz nanq; intelligentē phantasmata spe-
culari. Deus aut̄ cum sit actus purus. ⁊ eē infinitus: ex̄ oēm
ordinem illū esse dubitari non pōt. Cū vero vnumquodq;
agat p̄t est in actu. Dicere opz in deo eē potentiā infinitā
nulli ordini q̄uis excellentissimo alligatā Stultū igit̄ esset
asserere nil deū posse: quod nos cape nequeam⁹. ¶ Deserti-
cum idē in ordine vniuersi plurima ⁊ pene infinita efficiat
nobis inscrutabilia. Ut saltē illa sūt: que in rebus nō mate-
rialibus efficiunt ¶ Cōuenienter tm̄ diuina bonitas mul-
ta diuinor̄ archanoz: ad que nō attingit hūana rō: manife-
stauit hōibus ac plura etiaz: fecit supra rez nālium ordinē

Liber

vt hō: q ad supcelestem finem erat ordinatus: ad ipsum scire
ac posset puenire. Ex reuelatione. n. diuinorū supnaturaliū
ipsum finē z media ad eū facientia intellexit. Ex hisq; am-
plius suā infirmitatē debilitatēq; cognouit. Diuine maiesta-
tis abyssum p̄siderans. In cuius reuelatiōis aut enaratio-
nis vel minimā partē ne p̄cul qdem interpositaq; caligine
p̄templationis figat actem: nedū comprehendere eā possit.
Quo fit vt p̄cliuiori hūilitate ac reuerētia deū colat: quāto
magis eum sup oia eminentissimū didicit admirari. In quo
maiorē illius cognitionē amplioresq; delectationes hāuit
ex his: q̄ multifariā multisq; modis ipsi⁹ infinita bōitas ho-
minib⁹ cōmunicare dignata est. **T**erridenda idcirco aut
reijcienda nō sunt que xp̄iana religio credenda p̄ponit: qz
vz intellectus ea cape nequeat. Sed irridēdi magis explo-
dendiq; sunt: qui hac vnica cecitatis sue rōne a fide catho-
lica insipienter recedunt. Legāt prius: z intelligēdi non im-
pugnādi studio nra reuoluant. Tūc. n. cognoscēt nīl ipos-
sibile: nīl sine rōne a nobis esse platum. Sed vt que dixim⁹
manifesti⁹ appareant: iam iā ad particularia descendamus.
Que supra hōis intellectū xp̄iana credit religio. **¶** L. ij.
Redibiliū ergo qdā ad diuinitatē xp̄i p̄tinent.
Quedā ad ei⁹ hūanitatē. Eorū vō q̄: circa diuinita-
tem versant: primū ē de vnitate. Cōfitemur nāq;
vnū eē dū: nec plures admittim⁹ dōs. Et h̄ ē p̄m
nre doctrine p̄n^m oibus ex p̄cepto credendum: a
doctis vero nō solū creditū. S; ēt rōne cogente scitū: vt in
p̄mo hui⁹ opis libro satis est dictum. Scd̄s aut̄ articulus
est de vnitate trinitatis. Illiq; duo articuli seu duo p̄ncipia
ad diuinitatis p̄tinēt essētiā. Illij vō spectāt ad p̄pria diuini-
tatis opa soli dō cōpetētia. Quorū primū p̄tinet ad ipsū esse
nāe. Quia asserimus deuz oia creasse. i. ex nihilo ea fecisse:
Scd̄m respicit esse supcelestis gr̄e. Credimus enī deum
psupernālia dona rōnalem creaturā sanctificare: vt eaz ad
se trahat. //

se trahat. Tertium attinet adesse glorie ipsius aie. Confitemur namque sanctificatos in hoc mundo tandem post obitum ad ipsius glorie dei fruitionem peruenire. In qua super naturali munere glorificantur. Quartum nobis promittit ois carnis resurrectionem: dum postremo speramus resurrecturos. nos oes: corporaque nostra immortalia et gloriosa consecuturos. **C**At circa christi humanitatem credimus primo christum esse verum deum et verum hominem. Dei et virginis marie filium: in cuius alio est de spiritu sancto conceptus: integritate virginis claustrum permanere. Secundo confitemur ipsum pro nobis passum: mortuum et sepultum. Tertio quod ad inferos descenderit ad sanctorum patrum animas ex antiquo carcere liberandas: originali peccati vinculo iam pro ipsum soluto. Quodque eas in per hunc gloriam perduxerit. Quarto dicimus eum resurrexisse a mortuis gloriosum. Quinto ipsum ascendisse in celum: sedereque ad dexteram patris. Sexto et ultimo venturum iudicare vivos et mortuos: totumque orbem renouaturum. Itaque uniuersam fidem in duodecim principibus: quos articulos vocamus: complectimur. Ad summam. Quaecumque in canonicis sacrisque scripturis continentur: et que sancta romana ecclesia credendum rite decreuit: vel in posterum decretura est inuolabiliter credere tenemur. Hoc itaque ordine procedentes ostendimus nihil nos in hominum principibus impossibile vel irrationabile in medium afferre. **C**Neque vero articulus eucharistie: qui difficultatis non minus alijs ad credendum habet: a nobis pretermittitur putetur. Nam cum pro tale sacrum rationalis creatura sanctificetur: ad illum articulum reduci potest: quo de sanctificatione tractatur: quamuis et humanitatem christi contineat. De quo in his que de ceremonialibus sumus dicturi: cum alijs sacramentis tractabimus. Cum ipsa sacra obtineant inter ceremonialia precipue. Sed quod in primo libro de primo articulo: id est de unitate dei satis diximus. In quo propter excellentissimi philosophi et omnes fere homines nobiscum sentiunt

Liber

non oportet in eo hic amplius elaborare:

CA christiana fide de trinitate nihil impossibile nihil irrationabile assenerari.

Cap. iij

Misso igitur primo principio vltimi notissimo. Secundum: quod omnium difficillimum christianis credendum proponitur: est unitas trinitatis. Confitemur enim tres personas realiter distinctas id est patrem et filium et spiritum sanctum esse unum deum. Quod multi infideliter

rates putant nos tres deos unum charitatis tamen vinculo appellare. Ut eo modo: quo multi homines realiter distincti unum populum nuncupatur. Nos autem dicimus unum esse deum simplicissimum et infinitum. Nec aliquid de deo reuicimus: quod a veritate comprobatur: quauis hunc esse patrem et filium et spiritum sanctum affirmemus. Non ut dixit sabellius vix deum vnaz esse personaz: que ex diuersis effectibus aliquando patris aliquando filij et aliquando spiritus sancti nomen sortitur. Nec sicut arrianus quod tres personas posuit realiter differentes: dum filium minorem potestoremque patre. Spiritum sanctum quoque inferiori filio sibi prefixit. Sed patrem et filium et spiritum sanctum regia et media via incedentes tres sicut sabellius tres dicimus esse personas realiter distinctas.

Has tamen sicut arrianum unum esse in natura et potestate et gloria coequales. Ita quod quicquid huius pater huius et filius et spiritus sanctus: et quicquid huius filius: huius et pater et spiritus sanctus: et quicquid huius spiritus sanctus: huius et pater et filius. Tamen inter eos non est sicut in creaturis distinctio: ut aliquid habeat vna persona: quod alia non habeat. Sed solum inter has tres personas est distinctio relativa per has duas enuntiationes: vix a quo alius: et quod ab alio. Quicquid enim huius pater: huius et filius. Sed hoc distinguitur quod pater hoc huius a se id est a nullo. Filius autem illud idem huius a patre: nec propter hoc minor est patre: cum nihil minus habeat a patre. Sicut spiritus sanctus huius quicquid patris et filij. Sed in hoc ab eis distinguitur: quod ab eis illud huius: ipsi vero non id accipiunt ab eo. Nam persone ad essentiam diuinam comparate

parate

parate sunt vnū: nec ab essentia vllō mō realiter differunt
sed rōne tm. Inuicem aut relate psonaliter distinguunt pp
relatiuā oppositionem. Et iō nec filium patre posteriorem
dicimus. Nec spiritum sanctū patre z filio. Relatiua enim
sunt simul z nā z intellectu: z vnū absq; alio nec esse nec
intelligi pōt. Non enim in diuinis sicut in humanis pater/
nitas ab eo differt qui pater ē: z filiatio ab eo qui est filius
Sed paternitas z pater: z filiatio z filius sunt idē realiter
sola rōne distincta. Neq; ppterea facimus vllam in deo cō
positionē: cū dicimus patrem filium z spiritum sanctū esse
idem quod essentia est diuina. Quia (vt iam dictū est) pso
ne diuine sunt idem quod essentia diuina: nec ab eo essen
tialiter distinguuntur. Hoc igitur ē: qđ a nobis nullomodo
intelligi pōt: v3 tres psonas esse vnū deum z actum purū
simplicissimeq; sbe: z nihilomin⁹ tres illas psonas taliter
inuicē esse distinctas: vt nec pater sit fili⁹: nec filius p^r nec
spiritus sanctus aut pater aut filius. Attamē p^r est id quod
filius: z filius id quod pater: z spiritus sanctus est id quod
pater z filius. Personaliter enī distinguuntur: tm sunt vna
res vnaq; sba. Et qz sicut cognoscimus: ita z noiamus de
um aut cognoscimus p creaturas: iō z a creaturis noia dei
sumimus. In creaturis aut pcessio vnus viuentis ab alio
viuente infimilitudinē eiusdē nāe z spēi gñatio noiatur. z
generans dī pater gñatum aut filius. Idcirco pcessio vni⁹
psone ab alia p modū intellectus in diuinis dī generatio: z
psone a qua pcedit alia. Pater: q̄ aut pcedit ab ea. Filius
nuncupat. Non ḡ intelligimus in diuinis: quemadmodū
in aialibus vel in hoibus esse gñationē. Sed est in diuinis
gñatio tota spiritualis. Filiumq; pcedere p modū intelle
ctus: z esse verbum dei patris z eius ymaginē sapiamq; ge
nitaz dicimus. Processio aut spiritus sancti: est a patre z fi
lio: p modū amoris. Amor enim est aliquoz nexus z vnio.
Verū qz in nālibus non inuenitur aliqd: quod eque pce

pcessio

Liber

urē
te/sasa
dat immediate a duobus equaliter perfectis: sicut procedit spiritus sanctus a parte et filio: idcirco processio spiritus sancti non ita speciale vocabulum sicut processioni filii fuit inventum. Sed generaliter ex parte precedentis processio nominatur. Quia tamen spiritus sanctum procedere dicimus per modum voluntatis seu per modum amoris: eius processiones a patre principium inspirationem appellamus. Amor enim quodammodo impetum quandam et spiritum in rem amatam intendit. Non specialiter ipsa persona a patre et filio procedens spiritus sancti nomen sibi vindicavit: cum tamen et pater sit spiritus et sanctus: similiter filius sit spiritus et sanctus. Tamen et hec duo nomina quoniam persone spiritus sancti attribuitur: pro uno et hoc relativo accipiuntur: quavis per se relationes sonare non videantur. Cum igitur due sint tamen processiones interiores in natura intellectuali: una videlicet ex parte intellectus: altera ex parte voluntatis fides rationabiliter tenet in divinis tamen duas esse processiones et tres personas. **¶** De hac ergo sanctissima trinitate plura possemus afferre. Sed quia quod ad istas fidei pertinent scriptimus: non oportet ulterius evagari. Qui autem subtilius talia investigare desideraverit: cum omni sobrietate cordis puritate christianos codices legat: et thesaurus inveniet infinitum. Nobis enim ostendere modo satis est religionem christianam nil de trinitate rude: nil impossibile: nil irrationabile demum sentire. **¶** Ad cognitionem igitur harum personarum per naturalem nequaquam rationem homo poterit pervenire. Quia cum cognoscimus deum per creaturas: non ducimur hoc modo in eius cognitionem. Nisi quatenus is est earum principium et causa. Non est autem earum principium et causa nisi per ipsius virtutes personis tribus communem. Et ideo per creaturas cognitiones persequi non valeamus: nisi eorum: que patri et filio et spiritui sancto sunt communes. Quo circa per creaturarum notionem personarum distinctionem attingere nequimus. Ad quod capiendum licet imbecillitas humana non sufficiat: non debemus tamen revelata sacro sancta mysteria non credere. **¶** Ridiculum est enim existimare nihil esse verum preter quod

per quod intellectus nostri radio metiri possimus. Cum infi-
 nita sint in deo (vbi iam diximus) nobis prorsus abscondita
 & nequaquam inuestigabilia. Rōnes tñ & argumenta: quibus in
 supiori libro fidē nrām verā esse pbauimus: huic articulo
 finē astruūt. Tā & si peculiāres quedā pbabiles rōnes nos
 quōque adiuuāt. Quāz aliquā adducere non pigebit. Ut ap-
 pareat nos q̄ rōnez de deo nihil pfiteri. Sed q̄cqd tenem⁹
 multū pbabiliatis: rōnis & similitudinis cū rebus nālibus
 habere. ¶ Cū.n. effectus suā cām imitari conet. ex p̄fide-
 ratione eaz p̄cessionū: que in creaturis inueniunt: ad eas
 q̄ in deo sunt quodāmodo eleuamur. Multas aut in crea-
 turis inuenimus p̄cessiones: que quāto p̄fectioris sunt p̄di-
 tionis tanto magis p̄fecte atq; intime sunt. In carentib⁹.n.
 vita gñatio q̄dam inuenit: vt cū ignis ab igne p̄cedit. Hec
 aut p̄cessio suū in agente p̄n^m h̄z. Quod in mām exteriorē
 agit. Un̄ minus p̄fecta minusq; intima reliquuz est: quas de-
 hinc subiungemus. In vegetabilibus.n. p̄fectiorē inuenies
 & intrinsecā magis p̄cessionē. Quia id quod gñatur in plan-
 tis est i p̄n^o p̄ducendi p̄iunctū: verum i fine ab eo sepatur.
 At in aialibus est q̄dam in sensibus p̄cessio q̄ adhuc magis
 p̄fecta spūalilq; & intima est q̄ plantaz inuicē p̄cessio. Quia
 actus ip̄sus sensus remanet in sensu: nec exterius emanat.
 Ab extrinseco tñ p̄uenit obiecto. Un̄ adhuc p̄fecte interna
 nō habet p̄cessio. In hōis aut intellectu hec p̄fectior ma-
 gisq; intima inuenit. Quia actus intellectus sup seipsū re-
 flectit. Un̄ ex his: que iā tenet hō: p̄templari p̄t: & verbuz
 mentis intus reconditū p̄cipere. Hincq; in amorē cōcepte
 rei p̄umpens in seipso p̄sonaz quodāmodo effingere tri-
 nitatē. i. intellectus: verbi & amoris. Verū hec p̄cessio intel-
 lectus nr̄i incipit a sēsu: sicut ois nostra cognitio: & ab intus
 p̄det exteriori. Si aut p̄uertamur ad angelicū intelle-
 ctum: q̄ nullā a sensibus sciam capit & nāliter eaz possidet:
 tum excellentiorē atq; interiorē in eo p̄cessionē vbi & amor

*phos sparsa. docent hunc deus qd tres vsq; subsistentia pcedi vbi sa
tis sup; ordinis, curige dubitans de catholica fidei disciplina? cur
non attendimus celesti xianoy snig? q*

Liber *nihil aliud sapit, sentit*

ris complemus. Verū qz totus angelus pendet a deo: hinc
z ipse quoq; ab extrinseco est: neq; eius intellectus: nec ver-
bus nec amor est ipsius sba. Cū processionē: que in ange-
lis inueniunt: aliqd imperfectionis hñt z intime p̄sus non
sunt: Cū igr̄ videamus q̄ quanto nobiliores sunt creature
tanto p̄cessiōes in eis sunt magis intime ac p̄fectiores. Cūq;
effectus suā cām emulet. Quid irrōnabile dicimus: qñ in
deo: qui oēs i infinitū creaturas excedit: p̄fectissimas pro-
cessiōes maximeq; intimas ponimus? Que nec ab extrin-
seco pueniunt nec a dei sba differunt. Quasq; oēs creature
imitari conant̄ lz longe ab illa p̄fectiōe deficiāt. Quia diui-
ne p̄sone a nulla cā dependēt: sed sunt vnus deus: q est om-
niū cā. Et iō tres p̄sone extant vnū in sba: z relatiōe oppo-
sita distinguunt. Ex p̄cessiōe. n. vnus ad aliū de necessita-
te relatiua sequit̄ oppositio z distinctio p̄cedentis ab eo: a
quo p̄cedit. Quod si realis illic est p̄cessiō: ibidem necesse
est oppositio sit realisq; distinctio. Relatiōes aut̄ in diuinis
nullā ponūt imperfectionē. Cūz relatio ex sua rōne ad aliqd
sed nō aliqd significet. ¶ In hoie quoq; q̄ inter oia nāta
ad dei similitudinez magis accedit: inuenit̄ quedā in parte
spirituali trinitas: v; intellectus: verbi z amoris. Dum. n.
actu deū intelligit: p̄cipit de deo verbū: z ex h̄ in eius amo-
rem p̄umpit. Quāquaz hec trinitas a diuina plurimū di-
stat. Quia cū deus sit imutabilis z eternus in eo nil detur
im̄fecti: nō sunt in ipso sicut i nobis verbus eius z amor
accidentia. Neq; mō adueniūt z mō recedūt. Sed semper
z ab eterno verbū z amor fuerūt in deo eiusdem cū p̄e sbe
Hinc tñ appet q̄ irrōnabile nihil deo quin potius qd rōni
consonū est tribuimus. ¶ In oibus insup creaturis mul-
tiplex trinitatis vestigiū inuenit̄: cū oēs ex p̄cipio: medio
z fine cōpleantur. Et in cunctis sit sba virtus z operatio: z
eiusdē generis alia: ex qbus quedā resultat trinitatis ip̄es-
sio. Cui dicto peripateticorum princeps aristoteles suffraga-
ri videtur.

ri videtur. Qui rōne non fide ductus in principio sui libri de celo z mūdo numerū trinariū cōmendans oia (inquit) ex tribus p̄stare vident̄. Ubi pythagoricos affert dicentes oia tribus esse determinata v̄z principio: medio z p̄sumatione: z hoc quoq; ait ad sanctificatiōes deorū a nā transfertur acceptū. Et in noiatiōibus duos non dicimus oēs: sed cū ad tertiū pueneris statiz oēs dicere poteris. Dē aut̄ z totū z p̄fectū idē esse vident̄. Un̄ subinfert corpa p̄fectas esse magnitudines: q; tribus p̄stant v̄z longitudine: latitudine z p̄funditate. Ex qbus p̄spiciū est non improbabile eē qcquid de trinitate diuina credim̄. Quod z si hūano intellectu capi non pōt. Hoc vnū tñ cū reliquis rōnibus supradictis declarat h̄mōi fidē nō fuisse humana inuentiōe traditā. Quia cū de deo inscrutabilia p̄ferat: nihil tamen p̄hie eiusq; principijs p̄riuz adducit. Quin potius oia p̄hie p̄n nobis deseruiunt: z ad facillē questionuz oium solutionem astipulantur. Quod potissimum est veritatis argumentuz. Christianam fidem de creatione nihil impossibile: nihil irrationabile affirmare. Cap. iij.

Consideratis itaq; ijs que ad dei maiestatem scdm se ptinent. Nunc ea aggrediamur: q̄ ipsi in ordine ad creaturas cōpetūt: z primo quo ad eē nāle. Credimus. n. deū ex tpe oia creasse. i. tā visibilia q̄ inuisibilia ex nihilo in p̄n^o fecisse. Qd̄ nō alienū a rōne ac v̄tate putādū ē. Cū oēs p̄fiteātur deū esse priuz oīuz cām: a qua celū nāq; depēdet. Quid aut̄ aliud agit cā efficiēs q̄ q; ad eē suos cōducit effectus? Cū ergo alicuius actionis p̄n^m q̄ro est p̄fectius tanto pluribus z remotioribus cōmunicet: Deusq; sit actus purus. Fateri opz di potentiam se adesse oium scdm se extendere. Ab eo oia entia dependere. ¶ Preterea lz actus sit potētia posterior in re: que de potētia ad actum reducitur in actus temp est absolute prior potentia. Non. n. pōt potētia redigi in actuz nisi per

Liber

aliquid in actu existens. Cū g̃ solus deus sit esse suū z act⁹
purus (vt in primo libro p̄baruz est) oia ip̄e anteceder̄ opz:
ab ip̄oq; oia fiant. ¶ Ab eo vero oia ex nihilo esse facta. i.
nullo p̄supposito vel nulla p̄iacente mā p̄uenientissimū est
fateri. Particularia. n. agentia tā nālia q̄z artificialia mā
p̄supponūt: z ex illa aliqd̄ p̄ducunt. Quia tota rei s̄ba ab
eis mie dependet. Non. n. esse simplr: sed esse hoc tribuūt.
Verū deus: q̄ est cā vniuersalissima: dat esse simplr: qz ei re-
spondet vniuersalissimus effect⁹: q̄ est esse simplr. Et ideo
nil esse p̄t. qd̄ a deo non emanarit. Nihil g̃ in actione dei
p̄supponere opz. Siquid. n. concederet: aut id haberet esse a
deo: aut non. Si summat̄ negatio sequit̄ deū non esse cām
oiaz efficientē. Qd̄ superius redargutū est. Si aut̄ p̄beatur
affirmatio. Aut ex nihilo aut ex aliquo illud p̄ductū fuit a
deo. Si ex nihilo: habet̄ p̄positū. Si ex aliquo: querit̄ de il
lo alio vñ hoc p̄dit: z vtruz habeat esse a deo an non: z sic
ad eandē regrederemur q̄onem. Itaq; vel p̄cessus erit in
infinitū: qd̄ est absurdū: aut merito p̄cedendū erit q̄ ex ni
hilo deus res in esse p̄duxerit. ¶ Quia vero deus non ex
necessitate nāe: sed ex voluntate agit (vt sup̄ius d̄monstra
uimus) haud necesse est ab eterno mūdū a deo fuisse crea
tū. Sed eo tpe: qd̄ sapientissime ipsius dispositioni visuz est
optissimuz. Atq; id cōueniens z vtile ēt aliqua rōne p̄bari
pō: (Saluo semp̄ inscrutabilis illius maiestatis oculo con- *occulto*
filio) Quia siq̄dem pp̄ electoz suoz fecit vtilitatē ac bonuz.
Quod maxime in ipsius dei cognitione p̄sistit. Ex quo igit̄
tur mūdū non creauit ab eterno: p̄fectior eius resultat cog
nitione. Quum ex hoc p̄cipit̄ eundē esse ita p̄fectuz: vt sibi
plenissime sufficiens nulla indigeat creatura. Si. n. esset ali
cuius externe rei indignus: non distulisset ab infinito tpe eā *indignu*
creare. Et hec de rerum creatione sufficiant. Quia ab alijs
diffusius tractata sunt: q̄rentibus. inuentu minime diffici
lia. Rōnes: aut̄: q̄bus Aristoteles ac pleriq; p̄horum eter
nitatem

nitatem mundi probare conantur: a Theologis nostris facile soluntur ut cuilibet per vel mediocriter in his erudito. Christianam fidem de creature rationalis sanctificatione deoque eius gloria et resurrectione nihil impossibile nihil irrationabile attestari.

Cap. v.

De sanctificatione autem creature per superceleste gratie donum arbitror non oportere nos alia dicere propter superius dicta de fine humane vite medioque ad ipsum perveniendi. Disensum est. n. hominem ad finem supernalem esse ordinatum: quem non nisi per superceleste medium hoc est per divinam gratiam consequi poterit. Quam deus: quod necesse est omnibus subministrare nemini subtrahit rite se preparati. De nostre quoque anime gloria satis dictum videtur cum in visione solius divine essentie per illustrationem elevationemque luminis glorie tractari probaverimus. Quapropter ex predictis facile intelligere possimus christianos circa homines res nihil inaniter aut temere: quinimo rationabiliter ac graviter profiteri. De resurrectione quoque mortuorum nihil rationi dissonum asserimus. Quavis. n. natura fieri non possit ut idem numero corruptum resurgat aut regeneretur: eo quod natura est ad unum operandi modum determinata: et aliter se habere non poterit: tamen cum iam probatum sit divinam virtutem esse infinitam et huic rebus ordinis: quem cernimus minime alligatam: sed innumera alia facere posse. Mortuorum suscitatio ut facilis: non ut impossibilis ipsi deo est tribuenda. Nam si is ex nihilo cuncta produxit: quod agentia naturalia facere nequeunt: multo magis ex aliquo aliquid facere: ac defunctis vitam reddere poterit. Neque. n. sic moritur homo. Ut in nihilum prorsus abeat supersit adhuc anima. Que (ut in primo libro ostendimus) immortalis est. Tum et ipsa corporis materia propria incorruptibilis superest. Quod si vel in nihilum homo vertatur sumus ille opifex rebus deperditarum et nullum omnino hominem ea facilitate restaurare posset qua ante quod essent: cuncta creavit. Itaque quod de resurrectione mortuorum tenemus: nequaquam impossibile est inconueniens: sed rationabile et expediens necesse est videre.

Liber

bitur recte p̄sideranti. Si. n. aia intellectiua ē corporis for-
ma: eadēq; immortalis extat: vt supra dixim⁹: erit q̄ aie nām
a corpore separari: atq; sine eo p̄manere. Nihil autē q̄ nām
pōt esse p̄petuū. Quia diuine sapie non p̄uenit. Ergo iterū
redibit ad corpus. ¶ Aia insup, nō h̄z esse perfectū sine
corpore. Quē autē imperfectū suam desiderat p̄fectionē. Si er-
go aia nra a corpore separata regressu ad illd̄ carcat: nunq̄
vere integre beatitudis compos erit: hoc desiderio semp
accensa. Quō ab eo remoueri non pōt cū sit ei nāle. Hoc autē
incōueniens est: qz sup̄ma beatitudo oē explet vndiq; desi-
deriū. Rōnabile est ergo p̄fiteri resurrectionem mortuoz.
¶ Illi p̄terea beatitudo debet: q̄ recte viuit. In hac autē vi-
ta non aia recte viuit sed hō. Idē est. n. si q; aiaz dicat recte
viuere aut intelligē: ac si nere vel texere aut simile q̄ppiam
eam facere putet. Nihil autē illi tale tribuimus: sed hōi. Ac-
tiones. n. sunt suppositoꝝ. Et forma est: id quo aliqd̄ fit: nō
id qd̄ facit illud. Si ergo hōi d̄bet beatitudo: nec̄ria est cor-
poz resurrectio. ¶ Ad diuinā itaq; p̄uidentiaz p̄tinet: que
bonis p̄mia reisq; supplicia eqlance dispēsat: vt hoibus ex
corpore aiaz cōpositis: p̄iunctimq; merētib⁹ aut demerētib⁹
iusta sil reddant: p̄serti cū bōi in hac vita: quo ad corp⁹ atti-
net plurimū macerentz affligant. ¶ Mali at̄ q̄ delitūs z vo-
luptatibus affluant p̄ualeant z extollant. Cum itaq; apud
deum: q̄ exactissimā h̄z oium p̄uidentia: nullū malū impu-
nitū nullūq; bonū sit irremuneratū: p̄ueniēs est ac nec̄riuz
resurrectionē corporoz p̄fiteri: vt vnusq; cū corpore r̄cipiat:
q̄lia cū eo simul admisit. ¶ Immortales insup resurrectu-
ros hoies credere equū. est. Si. n. itez illis moriendū esset:
p̄pter rōnes p̄dictas resurrectionē sepius repeti oporteret
In qua si rursus corpora mortalia sumerent: post mortē ob
eadē rōnes oporteret aliā dare resurrectionē. aut ergo co-
gemur faceri sine fine hoies mori ac resurgere: qd̄ est absur-
dum. Aut asserere aias volum ad immortalia corpora in p̄u-
ma

ma resurrectione redire. Ut hōis beatitudini inuolabilis
 corporū perēnitas tribuat: qđ est rōni maxime consonum.
Quia vero mā forme pportionaliter rīder e debet: cum
 aia beata glorie lumine sit perfusa z supnaturalibus ornata
 qlitatibus pfectionibusq; referta: idignū foret vt h mōi aia
 ignobili tegmine vteret. Ideo p dei virtutē aie glorie redū
 dabit in corpus: fulgiat sicut sol in regno dei z p̄sus obe/
 diens aie factū mira agilitate ferat. Nihilq; desit qn hō sit
 oī ex parte pfectus. **Q**m̄ insup oia corpora pp hōiem sa/
 eta sunt) nos. n. sumus oīum nālium finis puenientissime
 dī q; toto hōie glorificato mundus hic pariter glorificabit
 nouāq; pfectionis illustrationē accipiet: vt ea q; sūt ad finē
 ipsi pueniant. **E**t q; hō nullis tūc alimētis nullisq; cor/
 poris necessitatib⁹ erit abnoxius: rōnabiliter pcedimus mo/
 tum celi tunc getur. **L**etera vero alalia vegetabilia ac mix/
 ta resoluent in elementa z p ignis incendiū: q; sūme est acti/
 uis: depuratas nouas iducēt qlitates: gloriosaq; claritate ac
 virtute irradiata p̄sistēt. Atq; ita beati cum dño sp̄erimus.
Christianam religionem penas damnatorum conueni/
 enter ponere. Cap. vj.

Quemadmodū q; beatis locus celi cōpetit glorio/
 sus. Ita z dānatis longe a deo semotis loc⁹ mūdi
 exigis infimus. Ut subterraneo opacoq; carcē p/
 petuas luāt suorū scelerū penas. Nec iniustū vide
 ri dī ppetuis illos cruciari tormētis. Nam sicut
 hūana iustitia ad hūanā rēp. se. se hz dina iustitia celestē. Sz
 hūana iustitia aliquos dliq̄ntes vlexilio vlexilis aliquo gñe
 a ppetuo reip. cōmertio abscidit: ita z dina iustitia a cōione
 celesti aliquos reijcīt in ppetuum: non tam p transitorium
 pcr̄nī: q; ob infinitā voluntatis impetudinē z in ipso cri/
 mine puicaciā. **R**onabile. n. est vt q; delectatiōis rpa nec
 optionē eterne glie fructioni p̄tulerit q; q; si mō pcessus eis
 fuisset: i voluptatū sordib⁹ vsq; q; q; p̄sistissent: ppetuo pu/
 uerent.

Liber

nolant: vt pena ipsi culpe rñdeat p̄sertim cum hō ex p̄sente vite statū quodāmodo sit in sui mor̄ termino. Nec ampli⁹: que in vita p̄cedit: adfit ei facultas finē vltimū p̄sequendi. Quia igit hōies in resurrectionē ad statū termini: non autez vite trasserent. In iusti ibunt in suppliciu eternū z iusti in vitam eternā. ¶ Et qz (vt dictū est) non aia solū sed hō ipse opat: qd̄ d̄beatis asseruimus in remunerationē toti⁹ aggregati puenire: idem dānatis in retributionē pene resultabit. Ut sociū habeāt dānationis: qd̄ pro incēdio: habuerūt errorisq; fomento quāuis aut apud inferos p̄ter ignē alia quoq; penarū ḡna ponamus: qz in iter oīa corpora ignis est maxime actiu⁹: eius pena sola tanq̄ principalissima nominat. Sciēdū ē at̄ qd̄ dānatorū corpora quib; glorioza nō sint haud ita tñ ab igne corporeo afficient: vt corruptioni transformationiq; subiaceāt. Diuina nāq; virtute ita firma illorum corpora solidaq; reddent alarū nexib⁹ quo ad eē nāe vt minime dissolui aut alterari queant. Sedq; p̄ditōrū aie. p̄ obliquam volūtatē a suo p̄ditore auerse sunt: corpus nō oīno sibi s̄bāz possidebūt: ideoq; igni corporeo cruciabunt. Quatenus ignis q̄litas pp̄ sui excellentiā eq̄litati cōplexionis z p̄naturali harmonie sensuū repugnauit: z si eas solvere non valebit. ¶ Non tñ eo mō spūles creature: quas demonia nuncupam⁹: ab igne patient. S; p̄ alligationis modum: veluti sup̄torū demonū potestate inferiores spūs p̄ incātationes z maleficia sculpturis aut imaginib⁹ corporeis alligari dicunt. Si hanc. n. patestatē sup̄iores demōes in minores exercent: quāto magis de⁹ oēs igni corporeo poterit alligare? que res penā ifert maximā: vbi se rebus infimis p̄ter ipsoz nām reuinctos cōspiciāt. Et forte ignis ille tanq̄ diuine iustitie instrumentum aliquo modo eos torquebit. Quem nos modo inuestigare non possumus. //

¶ Christianā religionē de xp̄i incarnatione nihil impossibile: nihil indecens aut irrationabile sentire. La. vñ

Credi

Redit et christiana religio et inuolabiliter tenet
 dum filium dei esse hominem: eiusque personam subsistere in dua-
 bus naturis diuina. scilicet et humana. Talis. n. tantaque utri-
 usque nature in illius personam facta. est unio: ut idem sit deus
 et homo. Huic autem unioni assimilari nihil potest in rebus
 creatis. Non enim est sicut lapilloz aggregatio atque compactio
 Ita. n. deus homo non est. Nec se habet sicut unio partium ad ipsum
 totum. Cum totum ex partibus pendeat. Christus autem deus non pen-
 det ab aliquo. Nec sicut unio accidentis ad subiectum. Cum in deo
 accidens esse non possit. Nec sicut unio elementorum in mixto
 quia hoc est a diuinitate alienum. Nec sicut unio anime ad corpus:
 quia diuinitas est corporis forma non potest. Nec sicut unio ali-
 qua in creaturis: repta: quia diuina hec admirabilis unio omnes
 excellit creature uirtute. Nam cum in qualibet perfecta substantia natura
 inueniatur atque suppositum: que in rebus presertim malibus idem
 prorsus non sunt. Sancta nihilominus tradit fides humana
 naturam propriam in christo suppositum siue personam propriam non ha-
 bere. Quam ex se. scilicet habuisset: si non esset uerbo dei unita. Sed
 pro illo supposito diuinum suppositum in illa subsistere. Dum per-
 sona filii dei naturam hanc in primo sue creationis instanti ut in
 ea subsisteret sibi ipsam uniens occupauit. Suppositum autem
 subsistens in natura humana est homo: et in natura diuina est deus. Cum
 igitur persona seu suppositum se filii dei in utraque natura subsistat: ue-
 re est deus et homo. Hoc autem nec impossibile est nec irrationabile. De-
 us siquidem omnia potest: que contradictionem non implicat. Inuicem
 namque predictoria rationem entis habere non possunt. Deum autem esse
 hominem modo predicto predictionem non implicat: ut de se patet. Non
 enim diuinitatis maiestas propter hoc aliquam recipit mutatio-
 nem. Sed natura humana trahitur et extollitur ad excellentissimam
 unionem ex infinita dei potentia: que multo plus prestare potest quam ul-
 lus possit intellectus cogitatione complecti. **C** Rationabile quoque
 ueniensque uidebitur recte consideranti: quia ex hac diuini uer-
 bi incarnatione innumerabilia bona uniuerso orbi teste experi-

Liber

ria puenerit. Nam post ipsi⁹ xpi aduentu pulsio fugatisq;
erroribus sol mundo nou⁹ apparuit. Et qz difficile imo im/
possibile foret cuncta inde pfecta beneficia recēdere: pnci/
palia quedā recolemus: vt rōnem eius incarnatiōis z pue/
nientiā afferamus. ¶ Prīmū siqdem hōi ad beatitudinez
tendenti tanta diuini verbi dignatio efficacissimū fuit auxi/
lium. Quia. sicut iam supra oñdīmus: hōis beatitudo in di/
uine essentie visione p̄sistit. Noterat aut hoc imēsa dei sub/
limitate p̄siderata iuxta humani tenuitatē intellect⁹ hōiem
tanqz ab impossibili deterrere. Ideo sibi cōuenienter nām
vniuit humanā. Ut mortalibus argumentū daret: vnionē
intellectus nostri cū deo nō impossibilē esse. ¶ Maior siqde
est ad diuinā psonam humane nāe p̄iunctioqz ipsius intel/
lectus ad deū tanqz ad obiectū. Hinc post xpi humanatio/
nez euidenti⁹ cepe hōies emergere: z intenti⁹ vere beatitu/
dini aspirare. ¶ Ex xpi quoq; incarnatiōe nā sue excellē/
tiam hō cognouit. Intellexitq; vt infra deuz nulla sibi crea/
tura sit finis: nihilq; quo ad hoc ipuz excellat nisi solus de/
us. Qui factus hō nām imēdiate assumpsit humanā. Idcir/
co post tanti numeris pceptionē idolorū z oīum creaturaz
infra deū cultu neglecto relictiq; diuitijs z honorib⁹ ac hu/
ius seculi voluptatib⁹ sp̄retis ad solū vez deum colendū se/
semortales dedicarunt. ¶ Cū nra item beatitudo in dei vi/
sione p̄sistat: que nri facultatē intellect⁹ excedit: nō poterat
certa cognitio aut spes beatitudinis hui⁹ p solū rōnis lumē
hūi. Quēadmodū excellētissimoz p̄hoz: q in ea inuestigā/
da defecerunt: labor oñdit. Cōueniēter igit deus: q pecu/
liarem hōiem p̄uidētā hz: carnē assumpsit: vt nos eiusmo/
di tam necrie cognitionis ac spei redderet certiores. Deo
n. oēs sine dubio credunt. Ex quo videmus post aduentuz
filij dei maiorē diuinorū instructionē ac claritatē qz antea p/
cessisse. ¶ Preterea hōiem materiali ac carnali cōpede vl/
ctum ad illius beatitudinis amorē succendi oportebat: ad
quod

inu3

quod humanatio saluatoris nostri potissimum fuit incitamentum. Quia nihil nos eque sicut illius amor obstringat: ut amoris vices rependamus. Nullo autem modo suam erga nos charitatem quam per hoc ineffabile sue incarnationis et maxime pietatis sacramentum poterat efficacius aperire. Proptereaque ingens utilitas hinc in mundo apparuit. Dum homines vidimus ardentiori dehinc diuinarum rerum studio inflammatos familiaritateque amicitiamque (ut ita dixerim) cum deo ac eius angelis contraxisse. Ad hec cum ad beatitudinem tendentibus mediis certitudo ad eam ducentium regram: per ipsam filii dei incarnationem tale beneficium cumulatissime est allatum. Quod quidem hoc argumento potissimum constat. Quia scilicet dehinc mundus multo magis quam antea virtutibus floruit incomparabilisque vite culmen adeptus est. Postquam enim deus homo est factus: verbo et exemplo nos coram instruens dubitare potuit nemo: quoniam illius semitam ea ipsa ellet: que nos rectissime ac certissime ad beatitudinem ducat. Ecce igitur quod nihil impossibile aut irrationabile dehumanati verbi mysterio fides catholica assenerat.

Christi natiuitatem ex virgine nec impossibilem nec irrationabilem: eius autem vitam in convenientissima fuisse. Cap. viij.

Is igitur demonstratis non erit iam difficile aliorum articulorum possibilitatem ac convenientiam declarare. Si enim potuit deus homo fieri ipsum quoque fieri filium hominis impossibile non erit: ut scilicet virginis filii iuxta catholicam assertionem vere credatur. Nam cum generatio sit suppositi non nature (non enim natura humana: sed suppositum quod in ipsa subsistit generatur) cumque in natura humana diuinum suppositum subsistat et vere sit homo. Non erit impossibile eum a muliere nasci. Non ea ratione: qua est diuinum suppositum: sed qua ratione est in natura humana a muliere sumpta subsistens: Quamuis autem et alio modo quam est mulieris preceptu carne humanam assumere deus valuisset: ut si ex terra corpus hominis illico produxisset: convenientius tamen ac magis expediens fuit ut carnem assumens ex muliere nasceretur. Quia

Liber

ad humilitatē z caritatē ppenius nos inuitat: qñ nō dedi-
gnatus est oium parens in terra habē parētē: nostreqz infir-
mitatis subire dispendia: z q vllas prozsus nescit angustias:
virginalis vteri claustra more alioz hoium menses nouem
pferre. Ceteraqz vltro laboriose ac mendice vite incōmoda
sustinere: parētūqz z psanguineoz ac patrie habere necessi-
tudinem. ¶ Fuit quoqz pueniētissimū ipsi verbo dei vt ex
incorrupta virgine nasceret. Ut q hz in celis patrē sine cor-
ruptiōe z sine matre: haberet quoqz i terris sine labe ac sine
patre integerrimā matrē. ¶ Qd si cuipiā impossibile forsan
nāliter videt virginē florem pceptione z partu non violari
Divine rō potentie ois intellect^o captū sine fine excedēs fa-
cilitatē oñdit. Que ē cognitu non est difficilis. Uidem^o eni
in nālibus vitaz habentib^o ipsectā: vt in plantis: agēs z pa-
tiens in gñatione nō distingui. Sed in eodē actiuā esse vir-
tutē atqz passiuā. In his aut q vitā sortiunt pfectā pp pfe-
ctionē gñationē agēs ac patiens distiguunt. Et idē organa
corporis, informāda femina vt agēs nō exigit. S; masculus
in quo virtus est actiua. Alioquin non oportebat in aialiū
gñatione duo cōcurrere: nisi vni virtus actiua z alteri pas-
siua fuisset a nā distributa. Lz q aliqua virtus actiua in pre-
paranda ad genituraz mā femine possit ascribi: in qua bo-
na ventris requirit dispositio: que fomentuz prebeat proli:
In ea tñ non est virtus actiua ac formatiua conceptus Sed
in ipso tñ semine maris: quod non mā humani corporis: s;
solum principiū est actiuū. Nec tñ ad pceptiendū fetū opz:
vt quēadmodū semen viri est actiuū prin^m ita z semen mu-
lieris necrio adfit vt p^m passiuū. Nam experientia p^mptum
est plures mulieres absqz sui seminis interuentu secunda-
ri dicendū est itaqz menstrū in eis sanguinē seminis loco
haberi. Quia. n. calor virtuti gñatiue deseruiens pre virili
calore in seminis diminutus est: non in ipsis seminis sicut
in maribus alimenti supfluū ita degeri pōt quapp tanqz de-

ficiens a cōpleta feminis digestionē remanet sub forma sanguinis. Qui talis absolute nō est: qualis p actū virtutis nutritiue generat ex cibo. Sed qđ residuū ē ab vltia digestionē nutritiue in feminis virtute gñatiue potentie ministratur z pparatur vt debita sit mā corporis hūani. Quia ḡ de^o infinita sua virtute immediate p seipsum pducere pot: quod alias p agentia nālia efficit: cū et possit creare. Quid miruz si eiusmodi virtute ex purissimo virginis sanguine corpus christi formauit virilis feminis virtutez spiritus sancto supplente? Atqz hoc pacto beatissima virgo idonee iam etatis ceteraz more mulierū purissimū sanguinē absqz vllō virili concubitu subministrarit? ¶ Sed forte non minus difficile videat qđ ex inuolato virginis vtero christi corpus iam formatū pdierit. Sic. n. rō dicitur duo simul corpora fuisse. Ad qđ respōdemus qđ qđuis duo simul corpora in eodē loco nāliter esse non possint. Tñ nulla p̄dictionis obstat implicatio: qn a deo id fieri possit. Si. n. p corpus intelligeremus spatū. qđ antiqui pbi locū vocabant trina v3 dimensione cōtentum hoc est longitudine: latitudine z pfunditate p se subsistentē: cuiusmodi est corpus in p̄dicamento q̄tatis. Impossibile forsan videri posset duo simul oīno corpora eē. Quia si tales dimensiones darent a mā separte non possent alio mō qđ p situm distingui. Si ḡ due v^o. plures essent in eodem situ: sequerēt p̄dictio: vt. s. plures z nō plures eedez essent. Sed cū q̄titas nō separet a mā substantiali: que est propriuz eius subiectū: posito qđ duo corpora in eodē sint loco: z eoz q̄titates in eodē situ. nō resultat aliqua p̄dictio. ¶ Quia lz illoz corporoz quātitates ex situ ipso non distinguantur: remanet tñ distinctio inter eas ex subiecto. Quia singule distinctis materiabus inherēt. nō est ergo impossibile virginalē aluuz in ortu christi clausam persistisse. ¶ Et qđ christus venit in hunc mundū vt vite nobis pberet exemplum beatitudinisqz vltā oñderet: fuit pueniens euz cū hōi

Liber

bus quersari: nec solitaria vitam duceret. Ut p ipsius pdi-
catione ac vita ad deum haberemus accessum. **E**t ite q: ro-
nabile est vt qui cu hoibus conuersat: se eis in quersatione
vite coformet: equu fuit: vt austeritate vite seposita medio-
critate cibi potusq: ac indumenti z domestice psuetudinis
christus obseruaret p rone pditionis qua in mundo: dum
vita hanc mortalez degeret: assumpserat: iuxta. s. patrie sue
morem populiq: vbi z nasci z quersari dignat^o est. **Mon. n.**
cibi potusq: abstinentia ad vite pfectione p se attinet. Sed
sinceritas mentis ardensq: charitas imotusq: z infractus
tam in secundis rebus q: in aduersis aius: vt nec illu gla
extollat aut copia: nec calamitas dpmat z egestas. E fuit
tn congruu vt pauperez sibi vita deligeret. **Opz. n.** diuine
veritatis virtutuq: celestiu precones assertores: esse a cu-
ris secularib^o expeditos: z ab oi suspitione cupiditatis alie-
nos. Quod maxime christo copetebat. Qui insup vt diui-
nitae sua palam faceret infirma z stulta elegit: vt huius mu-
di potetes sapientesq: pfinderet: z vt totius orbis trans-
formatio non potestati vel sapie humane: sz diuinitatis eius
maiestati ascriberetur. **Propterea miraculoz necessaria**
demonstratio fuit ad ostendendum diuinitatem in illo cor-
poraliter (vt ait apostolus) in habitatem. Deniqz omnia
illius dicta ac gesta si religiose: sobrie pieq: psiderent: mira-
bili ordine z inenarrabili ratione tradita comperientur.
Que de originali peccato christiana religio asserit nec
impossibilia ee nec ratione carentia. Cap. ix.

E aut meli^o z q dicta a nob sut: z q dicturi sum^o
intelligant: opz aliqua de originali peccato tra-
ctare. Cuius labe oe genus humanu ee vitiatus
orthodoxa vbiq: pdicat fides. **Supi^o igr demon-**
stratu e mudu z qcqd^o eo ptinet no ab eterno sz
in tpe beneplacito certa rone a deo fuisse creatum. In quo
hoiem veluti parte mundi corporei principale tu creauit.

Et

Et qz aia hōis intellectiua est immortalis & nobilissima. Cor-
 pus illi immortale ac subiectuz minimeqz repugnans pueni-
 re videbat. Dignū. n. est formā atqz māz mutuā habere pro-
 portione. Formeqz māz subijci: inferioriqz nature domi-
 nari supiores. Sed qz ois aie intellectiue cognitio naturali-
 ter pendet a sensibus: qui non nisi in corpore ex elementis
 cōposito carneogz ac corruptibili esse possunt: necesse fuit
 hōmō corpus aie pcessum sicut corruptibile ita & rōni esse
 repugnans. Ceterū qz diuina puidentiā in necessarijs nemi-
 ni deest: haud abloz rōne credimus & confitemur qz deus:
 qz spiritalem & corporeā naturā ea lege coniunxit: vt supioz
 inferiori dominaret: siqd impedimenti ex defectu nature cō-
 rigeret id supnaturali bñficio tolleretur. Quia ergo corporis
 dissolutio & partis sensibilis repugnantia vniuerse nature
 humane puenibat. Cōpetēs fuit vt originalis iustitia idest
 impossibilitas corpis sensibilisqz ptis subiectio ad rōnem
 totiusqz corpis ad aiam vniuerse nature humane supcele-
 sti gratuitoqz dono cōferret. Rōnabiliterqz dicimus pto-
 parenti: quē ab initio deus plasmavit: munus h̄ fuisse col-
 latum. Ut p ipsum in oē futuz genus inde propagaretur.
 Ceterū qz hō liberi arbitriū factus est: legibusqz diuinis
 subijci d̄z: par etiā fuit: vt si auersa rōne a deo delinqueret:
 inferiores quoqz aie ptes auerterent ab ea: illūqz repugna-
 rent: et usqz corpus pristinū in cinerē resolveret. Nam p que
 qz peccat: p eadē merita torqueat. Hanc ergo iustitie origi-
 nalis supnaturalisqz doni priuationem vocamus originale
 pctm̄ in oem posteritatem a protoparente illo deriuatum.
 Quē. n. hoies ab illo generati iustitia carēt originali. Que
 ad eos puenisset: nisi hō ille protoplastus propria eā culpa
 amississet. Ceterū hoc a rōne alienū cuipiā videri d̄z. In
 huius peccati signa quedā in humano gñe apparent. Cum
 eni humanaz actionū sic curā deus gerat vt bonis opibus
 premiū: malis penā retribuatur: ex illata pena pcessio cul-

Liber

pe significatur. Diuersis aut afflictionibus tam spiritualibus quam corporeis humanum genus afficit: ut algor: estu: vigilia: fame ac siti variisque morborum et calamitatum pressuris ac denique inuitabili morte. Quo aut ad spirituale partem debilitate patitur rationis liberique arbitrio atque repugnantia carnis maxima. Ex quibus homo facile multis erroribus quotidie irretitur. Et quousque homini defectus ex parte necessitateque nature naturales videantur. Dei tamen prudentia et bonitate rite (ut praediximus) considerata probabiliter persuademur deum illis defectibus subsidium fuisse laturum. Nisi homo ipse offensione aliquam obtulisset. Unde non iniuria dum mensam diuine maiestatis bonitatem largitatemque perscrutemur: fateamur hos defectus in pena peccati protoparentis totius humane nature vice gerere puenisse. **¶** Non ab re igitur dicimus hominis peccatum primum personale et commune fuisse. **¶** Personale quidem: quia ipse suo bono priuauit: **¶** Commune vero quia illi eiusque posteris beneficium abstulit vniuersae humane nature collatum. **¶** Homini vero defectus ex parte aut subtractione iustitiae originalis in alijs hominibus praecedentes: si ad eorum voluntatem referantur: rationem culpe non habent. Sed ad voluntatem primamque hominis assensus relati relatum non caret: prout omnes homines participatione humane nature ut vnus homo computant. Cuius caput protoparens ille fuit: qui ceteros omnes propagauit. Atque in hoc peccatum quodammodo introduxit. **¶** Quae admodum. n. manus actio ab inordinata mouentis voluntate rationem suscipit culpe: nec ex voluntate primi parentis peccatum hoc in eius posteritatis membris est voluntarium. Alioquin remota relatione ad voluntatem primi genitoris delinquentis: nullum foret originale peccatum: hominesque absque vlla iustitiae originalis praerogatione generarentur. Sed cum in puris essent naturalibus orti: cumque domesticis infirmitatibus praerogati: nullum posset in eis inueniri originale peccatum. **¶** Quae admodum in operationibus manuum ac pedum aliorumque corporis humani membrorum nulla potest inueniri ratio culpe nisi praecesserit impigans mala in homine voluntas. **¶** Siquis aut obijciat iniustum

videtur cum hoc peccatum a voluntate nascentium post primum hominem non pueniat: unius culpa in aliorum omnium penam insontium redam dare. Sed equum putari ut ille admisi criminis penas luat: ceteri vero ut innocentes existant: ne ante danari quam nati aliena sint culpa. Respondemus quod hec punitio sola iustitie originalis gratieque respicit privationem. Que humane nature non debetur ex debito. Sed eidem fuit ex divina liberalitate concessa. Quavis enim nulli deus creature sit obligatus: aliqua tamen ita ab eo sunt instituta: ut illis naturaliter alia quedam debeant. Nam homini debetur intellectus: debentur et membra ac reliqua: sine quibus vel non esset vel a sua naturali perfectione deficeret. At originalis iustitia et gratia non villo nature merito aut obligatione: sed ex mera et superabundanti liberalitate profuebat. Qui autem aliquando ex mera sua liberalitate impendit: ea potest quando et quolibet impartiri. Dedit igitur deus primo homini ea lege: qua dictum est: iustitiam originale[m]: ut si non peccaret: eam sibi suisque posteris preservaret. Si autem deliqueret ea ipse ac posterum privarent. Tunc enim primus homo humanam naturam universam includebat. Quo circa non ipsi soli: sed toti nature humane in ipso traditum est hoc preceptum. Cui et in eodem originalis iustitie fuerat facta collatio. Nemo igitur dei ceptus iuste queri potest quod ea propter ipsius primi hominis inobedientiam sit privata. Quoadmodum et: si ab initio talis iustitia non fuisset ei concessa. nulla fuisset querere occasio cum non ex debito nature: sed liberalitate divina procederet. Non ergo propter demeritum Ade aliquam maculam vel infectionem proprie soboles incurrit. Sed dum in puris naturalibus munere privata originalis iustitie oritur: dum in peccato nasci: quod non diceret si illa iustitia nunquam esset homini collata. Non potest ergo queri homo si in sua preceptione illud donum non accepit: quod ei ex natura non debetur. Sicut nec potest aliquis queri quod non fuit in ventre sanctificatus aut beatus initio creatus sit. Quod vero superius dicitur est hominem ad finem supernaturalem ordinari: ad quem non potest sine dono supercelentis gratie pervenire. Dicimus et quod quisquis in peccato so-

Libet

In originali mortis: vita priuatur eterna. Quia talis vita seu
fruitio ex proportione illi non puenit. Nulla tamen ob hanc pena sen-
sus plectitur: nullaque tristitia affligitur. Quae admodum innume-
ri homines merore non afficiunt quia non sint imperatores. Quam-
uis. n. eo quod sunt homines potigere potuisset: ut quilibet. ipsorum
ad imperium assumeret: tamen quia in eo statu se vident constitutos
ex quo nunquam vel rarissime ad id fastigium puenit: eiusmodi
priuatione nil penitus tristant. Ita et infantium ac puerorum aie
in peccato originali decedentium: quibus sciant propterea quod sunt
rationales potuisse per gratiam ad diuine entie visionem eleuari. Tamen
cum fortis et conditionis sue inhabilitate ad id postea no-
uerint: quod iam eis est impossibile factum: minime appetunt.
Nec superne beatitudinis defectu angunt. Deo presertim co-
operante. Cui pro rectitudine voluntatis oino conformantur.
Et cum nulla sensibilis pena illos afficiat: prius est ut bona
que naturaliter hominibus debentur humanitatis iure ipsi persequantur: ut natu-
ralium putare et sciam diuinorumque contemplationem per ea que fa-
cta sunt: et quicquid humane felicitati naturaliter tribui potest. Alio-
quin naturali et operato munere priuati tristitia carere non possent.
Deus est liberalitate sua aliqua eis supernaturalia dona perferet: ut
corporis immortalitatem. Motusque celi cessabit: generatioque
et corruptio. Ideo omnes resurgent immortales. Neque amplius
corporis alimentis alijsue neceris egebunt. Nullique infir-
mitati aut molestie vel repugnantie erunt obnoxij. Sed po-
tius letabuntur dominumque laudabunt. **E**t quis credamur
eorum nunc morientium aias ad inferos transmeare ad eamque
partem subterraneam: quam paruulorum insontium limbum voca-
mus. Nulla tamen pena plectuntur ex loci conditione. Aia. n. a. cor-
pore separata per se a locali situ non patitur. Post resurrectionem
tamen arbitror. Salua spiritus determinatione sancte romne ecclesie (nihil.
n. super hoc inueni distinctum) super terram tamen defecata glorifica-
tamque eos habitaturos. Deumque in perpetuum magnificaturos.
Et hoc autem haud temere credendum adducimur. **Primum**
quia

q: locus d:z puenire locato. Qd si corpore immortalis impassibiliq: illi resurgent: z beatitudine: que näliter haberi pöt potient: Ince solis z alijs delectabilib⁹ bonis näliter hoi cöpetentibus priuari non dnt. Qui carerent: si opaco z subterraneo carcere includerent. Tum q: vt iam dictü catholicoq: assensu pbatum est: pena sensus originali pctö nō debet. Sed ob allatas supius rōnes priuatio solū visionis diuine. Si g̃ tenebroso terre carcere clauderent: non hq̃t quō sensuū afflictione liberi exemptiq: essent: vbi luci inspectione pulcherrimozūq: corporoz celi z terre multisq: böis: que inserta nā desiderat: oino priuarent. ¶ Datet igit nullam ex pctö originali subseq penam: pp quā iniusticie de⁹ argui possit. Quinimo in originali peuntibus culpa: q: sine grā in puris nälibus decedunt: beatitudo pcedit illis ex pportione pueniens. In quo diuine iusticie sapieq: ordo mirifice cōmendat. Ex his ergo perspicuus est ea: que doctrina christiana de Iusticia asserit originaliq: pctö: eiusmodi esse: vt ex eis nec irrationabile nec impossibile qcq̃z elici possit. ¶ Christi passionē ac reliqua humanitatis ei⁹ mysteria omniaq: ecclesie circa fidē decreta rōnabiliter poni. Ep. x.

Mus aut p: mē ac diues i bonitate sua huic dfectui pñ⁹ mūdi oportuis sane remedijs: sacrificijs s. vl' parētū fide: deinde circūcisione: demū sacro regeneratiōis lauacro succurrit. Talib⁹. n. mysterijs sanctificati paruuli olim dfuncti: q:q: mō decedūt ex habilitate p supnälē pcessa grām vitā celestē acquirūt. Alij vō sanctificatiōis hui⁹ exptes limbū petūt: eā quāq: felicitatē psecuturi: quā illis iure nāli puenire dixim⁹. Quis idcirco de deo queri non possunt. S: de parentū potius infidelitate vel omissione. ¶ Sed q: fides nra tenet sanctos patres veteris testamēti vsq: ad xpī aduentū i limbo fuisse detentos: dubitari posset cur illi: cū esset originis labe purgati gratiaq: ac meritis decorati ac ppterea vite eterne idoi

Liber

nei: nō ad celuz statim euolarint. Cui obiectiōi rōdemus:
q̄ cum pctm̄ originale nāe sit non p̄sone: ⁊ a p̄m̄i hōis p̄
sona in nām descenderit: ac deinde a nā in singulos hoies
effluerit: oportebat hoies non soluz deo pro eoz p̄sonis s̄z
ē̄t p̄ vniuersa nā satisfacere. Quilibet aut̄ sc̄tōz patr̄ suffi-
cienter p̄ p̄sona p̄p̄ia satisfecerat: s̄z pro pctō toti nāe in p̄mo
hoie vitare: in quo oēs implicite p̄tenti peccarunt: satisfacē
nemo valuit. Uix. n. pro se q̄sq̄ satisfacere potuit. Et pctm̄
nāe a uersa p̄m̄i hōis voluntate in totā naturā diffusuz:
cui non repugnat sub se infinita h̄ie supposita quodāmodo
erat infinitū. Non. n. nāe seu sp̄i repugnat infinita p̄ succes-
sionez supposita h̄ie posse. Ideoq̄ ex h̄ quādā retinet infi-
nitatem. Un̄ cum pctm̄ originale nāe sit adductū: exigebat
remediū infinitū. Qd̄ nulla creatura: cum quelibet sit fini-
ta: p̄ se poterat exhibere. ¶ At forte videat̄ ad dei benigni-
tatez p̄tinere: vt qualiscūq̄ p̄solui queat: ab hoie satisfactio-
nem exigeret reliqua impossibili clementer ei p̄donata. Di-
cim̄ igit̄ a nobis vtiq̄z credi deū: si aliter huic d̄fectui suc-
currere nequisset: pro inestimabili eius bonitate cuiuslibet
hois satisfactionē pro seipso proq̄z nā humana fuisse mise-
ricorditer accepturū. Sed ille cuius miseratiōis non est fi-
nis: q̄q̄ ex iusticia pariter nil impune relinquit: alium adin-
uenit modū. Quo nō solū p̄ tota humana p̄pagine amplis-
sime satisfieret: sed ip̄a ē̄t p̄fectior redderet. Quia q̄ pctō na-
ture infinito nulla creaturaz: sed solus deus vt infinit̄ satis-
facere poterat: nec tñ is debebat: q̄ nō deliquerat nec delin-
quere pōt: hō vero qui non poterat debebat: voluit ipse de-
us p̄p̄ n̄m mortalem carnez induens hō fieri: vt ⁊ q̄ po-
terat ⁊ q̄ debebat pie satisfaceret. Hō igit̄ ille ac deus filius
dei xp̄us iesus debitū oē p̄soluit. Unde sacri sanguinis p̄er-
tio in cruce effusi reserata fuit partib̄ ianua paradisi: ⁊ quā
sp̄ optauerant felicitatē post mortez eius illico sunt adepti.
¶ Ex qua rōne ⁊ alijs sup̄ius memoratis apparet hūanita-
tis per

Pöa
Sap
Bonu

tis p̄ deum assumpte pueniētia. In hoc. n. euidentius suam
 declarauit potentia qua rāto federe sibi copulare humanā
 naturā potuit: vt vere fact⁹ sit hō. Neq; sapientia minus on
 dit: qua admirabilem modū ad pditū hoīem recuperandum
 in vitāq; eternā pducendum exq̄siuit. Unde infinita bona
 mundo exorta sunt. Bonitatis quoq; sue thesauros largif
 simos parefecit. Dum se totū nāe humane infūdīt: vt eā sibi
 biartiori vinculo p̄sus vntret. Suam deniq; m̄iam: qua p̄
 nobis voluit crucifigi: iustitiāq; sibi adēquauit. Qua sibi ad
 plenū satisfactum iri firmiter cōstanterq; decreuerat. Hinc
 peccatorib⁹ q̄buscūq; si resipiscere velint certa z faciliis pro
 mittit venia delictoz. Impenitētib⁹ vero z obstinatis inde
 libilis penaz exactio z horroz incutit. Quāob cām innume
 ri hoīes post aduentū xp̄i a vitijs ad virtutes pueri sunt: z
 suoz penitentiā erratoz pegerunt. ¶ Itaq; si hec z infinita
 alia p̄ xp̄m humane hāe collata bñficia p̄sideremus: tātā
 iueniemus sapie p̄funditatē: quātā nullus cape queat hōis
 intellectus. Quōq; in xp̄o stultum esse videt: cunctis bonaz
 artū studijs sapiētius eē p̄stabit: orthodoxeq; veritatis in
 q̄sitoribus magis ac magis tanti mysterij rōnes mirabiles
 apparebunt. Cōuenienter ḡ xp̄s pro humano gñe passus ac
 mortuus est. ¶ Et q; non solū ad peccata nra diluenda: s; ad
 nostrā pariter instituendā venerat vitā: non tm̄ pati di
 gnuz putauit: sed turpissimā sibi mortē acerbissimāq; del
 legit: vt illius exemplo pp̄ veritatis iustitieq; iph⁹ delectio
 nez ac obseruatiā durū ac terribile nihil formidemus. Ad
 mirabiles quoq; delectatiōes inumereq; pie p̄templantib⁹
 vtilitates ex huius fontis dulcedine ex morte v; xp̄iq; cru
 ce hauriunt. ¶ Quoniā insup is obierat pp̄ peccatoz remis
 sionem: z ad aditū vite eterne referanduz oportunū sane fu
 it illius defuncti aiā ad patres vsq; discēdē vt illoz aiā
 de sinu limbi educeret: easdemq; suo lumine illustraret: vbi
 pp̄ originis labē mācipati (vt dictū est) tenebant. Ne quis

Liber

vero illuz non vere mortuum diceret: merito tumular^o est: triumq; dierū in sepultura iacturā tulit. Veruz si post hec non resurrexisset. Nulla resurgendi mortalib^o spes esset relicta. Jure ḡ sui obitus misterio absoluto: gloriosus a mortuis resurrexit. Et q; illius corpus iā effectū fuerat immortalē ac gliosum (vt supius d̄ corporū resurrectiōe meminim^o) indignū erat eum apud hōies domesticum h̄ie cōmertium. Sicut. n. xpi corpus ex forme gl̄ia z vniōe ad verbuz: corporū est oīuz pfectissimū. Ita decuit vt sup oēs celos z sup oīa corpa ascenderet: z tanquā dei vnigenitus ad dexteraz p̄ris sederet. s. in eterne vite potioribus bonis. Qd̄ si q̄ratur quō celos: si solidi sunt: penetravit: iaz responsum est diuina virtute fieri posse: vt duo simul copa existant. ¶ De terea cū christus dei filius ab hōibus fuerit z p hōibus iniuste ipieq; dānatus: par fuit vt ipse tāq; caput oīuz hōiū atq; mensura p̄stitueretur viuoz iudex z mortuoz: singularis (vt p̄fati sumus) iustam operuz mercedem i fine seculi redditurus. Hec itaq; recte p̄siderantibus oī ex pte christiana religio non minus rōnabilis z equa q̄ admirabilis diuinaq; videbit. ¶ De fide autē sacris scripturis adhibenda: qbus ipsa firmiter inheret: satis in p̄cedēti libro dictū putamus. Qñ d̄imus. n. cū nō nisi a deo emanare possint: illis inuolabiliter esse credendū. Et qm̄ taz in rebus mālib^o q̄ in doctrinis oē mobile ad aliqd̄ immobile reduci opz: dicimus deū p̄ sue ecclesie cura z administratione aliquid in ea immobile statuisse. Ad quod velut ad solidissimū p̄n^mū fundamentūq; oēs p̄currere debeant. Quēadmodum ē in disciplinis prima sunt p̄n^a: in quib^o oēs resoluunt ḡnes. Non ergo temere asserimus qcquid sancta romana ecclia determinauit seu imposterū determinabit: esse credenduz: z qcquid illa aspernata est aut aspernabit: esse reijciendum. In dubijs. n. ipsam p̄sulimus tanquā primū p̄n^m ita a deo gubernatum atq; directū. vt in his p̄sertim: que ad humani

generis. fidem salutemq; pertinent: errare non pmittatur.
 Christianam religionē duo caritatis pcepta totius vi-
 re moralis fundamenta sapientissime ponere. L ap. xi.

Quia ergo oñdim⁹ xpianā religionem in his q̄ ad
 fidē ptinent nll impossibile aut irrōnabile ptine-
 re. Idē in illius morali institutiōe psequamur.
 Quāq; ea sufficere possunt: q̄ in supiore libro de
 christiana vita differuim⁹ Nā si nulla melior illa

dari aut excogitari pōt: certe psequitur: vt moralia religionis
 xpiane sint optima. Nec alia hoc idiget pbatione: cū ex effe-
 ctib⁹ eāe cognoscant. Verū q; res pfecti⁹ particulariter q̄
 vlr picipiunt: ad maiore illoz declarationē pticulares z po-
 riores aliquas leges i mediū afferem⁹. Nō tñ oēs: tū q; ni-
 mis a pposito digrederemur. Tū q; ex his: a qb⁹ alie depē-
 dent: cetera facile iura intelligemus. **Primū** ergo nroz
 moraliū pñ^m est: diliges dominū deū tuū ex toto corde tuo
 z ex tota aia tua z ex tota mēte tua z ex oibus viribus tuis.
 Scd; at est. Diliges pximū sicut te ipsū. Que nō ita itelli-
 gēda sūt: vt sufficiat xpiano dī z pxiimi p sola nālia dilectio
 Sz dilectio dī z pxiimi p supnāle donū grē ei pcipit: vt v3
 se disponat ad hmōi donuz supnāle grē z charitatis a deo
 suscipiēduz z exercendū. Nāliter. n. vt in supiorib⁹ declara-
 nimus: quelibet creatura supra se deuz diligit z proximum
 tanq; alterū se. Hoc aut pcepto nobis iniungit: vt qd nāle
 est: p donū supnāle pficiat. Subemur itaq; deum ita sup oia
 diligere: vt eius amore ppto pferamus z vt nos oiaq; no-
 stra ad eū tanq; ad finē ordinemus. Un nobis ab apostolo
 in hunc modū pcepit. Siue manducatis siue bibitis siue
 aliud qd facitis oia in gloriā dei facite. **Quia** aut maxi-
 me nos ab hoc amore carnis petulantia retrahit: dictuz est
 diliges dominū deuz tuū ex toto corde tuo. In corde. n. est
 fons vite sensuū appetitusq; principiū. A quo ad amorem
 sensibiliū tracti ab amore diuino seperamur. Iōq; dicit: ex

Liber

intero corde. Ac si diceret: subijcias prorsus ptem sensibilem voluntati. Ut et illa pari ordine ad deum tendens nulla in re ab ipsa ratione dei lege dissentiat. Et quod absque duce ratione solet aberrare voluntas: sequitur ex tota anima tua. i. ex tota voluntate ad hunc finem directa. Anima siquidem est vite principium: unde profuit motus: ex quo animata ab inanimatis discernunt. Anima n. mouent seipsa. Quod nequaquam inanimata facere possunt. Cum ergo voluntas omnes moueat rationis anime potentias. Recte per animam intelligimus voluntatem. Precipitur ergo ut integra voluntas cum omnibus ipsius motibus actibusque in deum ordinetur: ut utrumque illum amet: illum desideret: in eum delectetur. Quia autem anima odio habeat fugiatque: et si admissa fuerint: tristetur ac doleat: deum ipsum timeat: in eo speret: non diffidat de illius misericordia: propria iustitia non presumat: sibi et suisque vitis succenseat et irascatur. Ceteraque homini pagat ad honorem ac gloriam dei. Quia vero voluntatis motus a ratione dependet: cum illius obiectum sit bonum cognitum. Statim merito adiicitur: ex tota mente. Mens n. intellectum significat et rationem. Que ita in deum tendere dicitur: ut quicquid intelligit et contemplet sit deus vel ad eum actu vel habitu saltem destinet. At quoniam finis proprie amat. Etiam sine mensura dilectionis animo infidet. Que enim sunt ad finem eatenus amamus: quatenus ad ipsius finem proportionem habet. Sed amor finis imensurabilis est. Congruenter ergo tribus his subiungitur: ex omnibus viribus tuis: ut. scilicet. cum deus sit finis noster: ad eum omni studio ac conatu tendamus etque ratio: voluntas et sensus penitus obtemperet atque omni virtute et gratia perficiantur. Ut demum in nobis ita consumatio ac postremo beatificationis glorificetur deus. Sicut omnia causa in perfectione commendat sui effectus. Ex hoc ergo apparet non solum qualiter homo deum sed etiam seipsum diligere debeat. Quia perpetuo ordine ita illi uni affici et subijci dicitur: et id totum quod vivit quodque agit ad eius gloriam ordinare: ut in ipso solum tanquam in opere suo perfecto magnificetur deus. Sed quod minus

minus p̄stabat qualiter esset p̄ximus diligēdus cui⁹ amor
 non ita sicut p̄xius naturalis est: vt ois ambiguitas erro-
 ris cessaret. Scd̄z de⁹ addidit p̄ceptū dicēs. Diliges p̄ximū
tuū sicut te ipsū. i. ad eūdē ad quē te ipsū diligis fine. Illa cū
 finis n̄r sit honor dei ac glia: cāq; in p̄fectiōe magis sui esse/
 ctus q̄z in diminutione sp̄ honoret. Cū hoies sint dei esse/
 ctus: idem magis in ipsis p̄fectis sup̄meq; beatis q̄z aliter
 se habentibus honorat. Si ergo diligēdo deū illius glorie
 vsq; quaq; nos intendere opz: debemus z pari fine: ad quē
 anhelamus: diligere p̄ximū: vt quēadmodū in nobis ita z
 in illo diuinū opus eluceat ac laudet. Quid queso vnobis
his mandatis seu principijs verius? Quid rōnabili⁹? qd
diuini us dari pōt: In qbus, z diuina iura z humane socie-
tatis federa ac deniq; legum oīum p̄fectio p̄tinentur. Hinc
enim p̄dent leges ac p̄oph etc. Quicquid igitur ex his re-
sultat vel eis consonat: apud christianos sanctum z inuio-
labile reputatur. Quicquid autem eis repugnat aut obfi-
nit: p̄phanum est z euitanduz. **C** Moralem ec-
 clesie doctrinam excellentissimam esse. **Cap. xij.**

Rationabiliter itaq; due moraliū p̄ceptoz tabu-
 le nobis exhibite sunt. Quarū altera ad deū: alte-
 ra ad p̄ximū: hoiez recto calle dirigit atq; instruit
 Nā cū hō ciuile sit aīal z alicuius ps cōitatis: ad
 vite eius rectitudinē attiet: vt p̄o ergo vnuerso-
 rum p̄ncipē: deinde erga ciues suos bñ se habeat. Quēlibet
 igit hoiem existentē p̄tem hūane nāe z vt christianū reip.
 xpiane ptē: bñ se h̄ie erga eū opz; q nāz hūanā regit: z qui
 xp̄iātitatis caput est. s. erga deū z xp̄m deū z hoiem: Quod
 quidē rite exequit: qñ eū diligit ex toto corde ex tota aīa z
 ex tota mente cunctisq; viribus suis. Quia vero cōi oīum
 p̄ncipiū p̄ximū merito debetur fidelitas: qua ei inuiolata fi-
 des in oibus seruetur: nec ab illo qd ad hostem vllopacto
 deficiat: rite in principali prime tabule mandato oibus edic-
 tur

Liber

etum est: vt deum verum colant: qui vnus tñi est nec deos
alienos corā eo: qui vbiq; assistit: quēue nihil later. venerē/
tur: nec ad diabolū quoquo pacto diuertant. At vero q; se/
cundo loco principi debet reuerentia: rōnabiliter s̄m p̄me/
tabule p̄ceptum est: nō assumes nomen dei inuanū. Deū.
n. p̄sus inuisibilez honorare cupientibus in ijs: que ipsum
rēp̄sentant: honorandus est. Cuiusmodi maxime sunt vo/
ces: q̄ ad eū significandū aut laudandū inuēte sunt Quāq;
idē ceteris in rebus illū referentib⁹: aut quoquo mō ad ip/
sum p̄tinentibus seruandū est. Cuz aut̄ tertio ac postremo
p̄ncipi debeat meritis famulatus. Congrue et tertio p̄me/
tabule p̄cepto iubet. Memoratio vt dies sabbati sanctifices:
p̄ qd̄ monemur: vt debitū cultū tā internū q̄ externū sine
rissime deo exhibeam⁹. De quo sup̄ius mentidēz fecim⁹: z
qd̄ restat aliqd̄ oportuno loco i hoc tractatu subtexemus.
Ex his tribus principiis eliciunt̄ quecunq; ad deū colen/
dū honorandū obseruandūq; p̄tinent: z in ea quicquid ad
deū spectat resoluit̄. Quecunq; autē illis refragant̄ vel dis/
crepant oino explodimus. ac repudiamus. ¶ Scdm̄ autēz
p̄ceptū seu scda tabula idest: diliges p̄ximuz sicut te ipsum.
Cū vero diligere sit bonū velle: z malū ei quē diligim⁹ noli⁹
duas dilectionis p̄ximū p̄tes facimus: Ut. s̄. bona p̄ximo
velimus: nec ei mala inferamus aut desideremus. Iō in se/
cunda tabula p̄ximū legit: honora p̄trem tuā z matrē tuam:
Cū et honoris exhibitio bñficiorūq; gratitudo erga quē
libet nobis p̄ximū colligit̄. Offensionis aut̄ illationem
euitandā intelligimus ope: lingua z corde. Ope vero tam
in p̄sonā p̄p̄riam q̄z plunctā resq; contigua ab iniuria ab/
stinendū esse: vt a quauis noxa mendaq; liberi viuamus.
Propterea in eadē tabula scdo subdit. Nō occides. Qd̄ no/
cumentū p̄ximo in p̄sonā p̄p̄riā illatū iri p̄hibet. ¶ Tertio
non mechaberis: ex quo nullus vxorē vel femina violan/
dā esse cauet̄: z ad quasilibet detestandas luxurie sordes in/
terpretadū

terpretandū est. Quarto. Non furtus facies: hinc quelibet
 aliene rei vsurpatio condēnat. Quinto. Nō falsū testimoniū
 dices q̄ proximum tuū. Ubi tenemus q̄libet inique ac deie/
 rantis vel maledice lingue peccatū esse abhominandū.
 Sexto. Non cōcupisces vxorē proximi tui: pp̄ q̄d mentalis
 luxurie infectio ⁊ iordinatus libidinis appetitus coerces.
 Septimo. Non desiderabis rem proximi tui. In quo mone/
 mur non tm̄ aliene rei vsurpationē esse fugiendā: sed fir/
 mitatē mētis p̄ter ab auaritate iniuste possessionis custo/
 diri oportere. ¶ Et ne alicui dubiū obrep̄at: q̄ cū nō mino/
 ris sint criminis d̄sideria ceteris p̄ceptis q̄ia p̄sertiz p̄me/
 tabule: quare potius libidinis rei q̄ aliene dānata desideria
 exprimant: q̄ cetera grauiora. R̄ndemus q̄ lex euangeli/
 ca non solū mala opa: sed p̄uos et̄ coarguit affectus. Pre/
 cepta aut̄ sup̄ius enarrata non solū de exteriori ope sed de
 interiori eque accipiū̄. Veruz non sine cā duo hec postre/
 ma signanti⁹ exp̄ssa sūt. Quilibet. n. quātūcunq̄ rudi desī/
 deria illa ceteris p̄ceptis aduersātia suā obligatē neq̄tiāq̄
 oñdunt. Quis nāq̄ nesciat malū esse deo non credere: vel
 infidelem ei aut contumacē esse atq̄ rebellem? Quis non
 itidē culpet parentū contemptū ac contumeliā: vel homi/
 cidij feritatē mentiendiq̄ seu calūniandi improbitatem non
 abhominet? Hec. n. cogitata horrozē potiusq̄ delectatio/
 nem afferunt. At libidinis ardor videtur esse nālis. Bialia
 namq̄ generare nā desiderant: vehemensq̄ est delectatio
 carnis. Externorū etiā bonorū auaritas: q̄ eis plurimū in/
 digemus: videt̄ esse nā hōi inserta. Hinc possent rudiores
 opinari hoz appetitus minime esse peccata: p̄sertiz cū nul/
 li sola desideria noceant. Consultissime itaq̄ duo hec libi/
 dinis. s. alieneq̄ rei indecēs appetitus notata sunt. ¶ Lex
 ergo nostra hoium p̄fectioni inuigilans tam cordis q̄ ope/
 ris rectitudinē deposcit: ita vt nec itactū qd vel minimum
 reliquat. Nā ex his p̄ncipijs oia alia iura moraliaq̄ prece-

Liber

pta: vti iam diximus: defluunt: et ad hec redigunt: et scdm
eorum normam cuncta iusta aut iniusta indicamus. Nihil siq/
dem qd ad bonos mores ptineat illis inueniri pot' q'rium.
Quinimo oia moralia sunt eis ppria et in ipsis tanq' in p/
mis pncipis corroborant. Propterea xpiana religio qe/
quid de virtutibus ac morib' phi doctissimiq' viri scripse/
runt facilius: vberius sanctiusq' complexa est: et que ab illis
ignozata vel ptermissa sunt tam diuina q' nalia exquisitis/
sine et cumulatissime auxit. **C**onsilia quoq' addidit: vt
melius pcepta seruent. Na' cum tota vita xpiana ad diuini
amoris pfectionem tendat. Que sine puritate cordis terrena/
rumq' affectionum purgatione haberi non pot': oia dei pce/
pta legesq' bifariam distinguunt. In affirmationez. s. ac nega/
tionem. Precepta igit affirmatiua pfectionem charitatis atte/
dunt. Negatiua aut puritatis integritatem. Ad vtrūq' vero
possunt phis ptinere. Est. n. phisium non pceptum vt qui p/
fectus esse velit: vendat oia que h'et et det pauperib': pau/
periq' xps sequat. Ut celibez ac p'inentissimam vitam ducat:
vtq' religiosi alcuius p'is obedientie subdit' ab affectibus
cupiditatis et glorie totiusq' superbie necnon voluptatis et
rez exterioruz se se pcul amoueat et emundet. Consultitur
quoq' ad pfectam charitatem acquirendam: vt se diuio cultui in
ppetuum dediceret: quotidie diuinas laudes celebret sepissime
oret: plurimaq' alia pagat: ad que nemo aliam ob rez tenet
nisi ut supmum pfectiois apicem charitatisq' attigat. Ex qb'
oibus manifestum est christianam religionem in cunctis adeo or/
dinate sapienterq' quo ad moralia spectat pcedere: vt nihil
in copositu nihil non pbanduz admittat. Eiusq' efficacie
in docendo esse: vt effrenatos hoies plerūq' raz masuetos
q' sūt agni effictat. Libidinis vero atq' auaritie sordib' in/
uolutos miro cadoze renouet ac exponet. Ut iam luce clarius
sit nullam p'horum scholam nullam aliam religionem eius/
modi attulisse doctrinam talesue fructus hoibus peperis/
se.

nsi
aff
neg

se. Quinimo tñ ab hac nostra distare q̄z terre centrā a sūmo distat celi connexo: quantumq; tenebre ab ipsa differunt luce

hie doctrinam maxie rationabilē esse.

¶ Judicialem ecclesie

Cap. xij.

R

Eligionē insup nostrā pari esse rōne i iudicialibus extolēdā facile demonstrabim⁹. Cū. n. in vno quoq; sit dare vnū primū qđ sit alioz mensura. In gñe legū p̄mā ponim⁹ eā quā nūcupam⁹ legē eternā. Que. s. oīuz est actionū motionūq; diuine sapie rō directiua. Cū alie leges deriuant. In oī. n. ordinata motiōe opz virtutē scđi mouētis a mouēte p̄o deduci. In gubernantib⁹ itē primi rōnem gubernatoris ad pp̄inquoze descendere. Lex aut vt regula z mensura dupl̄r esse in aliquo pōt. Cūo⁹ sicut in dirigente ac mēsurāte. Alio⁹ sicut in directo z mēsurato: vnūqđq; n. q̄ten⁹ regule vel dimēsiōis est p̄ticipes: ita demū dirigīt ac mensurat. Cūz ergo omnia diuine prouidentie subijciant: manifestū est eadem aliquo modo in eterne legis p̄ticipatū admitti. Quatenus inq; ex ei⁹ characteris ipressione ad actus finesq; pp̄rios inclinant. ¶ Inter cetera aut rōnalis creatura excellentiori mō diuine subiacet p̄uidētie: put illi⁹ fit particeps: eāq; p se z p alijs exercet. Hec vero legis eterne participatio in rōnali creatura lex dī nālis. Que est nālium p̄ceptoz in intellectu vel virtute vel ēt habitu p̄gregatio. Hoz nāq; p̄ceptoz radix lumen est rōnis nālis diuinitus impresum. Cū vir tute q̄dam sunt nobis tam in speculatiuis q̄z in practicis p se nota: que in speculatiuis q̄dem prima p̄n⁹: in practicis aut potiora p̄cepta v̄l p̄imas ac nāles leges appellamus. A qb⁹ tanq; a principijs p se notis leges alias bifariam ducimus. Cūomō sicut ex manifestis principijs p̄clusiones. Altero sicut aliquoz prudentū d̄creta cōmuniter pbata. Primus q̄dem modus illi similis est: quo demonstratiue sciaz cōclusiones ex principijs inferunt. Scđs vero illi: quo in arti-

Liber

bus forme cōmunes ad aliqd specialiter applicant. Velut
sapientis architectus formā edificiorū cōmunem ad hanc vlt
illam determinat domus figurā. Quedam g̃a cōmunibus
principijs legis nāe p modū cōclusionis habent. Ut ab hoc
precepto: non occides: elici pōt nemini venenū esse dan dū:
Queda vero p modū determinatiōis. Sicut lex nāe iubet
vt q peccat puniat. Sed q̃ illa vel alia pena plectat fit scōz
determinationē legis nāe. Ideoqz hoc prudētū arbitrio re/
lictum est. Ut. s. id decernant qđ bono cōmuni nouerit ex/
pedire. Hmōi vero leges humanas aut aduēticias aut posi/
tiuas vocamus. Pro locoꝝ nāqz ac tempoꝝ rōne ad cōsiliū
sapientis put cōmūe bonū exigit: variant. Non. n. oēs ho
mines eisdem legibus posituiis z institutis gubernari poss
sunt. Lex tñ nālis apud oēs natiōes eadē z immobilis p̃stat.
Leges quoqz p̃cūlares ab ea p modum cōclusionis manā/
tes minime imutant. Ex veris nāqz principijs ortam cōclu
sionem verā esse opz. ¶ Verū qz ad humane vite directio
nem lex nālis minus sufficiebat. Alteri⁹ adminiculo: quod
diuina lex est: indigebamus. Cui⁹ rei necessitas: lz ex supio
ribus colligi possit: hoc tñ loco ēt cōfirmabit. ¶ Primo si/
qdem hō p legem dirigif ad actus p̃prios in ordine ad vlti
mum finē. Sed hō ordinat ad finem supnālem: vt supius
est p̃batum. Ergo p̃ter legem nālem: que metas suas trās
gredi nō pōt: requiritur lex supior pro hoie in finez supnālē:
qualis diuina est lex: dirigēdo. ¶ Item pp intellectus no/
stri debilitatem qñ q̃s ad particularia vertif: in multas inci
dit difficultates. Hinc diuersa iudicia z cōtrarie inuicē leges se
pe resultant. Qua pp hoies crebro cecutientes quā in par
tem iclinēt: ambigunt: quāqz eligant vite semitā ignorant.
Necesse igit fuit aliquā illis certam legē dari ex alto: que ip
sos de p̃tinentibus precipue ad salutem redderet certiores.
¶ Preterea lex humana mala oia punire seu p̃hibere nō
pōt. Plura. n. indigna p̃mittit: ne peiora sequant. Opportu
it ergo

Et si aliqua lege moneri hoies se diuini iudicij penas non euas-
 suros si ex humane legis impunitate ea: que minus deceat:
 egerint. ¶ Humana insup lex minime de internis oculi-
 tisq; factiozib; sed tm de apparētib; iudicat. Quia de ab-
 sconditis incertū est fallaxq; iudiciū. Necessaria igit lex fu-
 it qua interius hoies a peccatis cohiberent. Ut oī ex parte
 penitus psumati ad fines oīno suum puenirent. ¶ Hanc igit
 legē dicimus esse diuinoz pceptoz collectionē a supcele-
 sti gratuitoq; fidel lumine pcedentē. Quinimo asserimus
 ipsam esse spiritus sancti grām: que lumē est supnāliter in-
 fusum: a quo oīa diuine legis pcepta paulo ante in morali-
 bus cōmemorata dicunt. ¶ Ab illis itaq; pceptis alias par-
 ticulares leges deducimus. Sicut de nāli lege dictum est: p
 modum. s. pclusionis aut determinationis. Quas ius ponti-
 ficū seu canonicū appellam. Sicut pticulares leges a nāli
 fonte pfectas ciuile ius dicim. Itaq; p leges diuinas z ius
 pontificū sacerdotes ac clerici z que ad ipsos ptinent iudi-
 cant. Per leges aut nāles iusq; ipsuz ciuile de populo deq;
 seculariū causis decernimus. ¶ Sciendū vero est legē di-
 uinam ac nālez sibi minime aduersari. Sed sicut grā pficit
 nām ita lex diuina pficit nālem. Unde qcqd est de iure nā-
 li: et esse dicimus de iure diuino: sub quo illud pnet. Pre-
 cepta. n. quatenus a nāli lumine pcedunt nālia appellant.
 Quatenus vero a lumine supcelesti puetunt z a gratia sup-
 naq; charitate pficiunt in ius diuinū trāseunt. Non aut vl-
 cissim qdqd est iuris diuini nālis appellationis suscipit com-
 mutationē. Pleraq; n. nra mādat religio: que nāli rōne in-
 dagari non pnt. Ut ea q supius de fide transegimus: z que
 de sacris inferius subtexemus. ¶ Religio itaq; christiana
 his legibus gubernat: nil quod psonū: spnens: nil qd disso-
 num sit admittens. Neq; n. phoz imptozūq; gentiliū aut
 barbaroz bonas z rōnabiles leges despicit. Sed ex oibus
 codicibus: doctrinis ac monumētis sibi colligit qcquid bo-

Liber

ni veritas reperitur. Afferens oē vix ac bonū a deo eē ideoq;
sibi ppriū ac legitimū. ¶ In erroribus aut fabulis: vani/
tibus ac mendacijs eliminādis a deo solers ac diligēs est:
vt libros vñ in honore sanctoz suoz editos: de quoz aucto
re satis non p̄stet: vix rarissimeq; suscipiat. Quin z errores
alios vbiq; terrarū corrigit z emēdat. Qd̄ sicubi aliquñ sine
q; particulari lege vel instituto ab ipso recto declinent: pon
tificioq; aut civili iure abutant: non id q̄dēz xp̄iane religio
ni: sed pueris est hōibus tyrānisq; imputandū. Nam z in
hō s ipsos censuris ac maledictionib; ecclesia fulminat. At
vero deum non oēs timent: neq; re ipsa xp̄iano r̄ndent noi
mini dum illius impio minus obediunt rebellesq; sunt. Sz
nos que de iudicialibus christiane religionis dicta a nobis
sūt: satis esse ad eorum probabilitatem ac commendationē
pro suscepte rei modo arbitramur. *11. 11. 11. 11. 11.*

¶ Ecclesie sacra p̄ueniēter a xp̄o instituta fuisse. *L. xiiij.*

De rōne aut ceremoniarū vltimo nūc ē agendum.
Inter quas sacra obtinet p̄cipatū. Ad ea siq̄dē
reliq; ceremonialia referunt. Prīmū itaq; oñdam
diuina sacra eē in ecclesia dei rōnabiliter instituta.
Hinc. n. p̄tinus apparebit nō oportē nos i reli
q; ceremonialibus p̄bādis laborare. Cū igit christ; p̄ hūc
nationē: passionē ac mortē vñs hūane salutis scā sit: vt sup̄
us idicātū ē. Cūq; vñs ē virtus in nālib; reb; ad effectus
particulares nō nisi p̄ pticulares cās applicet. Cōueniēs ac
rōnabile fuit. Ut aliqua remedia loco particulariū causarū
nre salutis inuenirent. Que virtutē nobis vñs cause copula
rent. Hmōi aut ipsa sūt sacra. Sicut aut scde cāe prime sūt
instrumenta: z particulares vñi deserūt. Ita z hec sacra
ipius xp̄i media instrumentaq; sunt ad nostre salutis opa
tionem. Quoniā vero ad p̄ncipalē suā cām regrit instrumē
toz p̄portio: p̄gruū fuit vt sacra hec sub signis manifestisq;
verbis traderent. Nostre. n. salutis cā vñs est verbū dei in/
CARNATUM

carnatū. Rite ḡ institutū est: vt ad visibile elementū verbū
 accedēs sacrm efficiat velut ipsius verbi incarnati particu-
 lare; cām vel instrumentū. Id ē hōi competit: qui inuisibi-
 lia per visibilia cognoscit. ¶ Qñi vero: vt sepe dictum est: *Grā d
 ta eter*
 absq; grā salutē nemo p̄seq̄ pōt: puenit pariter vt hec sc̄ra
 instrumentāl̄ p̄ferant grām: nō ita tñ intelligēdo: vt eorū
 virtus vltimū ip̄si grē inducat effectū: sed eo mō: quo sol &
 homo gr̄iant hōiem: q̄ tñ ad aiām intellectiuā nō attingūt
 eo q̄ ipsa p̄ creationē extr̄secus veniat: neq; de potētia māe
 educat: instrumentū. n. duplicē gerit virtutē: vnā ex p̄p̄a
 forma: vt ferra: q; ferreā & dentatā formam h̄z: secāt. Alterā
 ex motu & virtute principalis agētis. Ut eadē ferra ab arti-
 fice mota scānum informat. Scire tñ op̄z instrumentū ē p̄
 virtutē principalis agentis non sp̄ vltimū effectuz attingē.
 Sicut sol & hō: q̄ sunt prime cāe instrumēta: vsq; ad p̄ducē-
 dam intellectiue aie essentiā nō pueniunt. Sed ad vltimāz
 solū dispositionē māez ad aie intellectiue cū cope vnionez.
 Ita & nos ē dicimus q̄ cuz gr̄ a sup̄nāle fit donū: q̄ a nul-
 la creatura sed a solo deo prestari pōt: idcirco sacra nec p̄ p̄-
 priam virtutē elementi sensibilis: nec p̄ virtutez acceptam a
 principali agente: q̄ est: xp̄us: vsq; ad esse gratie inclusiue at-
 tingunt. Sed ad vltimā eius dispositionē. Quā characterem
vel ornātū theologi vocant. ¶ Qd̄ aut̄ hoc mō ecclesiasti-
 ca sacra p̄ferant gratiam signuz est eorū vite cōmēdatio: q̄ se-
 his sacris deuote subijciunt: subitaq; ip̄soz a vicijs ad vir-
 tutes digressio: ac cōtinuum spiritalis vite incrementum.
 Quod tanto magis cōualefcit quāto q̄s humilior ac puri-
 or h̄sce vt if sacramentis. Cum autem de hoc effectū satis su-
 periori libro dixerimus: hactenus hoc loco dicta sufficiant.
 ¶ Numerū sacroꝝ rōnabilem esse. // Cap. xv.

¶ Quia ḡ xp̄us salutis nostre vltis ē cā viteq; spūalis p̄
 q̄ grāz: qua deo viuimus: nobisq; p̄ corporaliū simili-
 tudinem spūalia traduntur q̄tenus hūane cōgrue

Liber

patris. Neceſſe eſt diſtinguere hec particularia remedia chari-
ſſiq; instrumenta ad vitam ſpūalem ac ad noſtrā ſalutē ordina-
ta iuxta eorū ſimilitudinē: que ad corporeā vitam ordinantur.
CPrimum autē ad vitam corporis ordinatū eſt gñatio: qua vi-
uens vitam acqrit. Scđm eſt augmentū: vt ad debitā corpo-
ris p̄ſeruationem roburq; pueniat. Tertium ē nutrimentū: ſine
quo nec cōſeruari nec augeri poſſet. Adcirco aie vegetatiue
tres aſcribunt virtutes: gñatio v; augmentatio ⁊ nutritio:
Quā vero quāq; aial egrotare p̄tingit: oportuna medicie re-
media ad illi⁹ curationē nā adiuuenit. Cūq; aialis gñatio nō
ſit abſq; gñante: opz ēt i nā eē genitores: vt ſpēs indiuiduorū
cōſeruetur. Sic igit ⁊ i vita ſpūali p̄mū neccū eſt, baptiſma
Per qđ hōies in pctō originali ⁊ ſine grā nati: vt iam dixi-
mus: regenerent in xpō: ⁊ ſpiritualis initiūz vite formāq; ac-
cipiant. Quēadmodū autē ex opaca genitricis aluo in lucēz
hāc p̄deunt: ita e tenebroſo ſeculo in claritatē eccleſie ⁊ in
ſacratiffimum tēplū introducunt. Scđm eſt cōfirmationis
ſacr̄m: p̄ qđ iam in xpō renati ſtabilimentū ſolidūq; robur
ſuſcipiunt. Quia militiā eſt vita hōis ſup terram: ⁊ opz nos
p̄ multas tribulationēz itroire in regnū dei. Tertium nutrime-
ti ſpūalis eſt ſacr̄m: qđ eucharīſtiā vocamus. In labore enī
multiplici aſſiduoq; conflictu deficeret corpus inedia: niſi
iterato cibo reficeret. Sic ⁊ i ſpūali certamine xpian⁹ miles
deficeret: niſi ſpūali alimōia crebro reficeret. Quartū eſt pe-
nitentię ſacr̄m: qđ inſtitutū eſt ad ſpūalem ſanitatē recupan-
dam. Sicut. n. in acie dimicando plerūq; corpus vulnerat:
ſtatimq; oportuna medela adhibet: ne peat. Sic ⁊ in ſpūali
pugna vulnerib⁹ acceptis mox curandū eſt: vt p̄ ſalutiſeruz
penitentię medicamētū ea ſanent: ne letalē exitū quomō in-
ducant. Quintū eſt vñctiōis extreme ſacr̄m. Qđ ēt ipſum
ad aie ⁊ corporis p̄tinet ſanitatē. Contingit. n. quāq; corpo-
ris infirmitatē ob pctm̄ ab aia puenire. Quo dempto tūc p̄
ſacre vñctionis virtutē in aia trāſſuſam priſtine ſanitati re-
ſtituit.

fituit infirmus. Sed ex egritudine quoque corporis tabescit
aia organis suis languentibus prepedita. Ne bonis opibus et
contemplationibus vacare possit. Ideoque hoc chrismate
vigore assumit: preparaturque ad faciliorem ex hac vita in eter-
nam vitam migrationem. ¶ Sextum est ordinis: idque ad spua-
lem pertinet propagationem. Septimum est conjugalis copule sacri-
m ad carnalem propagationem hoc est sobolis ordinatum: sine qua spi-
ritalis multiplicatio deficeret. Nam propagatores administra-
toresque corporalis vite secundum duo considerantur. i. secundum originez
nalem: que ad parentum generationem pertinet: et secundum regimen po-
liticum: ut hominum societas pacifice preseruet: id quod ad reges
ipsos ac principes spectat. Ex his ergo patet quod decem eccle-
sia ac consilio septem instituerit sacramenta.

¶ Ritus sacrorum convenientes ac rationabiles esse. Ca. xvi. Bapt.

Convenienter est nostra religio signa horum sacrorum ma-
teriaque instituit. Quia n. generatio fit mutatio de no-
e ad eum: homoque in ortu suo per originale peccatum fit
spuali vita privatus: a qua tanto amplius recedit:
quanto aliis peccatis fuerit magis implicatus: oportu-
num ac congruum fuit: ut baptismo: quod spualis regenerationis est lava-
crum talis tantaque daretur virtus: quod peccata omnia tollerent hominesque ip-
sum ad spuale vitam prorsus transferret. Et quod signum reddere deus su-
gnificato. Sordium vero ablutio in corporibus fit per aquam: con-
ueniens sane fuit ad significandam efficiendamque spualis pec-
catorum ablationem: ut per aquam potissimum sacrum hoc fieret
verbo dei sanctificatum. Et sicut semel res tantum una generatur. Ita
rationabiliter ab ecclesia institutum est: ut collatum semel baptil-
ma iterari non possit. ¶ Sed quod perfectio spiritalis vigoris in
intrepida et constanti professione christi consistit: ut nec perfusione nec
errore nec violentia christianus inde desistat. Ideo sacrum pri-
mum: quod confirmatio nuncupatur: tradit ecclesia. Quoad mo-
dum vero belligerantes sub vexillis principum militant: eo-
rumque insignia palam gestant. Sic quoque hoc sacrum suscipiunt

Liber

gno crucis: in quo christus pugnando triumphavit: insignit
pcedere in aciem dñt ac strenue dimicare. Adcirco aut frō
tis signū hoc affigit oleo z balsmo delibute: vt indicet eos
q ita sūt insigniti: nō p̄sus erubescētes inuictissimi du
cis xp̄i iesu crucē sanctissimā predicare debē. Nec indignū
tanto munere qcqz cōmittere. Utqz ēt inotescat oleo. s. spiri
tussancti dono p̄sciētā emundate ac illustrāte int̄ eos pun
gi. Quo v3 primum iesus est vnctus: q ab vnctiōe. Christi
nomen accepit. Hinc. n. significat erubescendū non esse: im
mo potius glorian dū ab auctore xp̄o christianos nos appel
lari. Ad eiusqz honore piaz sanctaqz vitā instituisse: vt p bo
nam p̄uersionē suauissimūqz bone fame odorē instar bal
sami circūquāqz fundamus. Jure ēt sac̄m hoc a solis pon
tificibus irrogat tanqz a ducibus xp̄iani exercit̄. Ad solos
eni duces ēt in humanis p̄tinet rebus proprijs insignibus
aliquos donare: militaribusqz stipendijs auctoratos ornare.
Quonia vero cibus spūalis nobis sub corporali simili
tudine cōmendat: idoneū fuit vt sub illoz alimētoz specie
nobis exhiberet: que in cōmunē vsum magis recipiuntur.
Cuiusmodi sunt panis ac vinū. Ideoqz sub eoz velamine
eucharistie sumim̄ sac̄m. Et qz opz nutrimentū fm sbam
p̄iungi nutritio: vt corporeis signis spūalis effect̄ r̄ndeat:
expediens fuit vt xp̄us spūalis nostra refectio non soluz in
is sac̄o fm virtutē sed fm veritatē assisteret: vt v3 ipse no
bis spūaliter z nos eidē mutuo p̄ndēz z amorē ita p̄iunga
mur vt cū eo vnū quodāmo efficiamur. Ut autē passionis
eius memoria distinctius recolat: qua sanguis a corpe in re
demptiōis nostrę p̄tium large effusus seperatusqz est. **Nō** *separat*
lmerito bifariam sac̄m hoc v3 corpus sub specie panis: z
sanguis sub vini specie ministrat. **Q**uia aut copis infir
mi curatio qñqz ab intrinseco penit̄ qñqz ab intrinseco p̄iun
ctimqz extrinseco puenit: opz z i spūali quoqz cura simile ali
qd obsuari. **U**ex ab intrinseco tm. i. ppria v̄tute spūalr quec̄
fari

sanari impossibile est. Quia nemo potest a peccato sine gratia
 quae solus dat deus virtute propria redire. Nec est potest quae ab
 extrinseco, prorsus spiritualiter curari. Non enim mens egra qualem
 sceret: nisi ordinatus voluntatis motus in homine praediret. Quod
 ergo in penitentie sacro salutem ab interiori et exteriori principio
 simul pervenire. Sicut autem sublati cunctis a corpore morbi in-
 comodis liberatus oino quae in dicat ita spiritualiter infirmus re-
 cte curatur: dum ab omnibus animi noxiis et detrimentis expia-
 tus est. Nam pro peccati obligatam mentis homo primum incur-
 rit: dum ab incommutabili bono, id est Deo ad peccatum pervenit. Se-
 cundo ratum pene: quae pro qualibet culpa a iustissimo deo re-
 pendit. Tertio naturalis homini diminutione. Lapsus enim in crimen
 homo ad recidivum quod est malum primum: ad bene autem operandum tar-
 dius efficit. Propterea equa pensatio sacri penitentie est
 salubriter instituta. In quo primum requiritur mentis ordinatio
 ut peccati penitens firmo deinceps abstinendi proposito ad deum
 a quo recesserat revertatur. Hec autem mentis ac rectitudinis in-
 tegratio absque divina gratia charitatisque munere haberi non
 potest. Ideoque in penitentie sacro prima pars contritioni iure
 dicamus. Quae cum gratie non sit immunis manifestum est in hoc
 sacro continuo tolli: quod homo incommodum oblique mentis erran-
 tisque peccato incurrerat. Subsequens quoque damnum remo-
 uet: pene versus eterne reatus. Qui cum gratia et charitate perma-
 nere non potest. Tertio insuper vitae perversi habitus contagium.
 Dum per gratiam acquisitam ad bene agendum mens prompta facilisque
 et ad superandum ac fugiendum malum fortis insurgit. At quoniam haec
 bone mentis dispositio ad deumque conversio non eadem omnibus
 pertingit: plerumque enim in quibusdam non eius vehementer repitur ut
 omnem peccato debite pene reatum delet: quantum tempus eos exi-
 mat a supplicii eterni obligatione. Idcirco deus benignus et cle-
 mentissimus pro reliquis penitentie partibus pro se ipsis, id est ac satisfactio-
 nis iniunxit. Cumque nemini prestare possit an ipsius ad deum
 conversio reatum omnem extirpet: humana profertur quotidie fra-
 D ij

Liber

gilitate peccante: oibus remediū est processum ad eam penas
evitandā. Que pro culpa remanet post ipsam p̄tritionē. Et
q̄ illatio pene p̄ culpa iudiciū aliq̄d exigit: penitentē op̄z: q̄
se sanādū x̄po cōmisit: in taxationē pene illius iudiciū ex/
pectare. Q̄d q̄dez p̄ suos ministros exhibet: sicut cetera sc̄ra
Verum cū ignorata culpa rectum iudiciū p̄ferri nō possit
nec̄ria p̄fessio fuit: tanq̄ pars huius sacri sc̄da: vt q̄d late/
bat vulnus tam patefactū coraz x̄pi ministro oportuna reci/
piat curationē. Nemo siq̄dem pp̄ria in cā equus est arbiter
Op̄z at si p̄fessio hec iudicio s̄b̄iecta. X̄pi ministrū iudicia/
riaz habere potestātē. Ad quā duo requirunt. Primū auctas
coḡscēdi z igrēdi de culpa. Sc̄dz absoluedi z p̄denādi po/
testas. Que gemine claves ecclesie appellant. Uz auctas cū/
sc̄ia discerendi: nec non ligandi. soluediq̄ facultas. Q̄da ḡ
(vt dictū est) sc̄ra gram instrumenta p̄ferunt. Tertuz est
virtute claviū pleniorē p̄cedi effectū ip̄ius gratie remissio/
nisq̄ q̄ sola p̄tritione. Quaz etiā b̄n̄ficio ab absoluedibus
x̄pi ministris aliq̄d de tēporanea: que remanserat: pena di/
mittit penitenti. Is tñ iniuncta sibi satisfactiōe ad residuū
obligat. Que tertia pars est sacri penie. Itaq̄ p̄z id ipsum
optime fuisse institutū. ¶ Extrema deniq̄ vinctio rōnabi/
liter instituta fuit. Eū. n. in peccati p̄nitionē sepe a deo mit/
tat infirmitas: ex qua simul (vt iā cōmemorauimus) sensib̄
p̄peditis sp̄ule detrimentū resultat: cōuentēs fuit alicui
medele exhibitionē afferri. Per quā ipsi egroto sanitas cor/
poris quatenus ea ad salutē ei⁹ aie p̄ferat: restituat. Alioq̄n
vō facillor z purgatiōz fiat illi⁹ ex hac v̄ita migratiō. Quā/
uis. n. p̄ penie sac̄m reat⁹ pene auferat: nō tñ vsqueq̄q̄ p̄/
sus extiguit. Nec sp̄ p̄cliuitas ad malū p̄ferti morbi grau/
tate laborantibus extirpat. Quia vel ob negligētiā: vel ob
dolorum tormenta vel ob breuitatis v̄ite anxietatē vel ob
alias occupatiōes a pctōz reliquijs haud p̄fecte mūdant:
nec ea plene p̄ntent. Dum interdū minus ip̄is nota sunt

vel

vel plerumque memoria exciderunt. Quamobrem magno est
 iuuamento extrema hec unctio: quasiq; toti spiritualis me/
 dicamentum consumatio. Cuius extrema merito dicitur. Quia homo ad p/
 recipiendam gloriam preparatur. Ut nihil egredienti aie obstat:
 quin mox ad vitam perueniat eternam. Quoadmodum autem non est
 opus recte valentibus medicina. Ita homini sacrum non nisi in/
 firmis ex coniectura iam prope mortis articulum positis dari
 consuevit. **D**icitur enim in sacris seruari significatio. Propterea con/
 uenienter pro illius spirituali materia sumitur oleum. Quod est effi/
 cax est ad leuandos corporis dolores ac mitigandos. Quia vero
 corporis curatio infirmitatis origini adhibenda est. Hinc hac
 unctio partes ille corporis inungunt: que potiora sunt instrumē/
 ta peccandi. Ex his enim peccati languor exoritur. Ut sunt cor/
 poris sensus et manus ac pedes: quibus peccatorum opera exercent.
 Et secundum quorundam consuetudinem renes. In quibus vis libidi/
 nis viget. **O**rdinis est sacramentum pari ratione constitutum est.
 Quia enim christus potentiam suam visibilem ecclesie subtraxerat
 erat. Necessarium fuit ut alio sibi subrogaret ministros: qui
 sacra fidelibus dispensarent. Quibus vero ita ministri ad domi/
 num. Ut instrumentum ad agendum principale compararentur: ad quod opus
 instrumentum id habet proportionem. Cumque ipse christus veluti dominus pro/
 pria auctoritate atque virtute nostram operetur salutem. Sitque de/
 us et homo. Expediens ac necessarium fuit. Ut huic ministerio ho/
 mines non angeli tanquam idonea instrumenta substituerentur.
 Qui diuinitatis aliquid in proportionem spiritualis iurisdictionis
 participarent. Principalis enim agens virtus instrumentum con/
 dicitur. **D**ata est ergo discipulis christi spiritualis potestas: ut
 essent idonei ministri salutis eterne: et ut posteris etiam se/
 culis pari beneficio consulere: equum fuit ipsis decedentibus/
 ad successores eandem auctoritatem ad orbis usque consumationem tra/
 nsire. Quibus sub sensibilibus signis eam conferri decuit. Quia quidam
 dem sub his spiritualia nobis tradunt. Homines autem sunt que/
 dam forme verborum determinatiq; actus. **U**trupa manus in

Ord

alio

Pro

Liber

positio **positio:** porrectio libri vel calicis: et id genus alia eorum ministerio congruentia. Quia in super ordinis potestas ad dispensationem: sacrorum instituitur: inter que nobilissimum aliorumque perfectivum est Eucharistie sacramentum: ipsam ordinis potestatem operis sui comparationem ad illud precipue considerari. Unumquodque enim a fine denotatur. Sciendum est autem quod potestas: que ad aliquem principalem ordinem effectum: nata est hinc subesse inferiores potestates sibi inservientes. Sicut architecti potestas ad potissimum effectum seu finem domus respiciens subesse hinc cementaria: latericia tignaria: fabrilisque arte. Quia igitur ordinis potestas ad corpus christi consecrandum ac fidelibus dispensandum ad eosque purgandos principaliter deputatur. Ut apti dignique sint ad tanti sacri susceptionem: aliquem esse principalem ordinem operis: cuius facultas ad hoc precipue destinatur. Huiusmodi autem est sacerdotalis gradus: cui ceteri ordines subesse et ministrare debent. Et sicut sacerdotii officium ad duo se extendit: videlicet ad corporis christi consecrationem: ad fideliumque purgationem: ut hi a peccatis absolvi ad percipiendum eucharistie reddant idonei. Ita inferiores operis ordines in utroque vel in altero tantum obsequium illi prestare. Qui quidem ordines tanto se gradatim excedunt quanto sacerdotali ministerio impluribus vel in aliquo digniori officio suppeditant. In summi igitur populo tantum preparando incumbunt. Ostiarii quidem infidelibus a ceteris fidelium coercendis. Lectores instruendis in fide eruditisque catechuminis. Exorciste vero demonibus abiurandis et ab his: qui instrueti iam sunt peccata expellendis. Superiores autem ordines ad preparationem populi consumationemque sacri sacerdotio subministrant. Acolyti enim vasa non consecrata procurant: et in his sacramentum preparant. Subdiaconi manum nondum consecratam in vas hic iam sacratis disponunt. Diaconi vero ministerium habent super manum iam consecratam: quatenus christi sanguinem fidelibus dispensant. Propterea hi tres ordines sacerdotalis videlicet diaconatus et subdiaconatus sacri dicuntur: quia super aliquo sacro officio

hi tres ordines sacri quia super aliquo sacro officio accipiunt

fieri acceperunt. Superiores quoque hi ordines ipsi sacerdotio
 in populo preparando deseruiunt. Unum diaconis quidem euan-
 gelica doctrina in ecclesia pronuntianda: subdiaconis vero *ecclesia*
 apostolica demandat. Acolythi vero qui ad solemnitatem do-
 ctrine pertinent: utriusque exhibent: ut luminaria sunt ceteraque
 ad idem spectantia. **E**t quoniam horum ordinum collatio quodam sacro-
 poficiis. Sacra autem ab idoneis ecclesie ministris dispensari de-
 bent: necesse est supreme alicuius dignitatis potestatem talibus *episc*
 dispensandis habere. Haec est episcopalis auctoritas. Quae qui-
 dem sacerdotalem metam quo ad corporis christi consecrationem non ex-
 cedit: sed quo ad ea: quae ad totum ecclesie corpus spectant super-
 emineat. Nam quicquid arduum in ceteris fidelium occurrit: episcopus re-
 seruat. **E**t quoniam diuersae christianorum dioeceses pro sua quoque *R.P.*
 necessitate diuersos habeant episcopos. Quia tamen una est ecclesia
 quae ad unum tendit: totius populi christiani caput unum esse oportet.
 Ad quod ceteri consensu omnia referant. Ut omnes pater in una fide
 catholicam conueniant. Ne pro opinionum iniarumque diuersitate
 pestiferum scisma obrepat. Sed concordiae potius federe pro uni-
 uersam christianam respublicam conseruet. **Q**uod autem pro consecratione ali-
 cui rei acquiritur: in ea perpetuo permanet. Unum nil consecratum itaque
 consecratur. Ideoque ordinis potestas ministris ecclesie simul *Am*
 concessa indelibilis est: nec pro potestate demittitur. **E**t de circo possunt
 sacra a peccatoribus ministrari dummodo sint ordine consecuti.
 Neque enim ex hoc illa inficiuntur: aut efficacie minus habent.
 Quia in christi virtute non autem propria consecrantes agunt.
 Quod autem in virtute alterius agit: non sibi sed principali
 agenti simile reddit paciens. **N**on enim domus instrumentis
 artificis: sed arti eius assimilatur. **E**t Denique quod populum fidelem *Ma*
 propagari usque ad finem mundi oportuit: quod fit per generationes.
 Merito coniugale sacramentum adhibetur: ut ipsa generatio non tamen
 ad humane speciei preservationem: vel ad alicuius publici boni
 terrenam utilitatem quam ad ecclesie perennitatem multiplicandam
 fideles in honorem dei ordinaret. **M**aris igitur ac femine con-

Liber

pula inquantū ecclesie bonū concernit verū est cōiugiū ac ipsi⁹ ecclesie sacrm. Quōq; p sacerdotes nubētib⁹ benedicitur. Et sicut in alijs sacris p exteriora spūale aliqd figurat. Gra⁹ ipsa pferitur ita in hoc sacro p maris femineq; cōtubium christi ecclesieq; p iunctio et interuentus grē significat. Quod non in corporū copula: sed in vinculo aiorum: dum se se mutuo obligant: est intelligenduz. Cūq; ipsi figurato figurā rñdere oporteat: vnus q; tm sit christus et vna ecclesia: necesse est prout cōiugium est ecclesie sacrm: qd fiat vnus ad vnā inseparabilis in vīta cōnexio vt inde suscipiat educeturq; ples ad cultum dei et ipsius ecclesie perēnitatē.

Et itaq; circa pncipalia cerimoniarū mysteria: q̄ sūt sacra: nihil esse impossibile vel irrōnabile a fidelibus institutuz. **Solutiōes obiectoz circa sacrz eucharistie.** La. xvij.

Veruz qz circa eucharistie sacrm plures ac maxime difficultates oriri solent et de ipso hic specialit⁹ e agendū. Cū pferri qbusdā ea i illo ponent: q̄ impossibilia sūt: videamur: credim⁹. n. et cōfitemur i parua panis buccella totū xpi corp⁹: itēq;

in modico vīno totū ei⁹ sanguinē p̄tineri. Cū aut credam⁹ xpi corpus eē in celo: nō videt⁹ p p̄secrationem in hoc esse sacro realiter posse: nisi duobus modis: p p̄uersionē v3 panis in xpi corp⁹: qd ipsum impossibile videt⁹. Quia nihil cōuertitur in p̄existens et id in qd aliquid p̄uertitur per h̄mōi p̄uersionē esse incipit. Si ḡ panis cōuertit⁹ in christi corpus: tūc primū et non antea christi corpus esse incipiet. Atq; ita id corpus nō esset quod est in celo. Sed aliud nouiter p̄ductum: Vel est in hoc sacro p motuz localem. Quod ē impossibile videt⁹: tuz qz esset in duobus locis: in celo v3 et in sacro: vel desineret esse in celo. Tū qz motus localis ad plura simul loca terminari nō pōt. In ecclesia vero p̄tigit mltas simul hostias p̄secrari. Tū qz vnū corpus nō pōt simul plurib⁹ in locis existere: Quō p̄terea pōt totum christi corpus

pus in tā angusto spatio p̄tineri? Quōq; p̄t in panis buce
 cella esse xp̄i corpus: z in modico vino sanguis sine illius
 diuisione. Eū insup ecclesia cōfiteatur ibidē accidentia re/
 manere sine s̄bo: impossibile itē videt̄: qz accidentia subsi/
 stere nequeunt: cū accidentis p̄p̄riū sit inesse: p̄sertiz q̄ ex/
 perientia cōpertum est panē illū sacralem vinūq; ea agere
 atq; pati: que accidentia p se non possunt: nam z calefaci/
 unt: p̄fortant: nutriunt: z ēt vinū: si largō potu s̄sumeretur:
 ebrietate afficeret. Cōburit quoq; panis ac putrescit a mu/
 ribusq; corrodit z pleraq; h̄mōi patit̄. Preterea cū sac̄m
 hoc in plures sepe p̄tulas vel minutias diuidat̄: quō ibi
 p̄t integrū christi corpus remanere? **C**his obiectionib⁹
 r̄ndemus: q̄ (sicut p̄diximus) ineffabilis dei potentia in
 imensuz cogitatus nostros excedit. Quodq; z h̄oib⁹ z n̄e
 ip̄i sit ip̄ossibile. Deo facillimuz est. Quamq; nil in h̄ sac̄o
 p̄sus impossibile. i. implicās p̄dictionē esse asserim⁹. Que/
 cunq; aut p̄dictionē nō inferunt: vt in p̄mo libro oñdim⁹
 legitime ab ip̄so deo fieri p̄nt. **D**icimus itaque q̄ in modico
 pane ac vino xp̄i corpus ac sanguis virtute p̄secrationis
 p̄ p̄uersionē non p̄ motū localē esse incipit. Sed hec p̄uer/
 sio panis in xp̄i corpus longe alia est a n̄alibus cunctis cō/
 uersionibus: in quibus sp̄ manet s̄bm. Sibiq; int̄icē diuer/
 se siue s̄bales siue accidentales forme succedunt. In hac at
 p̄uersione s̄bm transit in s̄baz: z accidentia p̄manent: qd̄ ip̄si
 nequaq; n̄e p̄ceditur. **D**is. n. n̄e opatio m̄am p̄supponit
 atq; s̄bm. Sed infinita virtus diuina: que m̄am non p̄sup/
 ponit: quinimo p̄ducit: vt hec m̄a in illā p̄uertatur facere. **A**m
 p̄t. Sicut. n. p̄ operationē n̄e m̄az p̄supponētis vna for/
 ma definit esse: altera in eadē supuentente m̄a. Ita p̄ diuinā
 virtutē nullius m̄ae adm̄niculo indigentem panis in chri/
 sti cōuertitur corpus illiusq; efficitur caro. **C**um ḡ non
 sit in hoc sac̄o christi corpus p̄ motum localē: non est etiaz
 in eo tanq; in loco. Sed solum est in celo tanq; in loco. In

Liber

eucharistia autem sacramentaliter est per modum indivisibile. Unde in qualibet particula ab alijs diuisa totus est christus. Non enim est in sacro per modum extensionis: sed per alium mirabile modum ipsi soli deo possibile. Aliquid enim est in hoc sacro ex vi conuersionis: et hoc est corpus et sanguis sub speciebus panis ac vini. Quia ad hec duo directe conuersio terminatur. Aliquid vero ex naturali concomitantia. Et hec cetera sunt christo sepe realiter coniuncta. Ut diuinitas: aia quantitas et id genus alia: que non sunt corpus et sanguis. Cum igitur quantitas corporis christi non sit in hoc sacro nisi ex naturali concomitantia: non comparatur christus ad locum ubi est sacramentum mediantibus dimensionibus suis: ut eis locum adequari oporteat. Sed mediante dimensionibus panis remanentibus: quibus locus adequatur. Cum christus non existit in loco per se mediantibus propriis dimensionibus: nisi in celo. Mediantibus vero panis dimensionibus erit in altari tanquam in loco per accidens. Atque ita per objectionem illam cessare de pluralitate locorum. Quia non fit altari tanquam in loco per se: sed per dimensiones panis. Que multiplicari possunt. Et hoc modo esse in pluribus locis non est inconueniens. Nec est et impossibile accidens virtute diuina posse subsistere sine subiecto. Quia sicut deus producere potest quarumlibet carum scdarum effectus sine ipsis causis scdis: cum ex nihilo queat res educere (ut supius declaratum est) Ita potest effectus scdarum carum sine ipsis preseruare. Non itaque de accidentia preseruare sine subiecto quod illa preseruabat. Quod quidem precipue dici potest de quantitatibus dimensionibus. Quas et multi philosophorum hinc se subsistere posuerunt: quod secundum intellectum separant. Manifestum est autem multo esse potentiozem deum in operando quam noster sit intellectus in apprehendendo. Et habet quoque quantitas dimensionum hoc inter cetera accidentia: quod ipsa sepe se individua est. Non enim apprehendi multe albedines possunt: nisi put sunt in diuersis subiectis. Non tamen multe linee etiam secundum se considerate apprehendi. Diuersus enim situs: qui per se linee

inest

inest sufficit ad linearum pluralitatem: Idque dicimus in hoc sacro
 solam quantitatem dimensionem virtute divina subsistere. Cetera
 vero accidentia in ea tanquam in solo fundari. **E** Sicut ergo acci-
 dentibus ipsum subsistere, Ita eis facere omnia ac pati: ipsa:
 si adesset: sola faceret et pateret miraculo conferretur. **U**n fute
 nouo miraculo nutrire potest ebrietate afficere: putrescere et in
 cineres verti. **E**t cum iam dictum sit christi corpus sanguinem ex vi
 peruerfionis per suam substantiam in hoc esse sacro. Eiusque
 dimensiones in eo ex naturali esse concomitantia: non est incon-
 ueniens totum christi corpus sub qualibet huius sacri esse parti-
 cula. Quia. n. aliquid substantiale est in aliquo toto: et totum est in qua-
 libet eius parte. Sicut tota anima est in toto corpore et tota in qua-
 libet eius parte. Non igitur fractio vel diuisio corpus aut san-
 guinem christi attingit. Sed solum panis et vini dimensiones.
E Multe alie difficultates circa hoc sacramentum emergere pos-
 sent. Sed he sunt precipue: ex quarum solutione constat alias
 facillime solui posse. Quemadmodum nostri sacri docto-
 res exactissime docuerunt. Unde nihil de eo impossibile a
 catholica fide traditum affirmamus.

Cerimonias ecclesie rationabiles esse. Cap. xviii.

Cetera ergo ecclesiasticorum ratione sacrorum reddidimus
 iam non erit difficile ceterarum ceremoniarum rationem
 pariter afferre. Neque quod singulas percurrere nimis
 plixum foret. Quasdam principales breuiter attigemus.
Ex quibus cullibet consistere poterit quicumque in ecclesia fi-
 unt esse rationabiliter instituta. Posset autem idcirco videri pri-
 mum crucem ac imaginem christi sanctorumque eius a nobis adorari propter
 ream quod cultus his rebus in sensibilibus exhibetur. Sed hanc obiectio-
 nem facile soluimus. Notandum duplici ratione ipsa imago considera-
 ri. Una quidem putat quedam res esse veluti aurum: argentum seu lignum
 vel aliquid aliud simile: quomodo neque crucem neque sanctorum ima-
 gines adoramus. Altera vero putat imago est aliquid representans.
 Et quod idem est motus in imaginem in quantum imago est:

Liber

et in rem ex imagine significatā: non est incōueniēs si h̄ mō
imagines adoramus. Ita. n. non res insensibiles sed imagi-
nes colimus reliq̄asq̄ sanctorū. Quatenus in memoriā illi
nobis p̄ h̄ mōi signa ac reliq̄as referunt. Q̄d rectius dici p̄t
sanctos a nobis in suis rebus et imaginib⁹ adorari. Quēad-
modū cesaris imaginē non q̄ talis res sit: sed q̄ illius ima-
go est: serui eius honorant. Q̄d q̄dez nil aliud est q̄ ipsum
cesarem venerari. Unde quēadmodū sanctos: ita et ipsorum
imagines adoramus. Crucē v̄z crucifixumq̄ adoratiōe la-
trie. Et virginis marie matris dei imaginē adoratiōe hyp-
dulie. Aliorū vero simula cra sanctorū adoratiōe dulie. H̄ mōi
eni effigies ad recollēdā sanctorū memoriā: ad excitādosq̄
eorū exemplo ad virtutē sanctitatēq̄ aios: erigendosq̄ ad
illoꝝ suffragia p̄ nobis ad dñm imploranda adinuēte sunt.
Picturę quoq̄ res eorū gestas exprimentes: p̄cipue rudib⁹
litterarumq̄ ignaris p̄ lectiōe succurunt. **¶** Q̄m̄ vero in-
uisibilia dei p̄ ea que facta sunt: intellectu p̄spiciunt: māles
ecclesias edificamus et p̄secramus. Ut tam lapides q̄ ligna
ordoq̄ et structura ois eaz̄ celestia insinuent sacra. Tēplaq̄
manu facta spūalem ecclesiā. i. christū cū oibus eius mēbris
significēt. Ut p̄ hec etiā h̄ō ex delectabili quadā coparatio-
ne ad diuina p̄templanda excitet. Lapidēs siḡdez singulos
inuunt fideles stabilitate fidei ac soliditate sustinendi q̄dra-
tos. Cementū charitas est eos coaptans: p̄glutinās atq̄ vi-
nificans. Quos ne p̄ aliquā discordiā inuicē discrepēt vni-
formiter equat. Primus lapis: q̄ fecit vtraq̄: vnū est: xp̄us.
Lapis inq̄ angularis: sup̄ quo toti⁹ stāt ecclesie fūdāmēta:
hec aut̄ ip̄a apostoli sunt ac p̄phete. Varietes tanq̄ fūda-
mento inixi deditos p̄templatiōi significāt. Tectū vero in
vita actiua occupatos. In hoc. n. spūali edificio cū primus
lapis et fundamēta. i. Christus apostoliq̄ ac p̄phete in celo
sint: tectū nō sup̄eminet. Sed deorsū inuertit. Id. n. vento:
pluujs ac tēpestatib⁹ expositū inter mūdanas varietates ac
turbinas

turbinas vite trimodo active intentos in subuentione primè figurat. Ecclesie longitudo populorum diu turnitate ostendit. Altitudo gradus inter se ac diuinitatem meritum. Latitudo fidelium multitudinem toto orbe diffusam. Sanctuarii ordinem significat. virginum. Continentium chorus. Nautis iugatorum. Arctiorum enim: et sacratius sanctuarii est quam chorus: chorus quam nautis. Altiorem et ordines sicut arctiores ita paucorum digniorumque sunt aliusque alium supereminet. Atrium falsos denotat christianos qui baptizati et sanctificati ex oberrant vitiorum putredine ac corruptione sepulte. Altare christus est: super quo non solum bonorum operum: sed orationum quoque sacrificia offerimus in fine cuiuslibet orationis illud inferentes: per dominum nostrum iesum christum. Turris est sacre pagine specula et propugnaculum. Unde inimicorum infidias late perspicimus: hostilesque impetus propulsamus. Cuius pane ex alto populum aduocantes sunt diuini verbi precones auribus populorum sacre scripture sonitus ingerentes: eosque ad celestis patrie nuptias iuitantes. Duo fenestris doctores accipimus per quos diuina cognitio nobis illucessit. Interior de albaturo parietis mundicia cordis indicat. Corporis exterior. Duodecim cerei qui in consecratione templi accedunt: duodecim apostolos referunt. Quorum doctrina tota ecclesia perspicue illustrat. Duodecim cruce: ante quas luminaria illa ponunt inuunt apostolos christi crucem imitatos: hanc uniuerso orbi predicasse. Monte ecclesie sunt sacra: quibus precipue ex baptismo nobis additus in ecclesiam per. Ipsa porro assidui luminis lampas purgile spiritus sancti et irradiationem et gratiam: quam se ecclesia vegetat: significat. Aqua benedicta fontem lacrymarum insinuat ad diluendas fidelium culpas. Indumenta denique sacerdotum et ecclesie ministroz: sacra vasa: conceter ipsi: aliarumque rerum ordo certa ratione ministerioque non carent. Que si persingula velimus: in imensum volumine pertrahemur. Cuius autem sufficere putamus. Unde omnes facile discant christianam religionem nil impossibile nil irrationabile: denique non modo nihil in-

Liber

falsum. sed nihil est non admirabile pertinere. Qui hec igitur scire voluerit nostrorum doctorum attentius volumina plegant. Quiaque diligenter examinantes demum cognoscant huiusmodi ecclesie cultum non ab hominibus: sed ab eo solum institui potuisse. Qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Quod nos quotidiano expimento probamus. Viri namque bene purgati hec mysteria preplando ita animo ad divina tollunt. Ut plerumque sui oblitique quasi stupidi extra se stant.

Liber Quartus

Proemium

Instare sane omnes homines carnis sarcina paululum expeditos sincero ac puro corde predicende veritatis studio inflammati. Non enim ita difficile nobis est cecutiens eorum oculos aperire ipsorumque animos ad huiusmodi veritatem pervertentem. Unumquodque quidem ad suam perfectionem naturaliter inclinatur. Perfectio autem intellectus propriusque eius obiectum veritas est. Ideo quicumque homines est inuiti tanquam natura coacti veritatem ipsam et loquuntur et videtur. Non est autem difficile ad id quod sibi naturale sit quemquam induci. Quia vero unum quorum in alterius ducit cognitionem (rectum enim et sui ipsius et obliquum est regula) quilibet cognita veritate suam falsitatem primum intuetur: sophismataque dissolvit. Cumque unum quorum alteri repugnet: spiritus illoz fortius prevallet. Veritas autem potentissima est. Id quod illi inheret facile potest falsas opiniones confutare. Quotiens ergo homines diversis opinionibus sunt discordes alijque alia sentiunt: illa certe proponenda opinio est ac vera existimanda que pluribus ac eiusdem verioribus rationibus confirmatur: queque suas obiectiones facilius solvit: diuque adversus potentissimos adversarios pugnando prevaluit: nec non ceteras opiniones efficacissimis argumentis potest confutare. Cum itaque christiana religio rationibus validissimis comprobetur nullaque alia queat tot tanquam efficacibus argumentis confirmari. Ipsa quoque hactenus invicta per tot tanquam potentes adversarios dimicans omnia contra se obiecta;

obiecta vt supra oñdim⁹: facillime soluat. Si deniqz oñ de⁹
rimus oēs alias religiōes non solū ea esse inferiores: sed in
multis deficientes cōpluribus ac magnis erroribus implicari.
Dubitandū nemini erit solā xpianam religionē esse verā.
Eteras vero vt pphanas ex prauaqz ortas supstitiōe vitā
das. Hoc aut latius primo vt in gñe demonstrandū est: hinc
ad singularia descēdemus. A cōio:ibus. n. est incōbandum:

Nullā religionem preter xpianam veram esse. Ca. j.

De primū ex a⁹te habitis d⁹mōstrat. Si. n. xpia
na religio vā est: nulla alia admitti pōt ipā vbi
qz attestante nemine ex ecclē vnitatem saluari
posse. Quē g alie religiōes vt supstitiōes existi
mātes se posse ex xpī fidē beatitudinē inueni⁹

pculdubio errore maxio detinent. Cū finis itē religiōis
sit bñ beatqz viuere: nullaqz vita melio: xpiana vt iā pba
tu ē: inueniri qat nulla vtiqz nqua ē: alia religio xpianā pote
rit supare. Si qua igif pter hāc bōa extiterit: aut erit iserior
aut eq̄lis. Si fuerit iserior bona eē nō poterit. Q: cū sit illa
iserior credēdū est adherēdūqz meliori: xpiane. s. Cū itaqz
oēs alias hęc excludat iseriorē quoqz oē m reijci oportebit
Si aut fuerit equalis: alia nō poterit a xpiana esse religio.
Si. n. eūdē finē eadēqz media p̄dicat: qbus ad ipsū pueniē
tam nō eq̄lis: sed eadez erit. Sin vō aliū finē aliaqz media
adducit: tunc nō equalis habebit: sed iserior. Quia nec me
lioz finis nec p̄fectius medium his: que religio xpiana ppo
nit: excogitari pnt. Cetera cū ex effectibus cāe cogno
scant: diuiniqz cultus effect⁹ sit vite sanctitas: quā nulla alia
religio eque ac xpiana bonā p̄sumatāqz inuenit. Sequitur hęc
tñmodo esse verū dei cultum. Quē illa p̄dicat z obseruat.
Quē vero alium vanū supstitiosumqz esse. Qd ex hoc
potissimū p̄firmat. Videmus. n. z ex cultu exteriori z ex do
ctrina religionis xpiane hoies ad hanc incōparabilem vite
sanctimonā tāta facilitate cōpendioqz p̄duci: vt nihil p̄se

Liber

cius nihilq; admirabilius ad inclinādos p̄uertendosq; ad bene beateq; viuendum aios iueniri possit. Non errat igit̄ quicūq; fidē ac institutionē xp̄iane religiōis obseruat. At vero fides hęc oēs alias religiōes: sup̄sticiosas z execrabiles esse p̄dicat. Sequit̄ ḡ vt tanq̄ mendose multisq; erroribus obnoxie: sint p̄sus reijciēde. Sed q; ex sup̄tus dictis hęc facile cognosci p̄nt. Ad singularia accedamus. **¶** Qm̄ vero lōgi ac sup̄flui laboris esset ḡ vnāquāq; sup̄stitionē disputare (vt. n. ait p̄sus ḡ vnāquāq; positionē sollicitū esse stultū est) oēs sup̄stitionū sectas ad sex principales redigem⁹ p̄hoz v; astrologoz: Idolatraz: Judeoz: hereticoruz. z mahumeti/staruz. Licet eni p̄hi opinionū varietate p̄tendāt. Idolatre item atq; heretici in plurimas partes scindant̄: z ab astrologia pariter innumere quodāmodo sup̄stitionū spēs oriuent̄: q; tñ in aliquo oēs cōueniunt: oēs p̄hos simul: de hinc astrologos oēs: cunctos similr idolatras. necnon hereticos p̄surtabimus. Nōdentes quō hi oēs errauerint z a limite veritatis longe recesserint. Quia vero philosophi rationis naturalis lumen secuti sunt: quam nunc ipsi sequimur duces: ab ipsis primum exordiemur.

¶ Religiones a philosophis traditas defectum z erroruz plenas fuisse. Cap. ij.

Primo igit̄ aduersus p̄hos disputātes: p̄bem⁹ q; etiā si in eis. q; scripserūt disputarūtq;: nō errassent. Tñ de his: q; ad salutē p̄tinēt: nō sufficiēter s; valde paz differuerūt. Solo. n. nālis rōnis lumie ducti vltra illi⁹ facultatē sue cognitionis vires p̄tēdē non potuerūt. Qu; ergo sapiētis ē ordiare: finisq; oīuz q; ad ipsū ordiant̄ ē r̄gula. Sapiētē hoīez bñq; viuere ac beate q̄rentē: humane vite finem primo iuestigare opz. Qu; ergo id in dei visione p̄sistere sit sup̄ius demonstratū: qđ qđē ipsum nālis nō pōt rō inuenire. Qu; q; circa huius finis cognitionē ex qua pendēt oīa ad veraz religionem

nem pertinentia. **Phi** in angustū valde locū redacti nil vltē/
 ri recte poterāt ordinare. Sicut. n. hūane vite finis fuit eis
 incognitus. Ita z media illis incognita fuisse opz. Nam: vt
 supius pbauimus: verus dei cultus in bona pfectaqz hōis
 vita p̄sistit. Ad hancqz cultus exterior ordiat. Quapp quic/
 quid de religione phi dixere: vlt̄ imperfectum: vel incertum:
 vel erratū est. Quis ḡ relicta xp̄iana religione hōz puret re/
 ligionē esse tenēdā? **Quāuis**. n. excellētiores phi huma/
 ne vite finem in p̄templatione diuinorū esse dixerint. Tñ cū
 sola rōne humana ducerent: vlt̄erius p̄gredi nequere. Hoc
 aut̄ p̄fufum qd ac ḡn̄aliter dictuz hōi a nā scire desideran t̄
 beatitudinemqz studiose querēti minime sufficit. Vlt̄eriorū
 aut̄ ingitio p̄hos quodāmodo vehementer angebat. Cum
 nil certi afferre possent. Interrogati. n. an de p̄sentis an
 defuture vite p̄templatione itelligerēt: nil solidi: nil apertū
 reddere valebāt. Cōsideratis. n. humane vite piculis z in/
 cōmodis vt tam p̄stare fecimus: beatitudinē in presenti vi/
 ta ponere irrōnabile impossibileqz videt. Sin aut̄ in futura
 vita hōis beatitudinē p̄cessissent: cū de ea nil certi intellige/
 re possent qñqz ip̄hus cognitio p̄ sensibilia haberi neqd̄
 ea: qua assererat: facilitate poterat illoz r̄n̄so p̄temni. Atqz
 in non minus difficilē. i. de aie immortalitate questionē icide/
 bant. Hāc. n. pbare p̄us oportebat. Qd̄ qz difficile eis fue/
 rit opinonū p̄fusa varietas facile oñdit. Nam cū rō asseue/
 ret intellectū sine corporeo organo esse: z sine illo opari: p̄ se/
 itellectiua subsistere aiaz p̄cedere cogebant. Quia vnt̄iqz
 sicut est: operat. Quō aut̄ imaterialis s̄ba p̄ se subsistens q̄at
 esse corporis forma inuētū p̄difficile. est. Propter qd̄ plato
 aiam alebat itellectiua ip̄i corpori non vt formā s̄ vt mo/
 torem p̄iungi. Aristoteles p̄ sentiens vult eā esse formā. Ni/
 hiloius de intellectu seperato obscure ad eos locutus ē: vt
 cōmētator eius auerronus i irrōnabile z erroneam valde
 de oium hōium intellectus vnitatem opinionē iciderit. Per

Liber

pendit. n. ut reor: vir sagacissimi ingenij aristoteles huma-
ne lumen rōnis ad pfectam aie intellectiue cognitionē cali-
gar. Idcirco ne coargui posset: de ea obscure cauteq; tracta-
uit. Undiq; n. coarctabant phl. Nam si corporis formā illā
ponebant: rōnibus q; mortalis esset vrgebantur. Sin vero
imortalem asseuerabant: tunc in platonis incidebant sniaz
vz q; tanq; motor z non forma corpori vniret. Qd aristote-
lis rōnes plane reuincunt. Non. n. qualiter hō p aiam intel-
lectiuā dici posset hō sic pstabat. Si aut: quēadmodū fides
nostra z veritas monet: eā esse corporis formā: tñ put intel-
lectiua ē: aliquo modo subsistere dixissent (vt supius decla-
ratum est) nō minores inibant difficultates pp solius lumi-
nis rōnis nālis ad hoc pbandum insufficiētia. ¶ Tūc. n.
ab illis vnde talis pueniret forma quesitū fuisse. Non inq;
de potentia mae illa educit. cuz a mā eleuet. Ex nihilo aut
hac fieri asserere ausi minime essent. Qd et dictū si rōnib;
non pbaissent: facile corruisset. Hinc nonnulli ob hunc no-
dū euitādūz alas ante corpa ab eterno posuerūt. Uez z ipsi
in labyrinthū magis inextricabilē icidebāt. Cū defendere
nō possent: q; p eā hō fit hō z q; fit corporis forma. Ut in
primo huius opis libro ostensum est. Sed in plura incōue-
nientia icurrebant. Que pipatetici z platonicos adducūt
Aristoteles q; caute expressit intellectu seperatūz esse atq; ex
intrinsecus aduenire. Sed hoc ita platum ad pfectā intelligē-
tiāz minime sufficit: neq; oēm pplexitatē euadit. Nam cuz
extrinsecus. i. non de potētia mae veniat: interrogat⁹ vnde
z quō extrinsecus venire intelligeretur: non facile rñdisset.
¶ Preterea si ponit aiam intellectiuam esse imortalem z
corporis formā. Necessē est: cū actus affectiuoz fit in patien-
tē disposito iuxta eius doctrinā: q; aia socratis ante iph⁹ gñā-
tionem: similr z platonis z cuiusūq; hōis non fuerit. For-
ma. n. particularis est ita ad suam mām pportionē habens.
vt alterius mae forma esse non possit. Si q; ita pipatetici dū-
xerint

xerint: non video quō a creatione se se absoluant. **¶** Item
 difficillimam questionē pponemus v3 vtrum mundus fue-
 rit ab eterno: sitq3 in eternum duraturus: z an defectura sit
 vnq3 reruz generatio? Qd si motū celi geturum aliquando
 dixerint: rōnem afferre non poterunt: que non facile refel-
 lat. Si aut mundū nec cepisse: nec finē habituruz esse iuxta
 aristotelis opinionē rñderint. Necessē erit eos fateri infini-
 tos dies z annos preterisse. Cūq3 hō sit pars vniuersi potis-
 sima. nō est rōnabile mundū sine hoie aliqñ fuisse. Atq3 ita
 infinitos hoies precessisse infinitosq3 futuros dicē oportebit
 Cūq3 aia intellectiua sit mortalis: z eo q3 sit forma particu-
 laris (vt iam diximus) de corpore in corpus trāsmigrare nō
 queat: infinitas aias in mundo iaz esse pcedere cogunt: pa-
 riq3 rōne secutura esse ipsarum aiarum infinitatē. Quod a
 rōne alienū valde videt. **¶** Item hoc pcesso alie ingerunt
 difficultates. Nā cū aia sit corpis forma: violēter ex corpore
 pmanet. Nū z ab eo violēter separaf. Nā sicut res qlibz ita
 z hō sue repugnat corruptioni: q3 sit p aie seperatōez a corpore
 Cum ergo nullū violentū sit ppetuū querendū est an oēs
 ille aie itez ad corpora reuertant. Qd si affirmet: tunc vt pce-
 dere oportebit infinitas aias violenter ex corpore in ppetuū
 pmanuras: qd est inconueniēs: vel infinitoꝝ corporuz res-
 surrectionē cōfiteri: qd est impossibile. Nullus. n. ea locus
 capere posset. Vel ipsa eadez: vt qdam sensere: post multa
 ānoꝝ milia in idē reditura: Itaq3 aie ad pristina corpora
 redibunt. Et q3 prius facta sunt: eadē rursus ab eildez iphis
 auctozib9 fient. Ut puta cū suis Plato ipse discipulis que-
 cunq3 olim egit iterū exequet. Quod si absq3 pbarione ad-
 ductū fuerit: pariter contēnetur. Quō autē h3 probare quis
 possit minime liquet. Quinimo incōueniētia sibi plura an-
 necteret. Si. n. mundus fuit ab eterno: celū quoq3: quotiēs
 numerari nequeat: ad eandē reuersum est dispositionē. Et
 hoc pacto eadē infinities fuerunt Sicq3 plato cum suis dixit

Liber

scipulis ceteriqz hoies ad innumeros ānos in mūdo fuerūt. Quodqz sit absonuz friuolūqz ac p suo cuiusqz potius arbitrio q vlla rōne dictū facile vnicuiqz cōstare pōt. Illis igif z hmoi circūueniunt difficultatib⁹ qui p rōnez nālez humane vite finē inuestigare volunt. Idqz pz nil stabile ac certū de religione diffinire phos potuisse. Quz circa hmoi positiones in ambiguo sp in tenebrisqz versent. Si quaz g religionē vnqz statuerunt: aut aliqn statuent: imperfectam incertamqz ac errorū plenā eē opz. **H**ec aut melius: in spectis eorū opinionib⁹ z erroribus vniuersis: inotescerēt. Mosqz dehinc qz tenuis qzqz: ibecillis sit luminis nālis virtus pderantes ipsum non sufficere ad hōis salutē plant⁹ intelligeremus. Cuiuslibet. n. rei virtus in supremo potentie sue conatu maxime demonstrat. **L**alotus siquidez virt⁹ qui centuz libraz ponderi sufficere pōt non in quinquaginta sed vltimo virium suaz expimento pbat. **U**ltimū autez: qd rōnalis luminis virtus potuit: id totū in phis excellērioribus presertiz nā expēdisse videt. Cuius arg^m est: q ex sola z pura physica rōne pauca admodū exiguiqz momenta preter ea q ab illis tradita sūnt posteria adinuenerūt. Sed cum illi: vt dictū est: in multis deficientes errauerint: pz nālis lumen rōnis ad hōis salutē satis non esse. **P**rimū qdem antiquos phos cōstituentes ea quoz finis est hō: vt diuitias vt gloriā vt honores voluptatesqz z id genus alia ipsius esse hōis finē: plurimū fuisse deceptos nemo est qui ignoret. **P**osteriores vero z pcpuos: q fuerunt eiusmodi erroris ex ptes iplerisqz (sicut meminimus deliquisse: z eorū doctriaz de beatitudine incertā valde z pofusam varisqz erroribus obuolutā esse pspicū est. **H**inc p ea: que ipsi de vltimo fine tradiderūt: opa nra recte ordinare nō possumus. **C**um finē certuz esse oporteat: q in agibilibus est. Sicut in speculatiuis primū p n^m. **D**e aia quoz itellectiva tot ferē sunt opinioniones z errores: quot z phi. **U**tqz antiquoz asserciones

fertiones ac fallacias omittam⁹: quas in primo libro de aia
 rangit aristoteles: etiā q aristotelē ipsum secuti sunt inter se
 discrepantes. varia z falsa senserunt. Quidā. n. intellectum
 possibilē ponunt esse s̄bam separatam. Alij imaginationē.
 Alij virtutē quandā elementoz mixtionē comitantē. Itēz
 alij intellectū agentē s̄bam saperatā esse dixerunt. Alij aiaz
 intellectiuā esse diuine s̄be portionē. Alij de po^a mae illam
 educi putarunt. Et in hec vsq; tempora p̄horuz secte inui-
 cem adeo pugnant: vt qlibet eoz discipulus nisi lumine fi-
 dei sit illustratus vndiq; cōfundat. Qui maioribus quoq;
 ambagib⁹ z errorib⁹ detinerent: nisi xp̄i fides lumenq; san-
 ctissimū discussis mundū tenebris illustrasset. ¶ Nā z de
 mundo quō z ad quē finē factus sit z vtrū absq; initio ac fi-
 ne sine p̄ster: alij alia tradidere. Nemo tñ firmas rōnes ha-
 crenus inuenit: nec inuenire poterit: quib⁹ mundi eternita-
 tem vel ipsius incobationez ac terminationē vere probare
 queat. Nā aristotelis argumentatiōes sup hoc adducte sa-
 tis infirme ac debiles sunt. Accirco verū finem motus celi:
 quē admodū p̄diximus: inuenire phi nequiverunt. ¶ De
 numero quoq; angeloz seu s̄barum separatarum non minor
 est apud illos ambiguitas z ignorantia. Aristoteles. n. celi
 motū secutus numero speraz substātiā separatas coequa-
 uit: ac si pp aliud nihil q̄z pp celi motuz s̄be ille existerent.
 Quod ridiculū est. Quāq; putemus ipsum pbabiliter ita
 fuisse locutū: non asserendo. Sed quoad poterat altiora se
 inuestigando. ¶ Circa diuinū p̄iter cultū p̄sertim exterio-
 rem nil veri: nil certi (vt errores quorundaz taceamus) de-
 clarauerunt. Quia verū finē ignorantes debitū quoq; deo
 honorē exterioreq; q magis homini p̄ducēt: cultū nescie-
 runt. Un̄ varia etiaz leuiaq; de prouidentia dei disseruere.
 Quamobzē paz utilitatis in his que ad verā hōis salutēz
 ptinet eoz scripta attulerunt. Immo ex diuersitate opinio-
 num ingens suborta est p̄fusio. Ex quo pz eoz doctrinam z

Liber

religionē: siqua ab eis tradita est: ad verā beatitudinēz ad i-
piscendā nihil p̄fecisse. Quēcunq; tñ illi bene dixerunt mi-
nime sp̄nenda: s; tanq; ab iniustis possessorib; in ius nr̄uz
trāsserenda putam;. Quāvis. n. p se nō sufficiat: non nihil
tñ adiūmēti p̄ferunt in refellēdis p̄sertim fidei aduersarijs

Traditiones astrologorum penitus inutiles ac supersti-
tiosas esse.

Cap. iij

Quia v̄o astrologi inter p̄hos ānumerari volūt.
Autumātes a celo z astris nostra hec hūana gu-
bernari ipsūq; celū nostrū quodāmodo deū eē
(Tñ āriquoꝝ qdā nouū z sup̄stitiosū cultū i-
ducentes solē ceterosq; planetas stellazq; mul-
titudinē adorabāt) validis oñdam; rōnibus hūc erroꝝ esse
maximū q; q; celestia corpora cāe eoz dici nequeāt: q; circa
hūanū versant intellectū. **P**rimo q; ordine nāe inferiora
p̄ superiora regunt. **I**ntellectus aut̄ eodē ordine oīa corpora
excedit: cū sit a corpore separatus. Non igit̄ astra p̄ se eoz cā
eē p̄nt: que circa intellectū existunt. **A** p̄his p̄terea p̄-
batum est nullū corpus agere nisi p̄ motū. Eoz igit̄: q; sunt
oīno eē motū: cuiusmodi sunt circa intellectū se habentia:
corpora celestia absolute cā esse non p̄nt. Cuius rei manife-
sta rō est q; aīa p̄ quietem a motibus z p̄ quandā a corpore
abstractionē prudens sciensq; efficit. **I**te si corpus non
agit nisi p̄ motuz: necesse est id qd̄ alicui; corporis recepit im-
pressionē moueri. **D**e aut̄ qd̄ mouetur corpus esse opz. Ut
p̄his efficacissime p̄bat. Cū itaq; intellectus non sit corp;,
neq; virtus corporeo organo alligata: impossibile est corpora
celestia in ipsum intellectū aliquid imprimere. **I**tem que
a motib; celestibus sūt: tēpi subiūciunt; qd̄ primi motus est
numerus. Que igit̄ a tpe oīno abstrahunt;: celo non subia-
cent. **I**ntellectus aut̄ in sua opatione a tpe abstrahit. Quē-
admodū z a loco. **C**ōsiderat. n. vn̄uersale qd̄ ab hic z nūc
abstractū est. **I**te vltra suā speciē nihil agit. **I**psū aut̄
intelligere

intelligere cuiuslibet corporis agentis spēs formāq; trāscēdit. **D**is. n. corporis forma mālīs z individua est. **I**ntelligere autē ab obiecto suo: qđ vñ ac imateriale est: spēs hēt. **U**nde p formā suā corporeā nullū corpus intelligere pōt: Multo minus g poterit in alio ipsam pducere intellectio- nem. **Q**uapp ex his z h mōi rōnibus manifestū est celestia corpa p se cās nrāz intellectio- nū non esse. **U**erū qz sine corporeaz virtutū administratione nrī opatio intellect' cō- pleri non pōt: que qdē virtutes sunt imaginatiua: memoria- tiua: cogitatiua dispōnez sequētes corpis celestib' influxib' subiecti: ex hoc aliquo mō indirecte v; corpa celestia tanq; cāe vniuersales itellectioni pferūt. **M**ā pro varietate influ- tuū diuersas in hōibus pplexiones z corporū dispōnes eē videm'. **E**x qbus ipsius intellect' opatio vel adiuuat vel impedit. **N**ihilominus ob hoc electionū nrāz cā z humanaz rex gubernatio mime celo tribuēda est. **Q**uod his rō- nib' p; **P**rimo qz ois act' volūtatis ex apphēsiōne intel- lect' in nobis imediate resultat. **V**olūtatis. n. obiectū est bo- nū rōne pceptū. **I**ccirco nō pōt in eligēdo sequi pueritas. nisi in p'culari eligibili iudiciū intellect' deficiat. **C**ū ergo celū: sicut diximus: nō sit intelligētie nrē cā: nec electionis nrē p se poterit eē auctor. **P**reterea quecūq; ex corpōz celestiuū ipressione in his inferiorib' eueniunt: nāliter cōtin- gunt. **C**um hec inferiora sint illis nāliter subordinata. **S**i er- go electiones nrē ex ipressione virtutū celestiuū puenirent: nāles pfecto non volūtarie haberent. **A**tq; ita nāli quodaz ductu more brutoz agere hō: nō ageret. **H**oc autē qz sit ab- surdū palā oñdit. **T**um qz ea que nāliter sunt ad ipsum fi- nē determinatio medijs pducunt: vñ semp eodē mō fiunt: qz nā ad vnū determinata est. **E**lectiones autē humane di- uersis vijs ad finem tam in moralib' qz in artificialibus ten- dunt. **T**um qz que nāliter eueniunt sp vel plerūq; recte fi- unt. **M**ā si qdem in paucioribus delinqt. **I**n humanis autē

Liber

electionibus quorundam quotidie videmus. Item quod que sunt eiusdem
speciei non variantur in operibus que ipsius speciei nature consequuntur.
Des. n. hirundines similitudine pari nidificant. Quilibet
item homo prima principia naturaliter nota intelligit. Humane ve-
ro electiones inter se sunt valde dissimiles. Non. n. nature: sed
voluntatis libertatem sequuntur. Tum quod virtutes ac vita non
homo sed nature imputarentur. Unde consilium humanaque prouiden-
tia frustra essent. **¶** Preterea: ut ad principale propositum re-
deamus: nulla virtus activa ad ea que sunt supra speciem supraque
agentis nature se extendit. Ipsius autem velle sicut et ipsum intel-
ligere omnem corpoream speciem transcendit. Quod quemadmodum velle
intelligimus: ita et voluntas in bonum fertur velle. **¶** Item que
ad finem sunt: proportionem cum ipso fine habent operum. Sed huma-
ne actiones ad felicitatem tanquam ad finem ultimum ordinantur. Que
non in aliquo corporeo bono sed in hoc demum consistit: ut ipsi
deo anima coniungatur. Quod omnium virtutum corporum transcendit.
Corpora itaque celestia electionum nostrarum causa per se esse non possunt.
¶ Sciendum tamen est quod licet ipsa non sint directe electionum nostra-
rum causa: indirecte tamen eorum virtute electionibus nostris aliqua prebe-
tur occasio: puta illorum influxus cum corpora nostra suscipiantur:
suum ad diuersa inclinant. Cui tamen per liberum arbitrium potest
ubicunque velit homo resistere. Non ergo humanarum regimen actio-
num ab ipso celo per se: sed a libero arbitrio pendet prouidentiaque
diuina: Quo circa celum deus seu astra dei esse non possunt. De-
enim cum sit prima causa: est omnium causa ipse non autem per accidentia. **¶** Ve-
rum quod nonnulli corpora celestia animata esse ponentes celum sibi
se in nram intellectum non agere inquit: sed in quantum ab ip-
sius anima mouetur: a qua in nostras animas habeat influendi virtu-
tes. Hoc peculiariter a ratione pariter ostendimus. Illud. n. per aliquod
instrumentum fieri non potest. Ad quod nullo modo instrumenti actio se
extendit. Corporis autem actio nullo modo ad intellectum et vo-
luntatis immutationem nisi forte per accidentia (ut dictum est) se exten-
dit. Fieri ergo non potest ut celestis corporis anima et si ipsius sit anima/
tum

rum p sui corporis motū in ipsum intellectū ac voluntatē im-
 pressionē efficiat. ¶ Preterea si aia celestis in aias nostras
 p corporū motū aliqd impmeret. Actio illa ad nostrā vsqz
 aiaz: nisi p corporis nrī mutationē non pueniret. Nō. n. nisi
 p mediū corporis agit. Ideo nō esset p se: sed p accidens (sū-
 cut diximus) actionū nostraz cā. Quia. s. ex celestiuū corporū
 virtute imutatis corporib⁹ nostris vl corporib⁹ alijs nālib⁹.
 aliqd aut boni aut mali intellectui p sensuz sit psens qd obie-
 ctive voluntatē mouet ad bonū psequēdū z ad malū fugiē-
 dum. Id tū voluntas libere facit. Nam z quātum ad exerci-
 tium actus sui iuris est velle z nolle: z cogitare vel non co-
 gitare. Quātū ē ad specificationē actus pōt oblatū sibi bo-
 nuz occasione virtutis celestiuū corporū seq aut omittere: cū
 tale bonū nō nisi corporeū ac particulare eē possit. Qd si ēt
 esset vte: voluntas nihilominus ad illud cogitādū vel non
 cogitādū libera supesset: vt quottidiana docet experiētia. Ex
 qb⁹ oibus seqtur qd hō ē suaz electionuz dñs: qd humane
 vite regimen p se a celo non pender. Nec g celū nec aia celi
 est deus: q: deus est cā p se. Ideoqz exhibit⁹ solt. Lune ac ce-
 teris astris vel creaturis cultus: vanus est atqz perniciosus.
 Dia enī corpora pp hōiem facta sunt. Is aut se ipso inferio-
 ra honorare nō dz: hinc etiā pz quanta sit astrologoz vani-
 tas humanaz rez administrationē celo ascribentiuz: actio-
 nesqz hoium ex inspectione z obseruatiōe astroz guberna-
 re volentiuz. ¶ Letez astrologoz qdam noie potius qz re-
 xpiani vanitatez iudicialie astrologie certis ineptijs velare
 pretendunt: dicētes intellectū z liberū arbitriū non celo qdē
 p se: sed soli deo esse sūm. Nihilomin⁹ cum ei p accidēs su-
 biciat: z oēs fere hoies sensitivā partem sequant: iactant se
 puenidē posse futura z ad mala euitāda hōibus remedia af-
 ferre. atqz rez humanaz habenas hoc mō tempore. Deum
 enī inqunt p scdas cās in hec inferiora agentē ea mediante
 celesti influxu gubernare. In quo ceco iudicio z ignorantia

Liber

duci malefatis diuine cultui derogant: et demoniaco supersti-
 tionibus mortaliū aios imbuentes plus fidei et obseruatio-
 nis celo quā immortali deo tribuēdū vana quodāmodo credu-
 litate insinuare pretendunt. Quod nihil nisi auspice celo fieri
 posse credētes id ipsum alijs persuadē conant. **¶** Verū hanc
 diuinatoriā astrologiā vanā p̄sus esse ac noie scie vel artis
 indignā vel hinc maxime p̄: quod excellētissimi philosophorū eaz po-
 tins irrisione ac silentio quā p̄suratione dignā censuerunt. Nā
 cū oēs philosophie partes explicare conati sint: nihil de hac mā te-
 tigerunt: cum tñ plato et aristoteles atque alij de celo et astris
 haud negligēter scripserint: in quorū libris nullū oino de fu-
 turoz scia fit verbū. Quod certe nō fuisset a taz sagacissimis
 nāe indagatoribus p̄termittuz: si ad sciaz quoquomō p̄tinere
 posse cognouissent. Quinimo vbiqz aristoteles oēsque p̄eci-
 pui philosophi p̄bant de ente p̄ accidens et de casu ac fortuna deqz
 futuris p̄tingentibus: circa que diuinatoriā hęc astrologia
 sp̄ versat: sciam aut artem esse nō posse. Quod casus nō hñt de-
 terminatas: sed incertas et infinitas. **¶** Preterea ois futu-
 roz ratio vel in re ipsa vel in eius cā cognoscit. Futura autē
 p̄tingentia neqz in se ipse cum nōdum sint: neqz in sua cā
 cognosci a nobis p̄nt. Ideo. n. p̄tingentia dicuntur quod eorū cā
 vel ad p̄ducendū vel nō p̄ducendum idifferens est: in his
 p̄sertim: quod a libero arbitrio. pendēt. Sequitur igitur ut nullo mō
 a nobis sciri possint. **¶** Itē posito hęc futura aliquō mō co-
 gnosci: nō tñ ex sola astroz inspectōe: quēadmodū astrolo-
 gi insulse affirmant: id sciri posset. Quod celū est vltis inferio-
 rum effectū cā. Per solaz aut vltis cause p̄siderationē nul-
 lam nisi valde p̄fusam p̄ticularis effectus cognitionē asse-
 qualem: ut oēs philosophi p̄fitemur. Propterea dū ipsi p̄phetāz: nō ex
 vltibus causis sed p̄ticularib⁹ p̄ximos r̄manē effect⁹. Sic eē
 in explorādīs egritudinū causis p̄iti medici nequaquā solos
 lune ac planetaz motus: sed potius corporoz dispositiōes cau-
 sasque p̄ticulares et p̄pinquas: ex quibus vel sp̄ vel plurimuz
 ydem

eadē p̄sentāt effectus: diligēter inspiciūt z obseruāt. Incer-
 tos igit̄ rez euent⁹ a libro pendētes arbitrio v̄l a causis *In libera*
 neutram p̄ter determinatis: q̄ infinitis modis impediri z altera-
 ri p̄nt: ex sola astroꝝ p̄tēplatione iuxta astrologoz cōmēta
 vaticinari z asseuerare velle: leuissime vanitatis d̄liratiūqz
 vel ignoratiū h̄oīuz est. ¶ **P**reterea in diuersis celi ptib⁹ di-
 uersas eē p̄p̄tates distinctasqz v̄tutes atqz ēt p̄rias: vt astro-
 logi tenēt: negare facile possim⁹. Nā p̄statissimī p̄hoꝝ: q̄ sū-
 mo studio celi p̄p̄tates iuestigare conati sūt: celū ipsuz in-
 bec inferiora agē solū p̄ lumē motūqz asserūt. Per lumē. s.
tanq̄ per p̄p̄riā qualitate in totū celum diffusam. Per mo-
tum vero put est p̄imi agentis instrū qd̄ qdem non agie-
nif. sit a p̄ncipali agente motū Hinc p̄cludunt diuersitate
 rez infra lunare globū succedentiuz ex duobus prouenire
Primo v̄z ex ipsius celi motus z luminis varietate. **Secdo**
 ex diuersa m̄ae p̄ticulariumqz agentiū dispositione. Id t̄m
 ad ipsos effectus cognoscēdos nō sufficit. Quia lux z mo-
 tus v̄les sunt c̄ae: eorūqz varietas solam effectuum diuersi-
 tate v̄l ac p̄fuse designat. **I**ac̄t̄co ēt agētia p̄ticularia mate-
 rieqz dispositionē nosse op̄z. Quo insup̄ cognito non dum
 futuros z p̄tingentes effectus p̄sertim a libertate arbitriū
 p̄ficiētes p̄p̄ allat̄supius rōnes prospiciemus. *allat*
 ergo minus ex sola astroꝝ inspectiōe id assequemur? ¶ **I**tes
 posito diuersas in celo esse p̄p̄tates: p̄ hoc t̄m astrologū
 futuroꝝ contingentiū cognitionē h̄ie non possent: qz cum
 p̄ticularēs effectū c̄ae sint p̄ime: quanto eedē se h̄nt ab ef-
 fectu remotius: tanto sunt magis v̄les. Cū ergo celū ac stel-
 le plus q̄ elementa z q̄ n̄ales inferioꝝsqz c̄ae distēt: mani-
 festū est h̄mōi diuersas celi p̄p̄tates vniuersaliores c̄a-
 sas esse q̄ que sub ipso celo p̄tinent. Sed ex sola v̄liuz c̄a-
 rum. que sub celo sunt p̄sideratione: nō possum⁹ in particu-
 lariū effectū cognitionē venire. Neqz. n. ex elemētari vir-
 tute ignis vel ex genitali aiatoꝝ virtute t̄m̄mō examina-

Liber

ta huiusmodi vel huiusmodi generatione scire valemus. Adul-
to minus igitur ex sola celestium influxuum indagatiōe poterimus
futura contingētia iudicare. ¶ Rursus si processerimus virtu-
tes stellarum esse magis particulares: quā virtutes sint elementorum
et carum: que sub ipso celo claudunt: quāvis hoc nimis foret
absurdum: tū astrologia divinatoria vana et inutilis erit. Tum
quod has virtutes investigare hominibus est impossibile: cum sint
proprie a sensu a quo omnis nostra incipit cognitio. Quibus signis
est: quod (ut prediximus) excellentissimi ingenio philosophi eas penitus
ignorauerunt. Quinimo innumerabiliū rerū sub celo existē-
tium quam manibus quotidie tractamus: proprietates ac veras
differentias iuenire minime potuerunt. Quāto minus ergo stel-
larum proprietates: que a nostris sensibus infinite distant: investi-
gare astrologi poterunt? quod nec ingenio sunt nec doctrina precla-
rissimis illis philosophis preferendi. Tum quod et si virtutes ille cogno-
scerent: de sua vana suppositione astrologi gloriari minime pos-
sent. Quod agentia particularia et cetera infra celum posita frustra esse
non possunt. Cum nihil in naturalibus frustra detur. Si ergo in celo
particulares distributa nature virtutes: ut puta illarum quedam ad ho-
minem: quedam ad bovem gerendum: atque ita singule determinentur.
Tunc sateri oportebit quod agentia sub celo contenta ad disponē-
dam materiam vim tantam habeant. Virtutes autem stellarum formam in-
troducunt. Quod si ita sit: non sufficit astrologo inspicere celum.
Quia secundum diversam materiam dispositionem diverse introducuntur for-
me. Nam si materia non sit disposita: non potest in eam naturalis agentis
virtus formam introducere. Cumque materiam dispositio possit mul-
tipliciter impediri: proculdubio nullam astrologus particularium et con-
tingentium effectuum cognitionem ex solo celi intuitu percipere vale-
bit. Ut puta si stella determinate virtutis ad vnam ex vite pro-
ducendam inspiciatur: certum est quod homini effectum multa poterunt
impedire veluti materia male affecta: vel superveniens hominum aut
brutorum vastatio: aut alterius stelle percursus: que nimiam aquarum
inundantiam seu siccitatem pariat: vel alia multa fortuita impe-
dimenta

dimenta: ex quibus illa solius virtutis celestis examinatio successu fraudabit. Si ergo in naturalibus effectibus ita se res habent: multo amplius circa liberi arbitrii expectationem multis ac prope infinitis variabilibus casibus incertum erit fallaxque iudicium. **A**tque ita pro a celo non pendere horum regimen: vel si quomodo accidens pendeat: non tamen nisi velut ab vili causa derivari: **E**t cum tam pro liberum arbitrium quam pro infinitos rerum eventus hominum opiniones ac desideria quotidie variant: idemque sepe ab inclinatione: vel proposito suo retrahant: **R**idiculum et vanissimum est velle per ipsam astrologorum observationem vitam humanam gubernari. **P**refertim quia tota fere huiusmodi ars astrologice divinationis: si tamen ars nuncupanda est: falsis et incertis nittitur fundamentis. **V**erum quia nostrum propositum modo non est de hanc vanitatem disputare: hec ad pro nos sufficiat. Satis enim nobis est probasse omnem astrologum vel celi cultum hactenus inventum vel quod inveniri queat: pro vano ac superstitioso esse estimandum. **H**anc vero divinatoriam astrologiam comes iohannes picus mirandulanus inter prava nostre miracula perspicacitate ingenii et doctrine subtilitate olim numerandus: in libris disputatorum suarum eleganter: subtiliter et efficaciter persuadens ad nihilum adeo redegit: ut quod tractatum illum legerit intellexerit: si ex animo penitus illam non irideat: ipse certe omnibus sit iridendus. **M**os quoque: ut tam indocti quam docti illam ludibrio et contemptui habeant: tribus libris vernacula lingua editis de eam sufficienter disputavimus. **I**llos igitur libros prolegat quod maiorem in hac discussione copiam habere desiderat: **E**t intelliget quod fatuum sit in huiusmodi occupatissima vanitate laborare: aut ei fidem ullam adhibere: **I**dolatrarum sectam omnium vanissimam esse: **L**aq. iij.

Stēdimusque religionem phariseorum: quod deo cultum. id est prime cause tribuendum essebat: non modo sufficienter: sed et erroneam ad obtinendam salutem fuisse cultum vero celestibus corporibus exhibitum vanum propter pernitiosum esse. **Q**uanto igitur magis cultus ille quod idolis et lapideis vel fusi

Liber

libus statuis sculptilibusq; tam hominum q; bestiarum absolu-
te olim prestabat: vel si quis adhuc vspici inuenit: danandus
irridendusq; est. Neq; vero in h' demonstrando laborare opz.
Qua fit. n. pcul a rōe ac stultū lapides: ligna metallaq; cete-
raq; insensibilia per se colere adeo pbatu facile est: vt satius
pretereundū putē. Superfluū siquidē est q; vnamquāq; po-
sitionē sollicitū esse. Circa. n. ea: que pbabilitatis aliqd hnt
verfari debemus. Simulacra aut z insensibilia colere extre-
me demētie est. **C**Uz q; q infantiā hanc excusare ptedūt
non inaiata sed deos in illis hitantes respōsaq; dantes vel
repntatos se venerari affirmāt: quē admodū z nos xpiani
xpī z sanctorū imagines adoramus. Demonstrabimus et cul-
tū sbstātyō sepatis a gētibus in idolis attributū superstitio-
sum ac impiū extitisse: vt postq; de extremis diximus et de
medijs differamus. Inter deū siquidē celūq; medie haben-
tur sbe sepate. **P**rimo aut sciendū non solū (veluti supe-
rius pbatum est) hōis voluntatē neq; a celo neq; ab aia ce-
li ipso celo mediante: sed nec ab aliqua sba sepata seu spiri-
tualī creatura q; tumlibet nobili: verū a solo deo p modum
agentis posse moueri. Per modū aut agentis aliqd ab alio
moueri intelligit cū ab illo tanq; a pⁿo extrinseco mouet:
Dico itaq; ipsam a nullo pⁿo extrinseco preter deū moueri
posse. Quia p modū finis siue obiecti plurima illā mouere
pnt. Multa. n. agentia tam corporalia q; spūalia suadendo
vel dissuadēdo z bona vel mala offerēdo: in quo tñ sp vo-
luntas est libera suarūq; opationū dñā: pnt voluntatē mo-
uere. Quequidē motio p modū finis se hz. Un non est p-
prie cā: s; electionū eius occasio. Quod aut nihil pter deū:
voluntatē p modū agētis mouere possit pspiciū est. Quia
sicut in re inanimata inclinatio vel appetit⁹ nālis ad ppriū
se hz finē: ita in sba intellectuali voluntas seu intellectualis
appetitus se hz ad suū. Inclinaciones aut nāles solus dare
pōt q nām instituit. Accirco a phis pbatum est graua z le-
uis

nia a generante moueri. Ergo ad aliqd voluntatē p modū agentis inclinare ad eū solū: q̄ intellectualis nāe cā est: p̄tinet. Quod ipsius dei tm̄ munus est. Quia non de po^a mae sed ex sola creatiōe aia intellectiua puenit. Euz ḡ creare fit ex nihilo aliqd facē: non nisi potētie cōuenit infinite. Que quidē deus est. Qui non mō virtutes sed et opationes rebus ipartitur. Sicut. n. in rebus corpeis ita multo pfectior in spūalib⁹ ordo reperit. In reb⁹ aut corpeis a p^o motu ois pcedit motus: ḡ z in spiritualib⁹ qlibet voluntatis motus a p^oma voluntate. i. a deo deducit. Ex quo p^o voluntatez p modū agentis z finis a deo moueri. Per modū qdem agētis imediate: Per moduz vero finis z mediate z imediate eam mouere pōt. Quocumq; tm̄ mō id agat: non violenter agit: Quia fm̄ sue forme exigentiā a deo vnumq; mouetur. Plane igit pstat solum deū: q̄ solus p̄n^m oium voluntatū z motor ac vniuersi gubernator est: cultu latrie colendum esse. Ceteris aut intelligentijs z si in eo q̄ de similitudine diuinitatis p̄me cāe p̄ticipant honorāde sunt: cultus tm̄ latrie minime debet. Non ḡ eis sacrificia thuraq;: s; vni deo exhibere fas est. Cui tm̄ latrie cultuz religio xp̄iana p̄soluit. E; angeloz sanctorūq; memoriā r̄colat laudās deuz in sanctis suis z gr̄as agens q̄ talia ac tot bñficia suis p̄cedere creaturis dignatus sit. Neq; n. ipsos sanctos vti deos sed tanq; dei amicos venerat: eoz suffragia implorans: vt deo acceptissimī p nobis exorent: qđ ipsi meritis nr̄is impetrare non valemus. Hoc itaq; mō deū p̄cipue colere ac separatas beatasq; sbas honorare haud improbabile sed iustum sanctūq; est. Quod qdem valde dissimili mō idolorū cultores obseruabant. Constat. n. q̄ diuersis idolis diuersa sacrificia thuraq; offerebāt: z ab eis futura: quoz cognitio ad solū deum p̄tinet: sciscitabant. **¶** Quispiā aut fore tm̄ deat: q̄ lz ea sacrificia varijs dijs tribuerent: in solū tm̄ deū eoz vertebat intentio. Ut in illa spūali sba: quā id simula

Liber

chzum referebat. Deū ipsū laudarent ac colerēt. Quod si p̄ces
serimus quāq̄ in mltitudine saltē rudiū populoz id igno-
raret: non iō tñ a vanitate ac p̄nitie cultus illi excusari po-
terūt. Quia in eoz ritib⁹ z fere in tota illa sacroz p̄functione
vana p̄ multa ridiculaq̄ necnon bonis morib⁹ aduersa fie-
bant. Que si deprauationi scelestoz z impiorū hoium verū
cultū inficientiū iputare p̄tenderint: palā de mendatio ar-
guent. Quia p̄ totū orbē huiuscemodi ritus etiā a magnis
viris obseruabat. ¶ Sed hoc ē concessio: non tñ euadere
poterūt quin ij: quos colebant: spūs mīme boni s̄ execra-
biles fuerint. Illorū itaq̄ cult⁹ iordinatis z deo p̄trarijs in-
tellectib⁹: in q̄bus deus ipse honorari non p̄t: exhibebat.
Ad qd̄ p̄bandum multe suppetūt rōnes. Primo qz creati
ordinatiq̄ intellectus est: non solū seipsum ad suam cām dis-
ponere eamq̄ venerari. Sed ē alios ad hoc ipsum dirige-
re: vt in oibus glorificetur deus: qui oia in oibus facit. Sed
eiusmodi sp̄rit⁹: q̄uis multa r̄nsa darent: nunq̄ tñ rectuz
viuēdi ordinē sincerūq̄: dei cultū: quinimo opp^m docuis-
se hoies legūt: vel saltez p̄uerso ordinē p̄sentientes: z iniqua
seductiōe gaudētes debitū deo honorē sibi arrogasse p̄per-
tū est. Un̄ vniuerso mūdo errorib⁹ obruto nulla fere de deo
cognitio habebat. ¶ Item bonorū sp̄rituū non est fouere
odia ac nefaria p̄petrare: aut eiusmodi mala docere hoies.
At tales p̄ rixas: discordias: bella: sacrilegia: icesus iter se
exercere ferebant: detestabilisq̄ p̄ multa: que nec ipsi falsa
esse p̄dicabant: ignorāte hoium cōsules: nec ea detesta-
bant. Que certe nemo bonus sine offensione audiat: ne dū
p̄bare vnq̄ possit. Ex quo in errorē pessimum exitiali exē-
plo mortales inducebant. ¶ Itē si deus: q̄ est oī ex pte p̄se-
ctus bonorū nostrorū n̄ indigēs (nihil. n. illi adijci p̄t) nul-
lo cultu .pp. seipsum sed vtilitatē nostrā delectat: vt p̄se-
cti ac beati efficiamur. Quilibet ordinat⁹ sub eo intellect⁹ vt
p̄formē auctori suo se reddat v̄z idē hōib⁹ desiderare. Accir/
co si

co si Moyses dñi spūs boni fuissent: hoies sibi in pfectiōe similes fieri pcurassent. Unaqueq; z. n. cā pp bonitatē pfectiōnēq; suā quoad pōt: suū pficit effectū: z vnumq; pfectū tale aliud quale ipsū est: facere qrit. Ad hoies aut pfectionē diuinorū cognitiō maxime ptinet. Ideo bonorū spūrituum erat p que tradebāt oracula hoiem ad pfectā diuinorū cognitiōnē pducē. z vnū deū: a quo oia pēdent: orandū diligēdū ac qrendū oñdere. Qd̄ mīme fecerūt. Sed. n. añ xpī aduentū terrarū orbis densissima pctōz z ignorantie caligine p̄sertim circa res diuinas imersas intenebris z i vmbra mortis sedebat. Quia q̄rtum illi poterāt dñi a vero deo multis vanitatib⁹ ac fallacijs hoies detrahebant. Multoq; plura de ipso sūmo deo deq; bonis morib⁹ atq; de his: que ad beatā vitā faciunt: in scolis p̄horū pythagore v3 socratis platonis: z aristotelis q̄z in deorū tēplis tradita legimus. Melioresq; ip̄s dñs eorūq; sacerdotib⁹ eiusmodi delirij sp̄ intentis p̄hi talia vel negligētes vel paz curantes inueniebant. ¶ Itē si boni spūs fuisset: certiores de beatitudine hoies fecissent. Qui ob ei⁹ ambiguitatē solliciti valde erāt verūq; finē ac virtutes: qbus ad eā puenitur beatitudinē: oñdissent: deficientiq; p̄horū inq̄sitiōi suppleissent. Bon⁹. n. spūs: q hominis curā ac p̄uidentiā gerit: dz ipsuz de humane vite fine deq; medijs ad deū pueniēdi instrue. Alloqn vanū eius regimē foret. Mā si hoc bonus hō facit: quāto magis bon⁹ spūs facere dz? Atq hoc spūritus illi nō tradiderūt. Quin potius p̄fusionē mortaliū mētibus inferuerunt. Ita vt ante xpī p̄dicationem p̄prium finē eiusq; media p̄sus hoies ignorarent. ¶ Præterea bonus spūs mēdax non est neq; hoies decipit. Quia mēdaciū ac deceptiō sp̄ mala sunt. Sed spūs illi in suis respōsis multa mēdacia ambiguosq; sermones p̄ferebāt. Sicq; hoies sepissime se sellerunt. Quāq; insuper oñsum sit futuroz cōtingentiū p̄dictionē ad solū deū sua eternitate oia cōplectentēz ptine-

Liber

re: si illi spiritus boni fuissent nequaquam sibi quod dei proprius est usurpassent. Non, hec dicit dominus: more prophetarum dicebant. Sed sibi ipsis tanquam deis futuroz prescientiam arrogabant. Qui dum se hoc modo eorum prescios ostendere conarentur: non divine solum maiestati derogabant: illius in se gloriarum pervertentes. Sed in multiplices superstitionum amfractus homines immergebant. Dum per vanas divinationes in extis animalium: quae sibi sacrificabantur: et in auspiciis vel garritu avium vel volatu ac in homini illecebris delirare homines compellerent aut saltem permitteret. Quae certe boni spiritus oino prohibuissent. Quae n. ridicula illa vanaque sint facile quosque rationis capax cognoscere poterit. Idem quoque de magicis artibus fauebant. In quibus crebro adulteria incestusque innocentium perpetrantur et sceleratis hominibus atrocium conferunt: mentiumque ludificationes: ac turpia multa fiunt. Quae boni viri gravi legum adversione abominantur. Ex quibus affirmari iam poterit praevidere illos spiritus fuisse. **M**ultus item bonus spiritus crudelitate delectatur. Sed in illorum sacrificiis non solum brutorum. Sed hominum ac precipue innocentium puerorumque virginum sanguinem infanda nece sibi offerri postebant. Ex quo innumerum innocentes ipsis et patribus proprios filios immani scelere sacrificatibus: occisi sunt. Unde post ipsorum apostolorum predicationem destructis delubris congesta hominum et parvulorum utriusque sexus ossa plurima in eorum aditibus iuenta sunt. Quod quidem non deorum sed pessimorum demonum in humanam stragem grassantium argumentum est. **I**n finita insuper mala: quae ex idolorum cultu pervenerunt enumerare possemus. Sed quia immenso domini nostri iesu christi beneficio hic error iam ex mundo penitus sublatus est: nemoque est: qui homini errores iam nesciat: pauca haec sufficere arbitramur. Praesertim quia a plerisque maiorum nostrorum eruditissimis talia copiosissime confutata sunt. Quod si deus illi fuissent: non esset a christo hominum illorum cultus et honor sicuti cernitur: oino extitit. //

Judaice perfide superstitionisque confutatio. Cap. v.
Naturalis

Quartus

83

Naturalis itaq; rōnis lumē aīxpi aduētū vsq; adeo defecerat: vt nisi ipse dñs noster iesus xp̄s pdito mūdo succurrisset oēs ppe hoies tanto brutis sordidiores eēt: quāto ad nocēdū callidiores: z in multiplici gñe peccādi pniores sūt ac sag atiores. Constat igit nāle lumē: debile infirmūq; nimis eē nisi supnālis v̄tutis auxilio adiuuet. S; q; multi sup celestis luminis munere abusi sūt inter quos iudei primatū hui⁹ erroris tenēt: nūc q̄ eos nra disputatio p̄uertit: oñde musq; ritus eos: quos mō illi seruant minime deo acceptos sed pnitiosos eē ac p̄terua quadā z insita obstinatione poti⁹ q̄ rōne defendi. Quāq; n. de veteri testō diuinit⁹ tradito se se iactant: inanis est doctrina: quā p̄uersus intellectus z p̄tēptū ingratitudo corrūpit. Quā v̄o ois eoz spes a messia depēdet: quē adhuc p̄rolant: si oñderim⁹ Messiam hunc iam aduenisse: ipsum fuisse z eē iesum xp̄m nazarenū dei filiū quē nos iure colimus z adoram⁹: negare nō poterūt qn nra a deo sit religio: z quin magno ipsi errore teneantur. Quāuis aut eis rōnes a nobis in sc̄do huius opis libro alate satis sup q; sufficere deberent: q; si iesus non est verus Messias: q; alius eo maior iueniri pōt: cuz melior vita cultusq; sanctior eo quē ipse docuit dari neq̄at. Tñ vt suis eos telis pfodiamus: ipsorū scripturas q̄ eos adducemus. Qd̄ z breuiter expediam⁹. Quia doctissimis viris quoz extant in ecclesia libri: hec mā diligēter discussa est. Et lz nobis rōne poti⁹ q̄ aucte p̄cedendū sit: nulla tñ efficacior rō adduci p̄t q̄ si scripturas: qb̄ ipsi idubitatē credūt: p̄ fundamēto posuerim⁹. Ex qb̄ nō nihil eēt vtilitatis incredulis resultabit: si q̄ a xp̄o gesta sunt: tot añ ānos certis oraculis p̄nunciata eē intelligent. Iesum igit nazarenū a iudeis crucifixū eē v̄ez Messiam: quē oēs patriarche z p̄phete p̄dixerunt. Quem tot mysterijs p̄signarunt. Quē vnū expectarunt: facile p̄babimus: si quedā ab eis plane p̄cessa v̄t p̄ se ipsa manifesta p̄-

Liber

miserimus. ¶ Primum quippe apud omnes hebreos perspicuum est in scripturis sacris deus eis saluatore magnūque prophetā promississe. Quē ipsorum futurū regē postolabant: utque illū audientes in cunctis illi parerent: eis eē preceptū. Hoc. n. omēs vsque in presentē diē vno ore confitentē ipm summo desiderio expectantes. Cū moyses deuter. xvij. ad populū sic loquitur. ¶ Prophetam de gentē tua et de fratribus tuis sicut me suscitabit tibi dñs deus: ipsū audies ut petisti a deo tuo. Saulusque post ait dñs moysi. ¶ Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum similem tui et ponā verba mea in ore eius: eloqueturque ad eos omnia que preceperō illi. Qui autē verba eius: que loquitur in nomine meo: audire noluerit: ego ultor existā. ¶ Certū ē etiam et ab omnibus iudeis comprobatum in scripturis sacris tam in lege mosaica: quā in prophetis et psalmis ipsius messie conditiones eē pronūciatas. De qua. s. stirpe: quoue loco ac tpe sit nasciturus. Quā insuper vitā doctrināque tradere: quod agere debeat. multaque alia: que ad ipm solū messiam sane pertineant. ¶ Perspicuum quoque ē in numerisque codicibus divulgatis sacras scripturas veteris testi eā recte interpretationē ut conditionis omēs ad ipsum messiam quā pertinentes iesu nazareno: quē ipsi crucifixerūt a deo pueniant et coaptent: ut nihil omnino ex lege mosaica et ex prophetis ac psalmis relinquatur quod non aptissime ipsi iesu xpo respondeat. Nec solū persone iesu nazareni magnacum facilitate et miraculorum voluptate tota veteris testi insinuatō ascribitur: sed omnibus gestis preter: que post illius obitum in ecclesia successerūt: puenientissime applicantur. Et ideo ut nisi sciret hos prophetas antiquissimos extare ipsis hebreis per uniuersum dispersis fidei circumferentibus: forte ambigi posset talia christianos commentos esse ad ipsorum fidē simulata auctoritate confirmandā. ¶ Querendus est ergo a iudeis. An iesus sit verus messias an non? Si est. Cur eum non sequuntur et christiani non efficiunt? Cū teneantur ex dei precepto ipsum audire ac sequi. Si non est messias: postquam deus pollicitus est

se missurum vtrū sanctissimū. Cuius conditiones descripsit & ab oibus obseruatū iri precepit. Quō dehinc oia hec pmissit in altero adimpleri? Nam si iesus non est messias ab eis tanto desiderio expectat⁹. Ex trib⁹ vnum pceder nobis opz. Aut. n. Deus iesū nesciebat esse venturuz in quo oia: q̄ de messia pnuntiata erant: adimplerent. Aut non poterat: q̄z/ ut sciret phiber e. Aut si poterat nolebat. Quicqd̄ ē horū triū deo iputaueri nt dementie maxime arguent. Si ḡ hoc sciuit & phibere potuit. Cur etiā noluit: Nūquid deus est hominū deceptor? Vere nos xp̄iant ab eo redargui nō possumus: q̄ iesuz sequamur nazarenū sup oēs admirabilez. Cū nemini pter q̄ illi oia sacra oracula: oēsqz veterū figure signantius accōmodatiuszqz pueniant aut puenire possint. Qd̄ si is nō est messias: frustra de alio sollicitū esse opz: Cū hūc simile dari posse: credere stultū sit. Sano itaqz itellectu veteris testamēti scripturas & ea: que p xp̄m & p ipsi⁹ ecclēsiā acta sunt: reuoluant. Cogitētqz qd̄ expectato suo messie tribuere amplius possint. Qd̄ multo rōnabilius & abundantius in iesu nazareno: ēt si nouus ille: vt aiunt: sugueniat non inueniat. Certe nisi ex demerito pfidie sue indurati essent: luce clarioza hec eē cognoscerēt. Et cū in sacris scripturis tpus de messie aduentu pdictū iam longe trāserit: nec alius: cui messie attributa pueniant: pter xp̄m apparuerit. Quis messia d̄bitet iesum eē nazarenū? Aut. n. scriptura mentit. Cui rei ptinus iudei reclamabunt. Aut pfitēdo scripturā. Iesum pariter messiam pcedē oportebit. Qd̄ aut messie tpus preterierit: p. Primo siqdem in genesi vaticinium illud celebre testātis iacob habet: v. Non auferetur sceptrū de iuda & dux de femore ei⁹: donec veniat q̄ mittentus est: & ipse erit expectatio gentiū. Ubi caldea translatio: q̄ plurimū apud eos hēt auctis ait. Donec veniat messias. Manifestū aut est iam sceptrū de tribu iuda & ducē de femore eius ablatū eē. Et danielis nono legit. Septua

Liber

gita hebdomades abbreviate sunt sup populū tuum z sup urbem factāz suā: Ut cōsumat p̄varicatio: z finez accipiat pctm̄: z adducat iusticia sempiterna: z impleat visio z propheta z vngat sanct⁹ sanctorū. Scito q̄ aduerte ab exitu sermonis vt itez reedificet hieru salē vsqz ad xpm ducē hebdomades septē z hebdomades sexagita due erūt z rur sū edificabit platea z muri i angustis tporū. Et post hebdomades sexagita duas occidet xps: z nō erit ei⁹ ppl̄s q̄ eū negatur⁹ est: z ciuitatē z sanctuariū dissipabit populus cū duce v̄turo: z finis eius vastitas z post finē belli statuta desolatio. Cōfirmabit aut pactū multis hebdomas vna z in dimidio hebdomadis deficiet hostia z sacrificiū: z erit in tēplo abhominatio desolationis: z vsqz ad p̄sumationez z finez pseuerabit desolatio. Quib⁹ ex verbis p̄fecto cognoscere facile possum⁹ iesum esse v̄z messiā. Qz longo interuallo hebdomades iste iaz p̄terierūt. Nec ali⁹ cui verba huiusmodi tribui possint p̄ter xpm: mūdo hacten⁹ apparuit. Nā in sacra pagina p̄ dieb⁹ vel ānis septe: hebdomas tm̄ accipitur. Ut leuitici. xxiij. z. xxv. p̄z. Septuaginta at hebdomades p̄ ānis q̄dringētis nonagita nuncupant. Qui a tpe danielis in hūc vsqz diē iam q̄ter reuoluti sūt. Qd si hebdomada hic a daniel aliter q̄ in leuitico accipit velint: q̄rendū est qd tempus intelligat. Cūqz nil certi ex scripturis p̄ferre queāt: qcqd p̄ter canonē dixerint inualidū z cōmētiū habendūz erit. Si. n. hoc in loco hebdomas aliā preter consuetā in sacris scripturis z preter cōem oium interptationē recipiat: neqz id a daniēle sit d̄claratū: frustra hec tps p̄scriptio: qm̄ minime vestigabilis sit posita esset. Nā manifestaqz erroris ac cōfusionis occasionē veritatis indagatorib⁹ reliq̄set. Cūz igit cōsentāea ac legitima interptatione tps id transierit. Christum iā aduenisse dicere opz. Nec r̄nderi pōt verū esse post has hebdomadas xps venturū expectari. Tēpus tm̄: quo post eas expectandus est: indeterminatū eē esse

esse: tum quia nihil certi de eius aduentu propheta determinasset: tum quia subiungit aptius dicens. Scito ergo et aiaduerte ab exitu simonis: ut iterum reedificet hierusalē usque ad christum ducentem hebdomades septē et hebdomades sexaginta due erūt. Itē inferi. Confirmabit autē pactū multis hebdomas una: et in dimidio hebdomadis deficiet hostia et sacrificiū. Cuius certe textus expositio nemini alij quērenti quā christo tribui potest. Ex quo patet quod per illū talis scriptura facta sit. Alioquin ipse deus (ut predictū est) cām errori nostro dedisset. Qui cum prohibere posset in alio vaticiniū id ad vnguē impleri passus sit. ¶ Sed iam ad expositionē accedam. Quia. n. ut ex precedentibus patet. Iesus venit ad expellēdos errores: et ad inducēdos hoies ad bonū beateque viuendū: quod quodē per apostolorum pconia effecit: bonū dicitur: septuaginta hebdomades. s. annorum abbreviate sunt. i. a deo directe super populū tuū et super urbē sanctā tuā. Quia primum predicavit iudeis. Ut presumat per uariationē et finē accipiat peritiam et adducat iustitie sempiterna. Que oia ut constat: in toto orbe terrarū iam impleta sunt. Eū vero omnium ora prophetarum nihil aliud quā iesum nazarenū loqui videantur: bene sequitur in textu. Et impleat visio et prophetia. Et unguat. s. Spiritu sancto in sua pceptione factus sanctorum. i. Iesus christus. Quo meliore et sanctiore vnquam fuisse neminē superius a nobis enarrata testantur. Quia vero tali tpe digna memoratu varia diuersaque facta sunt: enumerationē temporis accurate distinguit. Primum de hebdomadibus septē mentionē faciens. Quia in his annis sūma cum difficultate templū et ciuitas noua edificatione restaurata est. ut in esdra et neemias continetur. Secundo sexaginta duas hebdomadas describit: quibus iudei (ut in machabeorum historijs legitur) grauiter vexati sunt. Tertio hebdomadam vnā enumerat. Quia ab illius initio cepit iesus predicare: et in eiusdem dimidio fuit occisus. Tribus. n. annis cum dimidio predicauit. De hinc apostoli euāgelium populis annūciauerunt: ostēdentes: quod hostie et sacrificia: que venturū christum significabant: amplius necia: per soluenda non erant: Quia presente veri-

Liber

tate cessare dicitur figura. **¶** Deinde signatim ait. Sicut igitur et
gradiente ab exitu simonis. Ut tredecim edificet hierusalem usque
ad christum duces hebdomades septem et hebdomades sexaginta
duas. Quia scilicet in fine harum hebdomadarum et in principio septua-
gesime predicans christus se palam populis facere cepit. Ut apte
doctores nostri ex analogia regum declarant. Quae quia ubique legi
possunt breuitatis hinc gratia omittentur. Et rursum scilicet in primis se-
ptem hebdomadibus edificabit platea et muri in angustia tem-
porum. Et post hebdomadas sexaginta duas: videlicet in medio heb-
domadis septuagesime occidet christus. Nam post septuaginta
duas hebdomadas illas: cum primum cepit verbo et ope se cun-
ctis patefacere: cepunt et iudei in illius penitentiam conspirare: In me-
dio autem hebdomadis eum crucifixerunt. Et quia coram pilato il-
lum ipsi iudei ultro negarunt: dicentes. Non habemus regem nisi
si cesarem fuerunt ab ultore scelerum deo non iniuria reprobati.
In quorum locum populus gentilis vocatus est. **¶** Opterea sequitur.
Et non erit eius populus: quia eum negaturus est. Insuper propter
perenni clades eorum ostendit cum dicit. Et civitatem et sanctuarium scilicet
templum dissipabit populus scilicet romanus: cum duce venturo scilicet ve-
spesiano et tito. Atque inde dispersos et venditos absque ulla re-
deptione vel reedificatione dirute urbis et templi sequens et e-
clatrat textus dicens. Et finis eius vastitas et post finem belli sta-
tura desolatio. **¶** Quam vero se missurum deus patriarchis et
prophetis messiam promiserat: quod eis regnum celorum apertis legem no-
vam predicaret: ut hieremie xxxj. habet dicentis. Ecce dies
venient dicit dominus: et feriam domum israel et domum iuda sedus
nouum non secundum pactum quod pepigi cum patribus vestris in die qua
prehendi manum eorum. Ut educerem eos de terra egypti. pactum
quod irritum fecerunt: et ego dominatus sum eorum. Sed hoc erit pactum:
quod feriam cum domo israel. Post dies illos (dicit dominus) dabo
legem meam in visceribus eorum. Et in corde eorum scribam eam. Et ero
eis in deum: et ipsi erunt mihi in populum. Subdit itaque in
daniele. Confirmabit autem scilicet per sanguinem suum et per suas et
apostolorum predicationem pactum scilicet novum testamentum multis: non omnibus

quod non

Quartus

qz non oēs crediderunt. Hebdomas vna. s. vltima: z in di-
 midio hebdomadis deficiet hostia z sacrificiū. Quia in hoc
 dimidio occisus fuit xps iesus. Quez oēs hostie z sacrificia
 veteris legis referebant. Merito itaqz supueniente luce vni-
 bra cessauit. Eū vero tēplum pstinū cū suis sacrificijs post-
 modū inutile oino foret: voluit deus vt pphanaret ac tādē
 funditus dstrueret. Un̄ seqt̄. Et erit in tēplo abhominatio
desolatiōis. In loco. n. i quo arca erat: erecta est adriani im-
peratoris statua. Quā iō abhominatiōē vocat: qz apud iu-
 deos oē idolū abhominabile dī. Vel ad eoz sacrificia refer-
 ri pōt. Que abhominabilia dō facta sūt. Deniqz qz iudei nō
 nisi in fine mundi ad fidē xpi cōuertent̄: pcludit daniel. Et
 vsqz ad psumatiōē z finē pseuerabit desolatio. Qd̄ pariter
 osye tertio pfirmat̄ his v̄bis. Dies multos expectabis me.
Non fornicaberis. s. cū idolis. Iudei. n. non sunt idolatre.
 Neqz post reditum eoz de babilonica captiuitate exceptis
 forte p paucis tpe machabeoz in hunc vsqz diē idola colue-
 runt. Et nō eris cū viro. i. xpo iesu. S3 z ego expectabo te.
 Quia dies multos sedebunt filij israel sine rege z sine prin-
 cipe z sine sacrificio z sine altari z sine ephoth z sine sera-
 phin. Et post hec reuertent̄ filij israel z querent deū suū z
 dauid. i. Christum natū de dauid regē suū: z panebunt ad
 dñm z ad bonū ei⁹ in nouissimis diez. ¶ Ecce ḡ qz apte z
 rōnabilr h̄mōi pphetia de iesu nazareno explanat̄. Idēqz
 de oibus alijs: figs diligeter eas legerit: compiet̄. S3 vt ad
 rem ppositā redeamus: pz messie tps iam trāfactū eē Quz
 ḡ nemo alius: cui messie pprietates pueniant: pter iesū na-
 zarenū hacrenus apparuerit: z pfixa diuinoy oraculoz tpa
 in eo psumata trāherint: z multe etiā tpoz determinatiōes
 a iudeoz magistris dehinc posite eos sefellerint. Aliū expe-
 ctare messiam delirū atqz impiū est. ¶ Hoc idēz postrema
 eoz testat̄ captiuitas. Si oia ipsoz euēta p̄siderantes baby-
 lonice captiuitati: de qua toties ātea scriptis ac figuris p p-
 phetas fuerat p̄nunciatū: hanc nouissimā cōparemus. Ba-

Liber

bylonice siquidem captiuitatis eorum ipsi suis libris asserunt eorum scelera ac flagitia innumerabilia et praesertim idolatrie peccatum fuisse. Quod inter omnia crimina est maximum. In ipsa autem captiuitate non defuerunt duces ac prophete virique sancti: qui illos usque quaque consolarentur. Captiuitatis istiusmodi terminus septuaginta. scilicet annorum eis pronuntiatus fuit: ultra quem captiui non fuerunt. Haec autem vltima eorum captiuitas iam ad quinquaginta supra mille et quadringentos annos usque perdurauit. Quibus omnia diuina consolatio destituti: neque duces neque prophetas neque sanctos viros nec quemquam. qui huius captiuitatis terminum eis pronunciet habuerunt. Neque vero huius afflictionis eorum idolatrie peccato ascribere possunt. Quia (ut diximus) post captiuitatem babilonicam paucis exceptis: in quos machabeus vltimus fuit: tale peccatum non admisisse prohibent. Queramus ergo a iudeis quantum tante in eos diuine vindicte sit causa ut in omni terram dispersi et apud cunctas nationes ludibrio odioque haberi insatiabiles penas luant. Cur hoc in quibus iudei? Nempe ideo usque quaque dispersi: ut scriptorum vestrorum monumenta in testimonium messie christique nostrum circulerent. Ne nos. scilicet habeamur de veritate suspecti. Cur inquam post mille iam et quingentos a hierusalē euerfione annos incerti adhuc erratis cunctis odiosis nationibus et miserabiliter afflicti? Que tante est aduersus vos causa vindicte? Cur vos clementissimus deus generis electum: genus sibi peculiariter consecratum post tot penas minime respicit? Cum itaque propter eorum scelera et potissimum propter idolatrie peccatum iudei septuaginta annorum tantummodo captiuitatem propeffici sint: varijs tamen prophetarum oraculis interea confirmati: in hac autem postrema diuturna ac sine termino aut villo diuino subleuamento miseram erum nosamque conditionem proferant: maius profecto aliquid quam idolatrie scelus imputari illis oportet. Quid autem maius esse potest quam messie illis promissi contemptus persecutio et occisio pessimaque quam eum obstinacia? Quam ob causam proculdubio tot malis obnoxij iesum hunc vix esse messiam: in quem tam grauiter deliquerunt: confiteri deberent. Item cum nullum sanctitatis et veri diuini cultus

tus vestigiū amplius in eis appeat. Sed soluz auaritie flu-
 diū i vsuris cumuladisq; peccunijs sequatur: atq; oī care-
 ant pphetia nullūq; indicet signū deū cū illis esse. In po-
 pulo vero gentili oīs vite sanctimonia magna; z mirāda
 opa: que supius cōmemorata fuerūt: facta cernatur. Mani-
 festū est malachie impletā pphetiaz primo capto in psona
 dñi ad iudeos dicentis. Non est mihi voluntas in vobis di-
cit dñs exercituū: z munus non suscipia; de manu vestra.
 Ab ortu. n. solis vsq; ad occasū magnū est nomē meū in gē-
 tib⁹: dicit dñs exercituū: z in oī loco sacrificā z offerē no-
 mi meo oblatio munda: q; magnū est nomē meū in gen-
 tibus dicit dñs exercituū. Alioqn si deos cū gentib⁹ nō eēt
 qñquidē iudeos deseruit: sequerē vt relictā mortaliū cura
 is nullā humanaz rerū prouidētia haberet. ¶ Itē cū res
 minimas deus non negligat: multo minus negliget maxi-
 mas. Sed p ora pphetaz multo minora ys: que a xpo z ab
 eius discipulis in orbe terrarū gesta sūt p̄nuntiauit. Nam
 de quolibet fere ēt. exiguo regno: vt d̄ idumeis: Moabitis.
 Ammonitis z filibus vaticinia extant. Mirabile igit esset
 de incomparabilib⁹ xpi eiusq; discipulorū operib⁹: quibus
 vniuersus mundus imutatus est: nihil eū oīno p̄monuisse
 p̄sertim cum oīa: que ab exteris q̄ iudeos tentata aut illata
 sunt mala: quēadmodū euenerūt: illis p̄nuntiata sunt. Sed
 nulla gens iudeis grauiora diuturnioraq; intulit detrimen-
 ta q̄ xpianū imperiū. De quo si nulla facta esset mētio fru-
 stra in minoribus tanta sollicitudine z instantia p pphetas
 fuissent p̄moniti: qñ in maximis oīum calamitatib⁹ in tan-
 toq; religiōis discrimine: nihil ab ip̄s pphetis accepissēt.
 Cū ergo hoc credere nefas sit: cōcedere opz de iesu eiusq;
 operib⁹ pphetas proculdubio ceclnisse. Sed si diligentius
 scripture z opa eius p̄siderent: illa tñmodo oracula ip̄i cō-
 uenire p̄nt: q̄ de messia scripta fuerūt. Qm̄ hec non nisi ie-
 su xpo inter oēs hoīes: q in hac vsq; diē mundo appuerūt
 accōmodari p̄nt. Cui soli oēs messie p̄phetates z scriptura

Liber

rum omnium interpretationes pueniunt. **W**z igit veruz ipsuz esse messiam. Nisi hoies ab ipso deo fuisse deceptos (quod absouuz piuz esset) sit arbitrandu. **E**t preterea hebreoz historias pquirentes sp inueniemus ante xpi aduentu apd eos deu mirabilia fecisse, qualia nuqz alibi visa sunt. Sed postqz xpus aduenit: z sui euz non receperut. **M**anu piter deus subtrahes oi eos vacuos gra reliquit. **E**t hoc et ob tenebratio eoz intellectus declarat. Quia postqz vitate cōtempta obscuratū est insipiens cor eoz tot fabulas mendaciaqz in thalmuthica ipsoz disciplina pfingere: vt nulli hominū magis delirent. **I**n exponendis aut sacris scripturis tot ac tā manifestis iplicant errorib: vt iā amplius peccandi psuetudine eos errare nō pudeat. Quasi familiaris sit ipfis deprauādi mentiēdiqz licentia: ac de temeritate atqz indurata obstinatiōe sua liceat gloriari. **E**t plurime alie rōnes q̄ eos afferri possent. Sed qz a multis sacris doctorib: efficaciter copioseqz vitas in apto posita est (his paucis cōtenti simus) q̄ si cū expositis in scdo libro iungant: certissimā fidē facient iesum nazarenū eē verū deū verūqz messiam. **I**n quo leges omnesqz prophete conuenerunt.

Et hereticoz oē dogma falsuz ac puersū esse. **Cap. vj.**

Nunc q̄ hereticos disputādū ē. Qui licet christū eiusqz euāgeliū piteant: varijs tñ iplicant errorib. **C**lez qz singuloz dogmata recēdere ac refelleri magis volumē excederet: qd̄ qdē mime necessariū ē: cū a sacris doctorib: vbiqz pfussi p-

fligatiqz sint. oēs vno eodēqz ictu semel pfodiem. **E**t vniū qdez pbabim: oportet vniuersā ecclesiā vno tñ capite gubernari. **M**ā si heretici credūt diuina puidētia hoies ecclesiāqz: p q̄ tot mirabilia deo fecit: regi ac gubernari: pcedere opz eccleie regimē eē optime ordiatū: vtpote ab eo dispositū p quem reges rgnāt: z legum pditores iusta d̄cernūt. **M**ultitudinis at regimē optimū est: si p vnū regat. **Q**uod ex fine regimis pz: q̄ est pax subditoz z vnitas. **I**huius autē rei congruentior

cōgruentior: cā vnus est q̄z multi. Ideo ecclesie regimē ita disposituz eē opz: vt vnus toti p̄sint ecclesie. **C** Militans quoqz ecclesia a triūphanti p̄ similitudinē de riuat. Inferioruz. n. gubernatio sup̄iorem ordinē imitat. Cui q̄to fit similior tanto p̄fectior existit. Triūphantis autē ecclesie vnus ē rector ⁊ dñs. s. De⁹. Unū igr̄ militāris ecclie p̄sides esse oꝝ. **C** Itē cū nālia sint ordine mīrifico instituta: tanto magis in sup̄nālibus id credendū est. Videmus aut̄ vbicunqz in nālibus regimen apparet: ad vnū redigi. Quemadmoduz oēs motus ad vnū primū motorē. Apes ad vnū regē: oia aialis mēbra ad cor deniqz dirigunt. Itidēqz in religiō ⁊ in vnoquoqz gñe dare opz vnū primū: qd̄ est alioꝝ mensura. Ergo in ecclesia dei tanto magis necessariū est caput vnū ad totius ppli xp̄iani gubernationez: quanto oia regimina sua dignitate excellit. **C** Itē oēs heretici aut nobiscum in nouo testō tm̄. Aut in vtroqz cōueniūt. Sed in vtroqz vnū caput ecclesie decernit. Nā osye primo legit. **C**ōgregabunt filij iuda ⁊ filij ysrahel p̄ter: ⁊ ponent sibi met caput vnū. Et ioannis .x. **C** flet vnū ouile ⁊ vnus pastor: **C** Neqz id soli xp̄o rōnabiliter tribuendum est. Ita q̄ post suā ascensionē in celū absqz duce ac vicario ecclesiā reliquit. **C** Maxima nāqz inde cōfusio sectioqz in partes: ⁊ variarū opinionū p̄sertim circa fidē ⁊ bonos mores incerta determinatio sequeret. Non. n. sciri posset q̄ vt potissima esset tenēda snia. nullaqz iustitiam administrādi rō aut facultas haberetur. Sed ēt ipsius xp̄i verbis repugnaret: Quāqdem singularit̄ ter petro iniunxit. **C** Nasce oues meas: ⁊ iterz. **C** Petre rogauit p̄ te. vt: nō deficiat fides tua: ⁊ tu aliquñ conuersus confirma fr̄es tuos. Quapp̄ petrū vicariū suū oñdebat. Qd̄ ēt apertius expressit: cū dixit tu es petrus: ⁊ sup̄ hanc petrā edificabo ecclesiā meā: ⁊ porte inferi nō p̄ualebunt aduersus: eā. Et tibi dabo clauēs regni celoz: ⁊ qd̄cunqz ligaueris sup̄ terrā erit ligatū ⁊ i celis: ⁊ qd̄cunqz solueris sup̄ terrā: erit solutū ⁊ in celis. **C** Nō aut̄ dicendū est hāc dignitatē vnū

Liber

petro & non ei⁹ posteris esse pcessam: cū ecclesiaz pari ordi-
ne vsqz in finē seculi duraturā xps instituerit. Unde disci-
pulis suis oium fidelium vices tenētib⁹ ait. Ecce ego vobis
cum sum oibus dieb⁹ vsqz ad psumationē seculi. Et esaias
ix. inqt sup solium dauid & sup regnū eius sedebit vt confir-
met illud & corroboret in iudicio & iustitia a mō & vsqz in-
sempiternū. Seqt ḡ vt ministeriū hoc ppetua successione
vsqz ad psumationē seculi tāqz ipsi ecclie putile oinoqz ne-
cessariū sit pfirmatū. Cū itaqz petrus fuerit a xpo vicarius
totiusqz ecclie pastor subrogatus: pns est vt oēs petri suces-
sores eandē habeāt pratem. Cūqz epī romane sedis locuz
petri teneant. Manifestū est romanā ecclesiā oiumqz ecclesia-
rum esse ducē atqz magistrā oiumqz fidelium pgregationem
romano esse pontifici vniēdā. Qui ergo ab vnitae roma-
neqz ecclie doctrina dissentit pculdubio p deuia oberrās
a xpo recedit. Sed oēs heretici ab ea discordant. Ergo ij a
recto tramite declināt: neqz xpiani appellari pnt. Hereti-
cus. n. ille dī: q sacre pagine ac sacrosancte romane ecclie
doctrinā pvertens quā sequat sectā sibi deligens in ea ob-
stinate pseuerat. ¶ Itē: vt sepe dictū est: veris vera cōcor-
dant: oiaqz vera se se mutuo pfirmant. Sed heretici ita in-
uicē dissentiūt: vt in nullo fere pueniant. Quinimo alter-
nis se feriunt iaculis: adeo vt nil in eis solidi inuenias. Ex
hoc ḡ cognoscit q a veritate sunt alieni. Romane aut ec-
clie doctrina in his: que & ad fidem & ad bonos mores p-
tinēt vna est. Cūqz innumerabiles fere sint catholici docto-
res: in nullo ab eā aut dissentiūt aut dissentire volūt. ¶ Itē
xpi & militātis ecclie regnū non mō vsqz ad psumationē
seculi stabilitū est: Sed post renouationē orbis piter dura-
bit in eternū. Ut euāgeliū & oēs scripture sanctorūqz mo-
numenta testant. Heretici aut: q & vi & ingenio catholicos
sunt accerrime psecuti: in acie q romanā ecclesiā stare non
potuerūt. Sed cū suoz prauitatē dogmatū sectarōūqz pul-
cacia sundit⁹ corruerunt. Ex quo pz eorū falsa volumina a

aut hodie mundi magis corrupti sunt. sicut

deo non fuisse nec eorum doctrinam fuisse christianam. **U**ita in
 sup eorum multis infecta sceleribus idem potissime arguit. Quo-
 rum nemo est ex principibus heresiarchis tam in vita quam in mor-
 te in honore aut veneratione habetur aut hitus est. Sicut inu-
 meri sunt fideles. Quorum memora in benedictione permanet in eter-
 num. Quorum etiam cineres ossaque a catholicis adorantur: nara-
 lisque ipsorum dies summis cum laudibus celebratur. Eorum denique libri
 vanis pleni manifestissimisque erroribus non modo sunt sacra scri-
 ptura: sed sunt rationem naturalem veramque philosophiam tendentibus reuin-
 cunt. Quia ergo satis est eos a sacris est doctoribus disputatum: ut
 funditus sublatis sunt: non oportet in his nos amplius laborare. Illorum
 enim doctrine peruersaque religionis abolitio fidei facit eo-
 rum prauitatis. Quam que a deo sunt certam rectitudinem
 firmitatemque habent: ac dissoluti non possunt.

Mahumetanorum sectam omni ratione carere **Cap. viij.**

V mahumentani quodammodo inter iudeos et he-
 reticos medij: postremo nobis loco vincendi sunt.
 Nam et iudeorum circumcisionem imitantur. Et eius-
 fere hereticorum errores coaceruarunt. Sed non multo
 labore hec sunt illos pugna conficietur. Siquis enim inter eos videret il-
 lorumque mores ac religionem diligenter consideret: legisque ma-
 humetis perlegat alcoranum: que inuolabili fide tenenda
 putat: facile vanitatem detrahet. Dis namque vera religio aut a
 naturali aut a superna lumine proficiscitur. Sed eorum superstio
 penitus confusa a neutro horum lumine puenit. Quis enim vel
 mediocriter rationis philosophique peritus tam in speculatiuis quam in
 practicis eam religionem facile subuerteret. Cuius auctor se litte-
 rarum omnino ignarus fuisse ostendit. Librum enim suum: quem alcoranum
 i. preceptorum collectionem vocat: a deo insulse ac profuse tradidit
 ut a nemine ordinem ullum in eo deprehendi posse existimetur: quod
 principium ignorantie est atque securdie signum. Tot propterea in eo
 fabule totaque sunt bonos mores imperata vel promissa continent: que
 philosophi, ludibria et nefaria censerent: ut ea irridere satius sit quam re-
 spondere. Quamvis ergo religio ab ipso lumine naturali: cuius gratia est: pue-

Liber

nire non pōt. Neq; etiā a supnāli pueniet. Quicqd. n. nāli
lumini aduersat: iphi ēt supnāli p̄riuz est: vt postea oñdem^o
¶ Itē q̄ malo incohata sunt p̄n^o: bonū p̄ raro vel nunq̄
exitū sortiunt. Sz bec secta auctori gloriā māhūere. Qui
sicut certa tradit h̄istoria p̄sus irrōnabilis: scelerat^o: adul-
ter z populorū p̄dator fuit. Cūq; epilētico: vt fert: mor-
bo sepe corrept^o collaberef: interrogat^o cur id ei p̄tingeret:
se āgelī colloq̄ tūc frui reserebat. Ut āt z gladio nō rōni-
b^o instruct^o: pollicitationib^o p̄ malaq; arte hoies rudes ac
impuros sibi ascīuit. Quib^o paulatiz alios in suā lasciuam
fabulosāq; sectā pellexit. Armisq; puagante licētia ibecillē
multitudinē sbegit. Cū ḡ origo pessima fuerit. Neq; a deo
cepisse: neq; bono pōt sine concludi. ¶ In alcorano item
machumetes euangeliū vetusq; testm̄ vbiq; p̄bans atq; cō-
firmās xpm̄ cōmendat. Quē de virgine natū p̄phetamq;
verissimū p̄fitef. Quid ḡ insipienti^o dici pōt: q̄ eadē affir-
mare z negare. Nec eā: quā p̄bat: doctrinā sed p̄riā seq; ¶ Il-
lud aut̄ ridiculū est: qd̄ in erroris sui excusationē affert di-
cens euangeliū a nobis esse cū veteri testō deprauatū. Qd̄
taz facile ac apte refellit: q̄ leuiter temereq; p̄latū est. Pro-
certo. n. constat vtriusq; testi codices hebraicis: grecis lati-
n̄sq; lris iuxta hāz nationū idiomata antiqs monumētis
asseuerari: p̄ vniuersū orbē ex ijs cōplura volumina eodē
exēplo varijs tyibus fidelr esse transcripa: vetustissimisq;
nouissima p̄formari. Quō ḡ in tot exēplarib^o apud diuersas
mundi nationes varijs linguis dissimilibusq; hoiz studijs
z igenijs potuit h̄ ec simul locū h̄e d̄prauatio. Immo ex
h̄mōi scripturaz p̄sensu illius fabule ac mēdacia: quib^o ine-
pte p̄aciterq; vtrūq; testm̄ vitiauit: plane dephenduntur.
¶ Vera insup religio ad bñ beateq; viuendū z ad cordis
puritatē veritatēq; p̄templationez est ordinata. Eiusmodi
aut̄ secta terrena tm̄ sapiens nulla vere beatitudis mentiōe
bita: bestialē quandā voluptatē ventri p̄sentaneā post pre-
sentem viā pollicitef. Neqs vero eū p̄abolice locutū existi-
mans

inas in aliū sensū illius verba accipiēda putet: asseueratio
 totius sermonis ondit. In quo liberum sibi mentiri putat. ni
 hil in figuris ac se traditū inter tot deliramenta vnq̄ dixit.
 Huius ḡ vanitas religiōis p se declarat. ¶ Nil preterea diuī
 num aut mirabile in hac secta: pp qd̄ a deo existimanda sit:
 appet. Nullis. n. quēadmoduz xp̄iana religio: fulcit mira
 culis. Quod ipse mahumetes attestat. Qui ait xpo miracu
 loz virtutē: quib⁹ potissime mundū puerteret: sibi vō gla
 diū prātē esse pcessam. Et ad h̄ missum vt p vīs ad fidē suā
 populos cōpellat: p̄inde ac p tyrānidē voluptatesq̄ fiat ac
 ceptabile deo sacrificiū. Qd̄ aut̄ maximuz inter eos h̄: est
 vbi pnuntiat. Non est deus: nisi deus: z mahumetes nunti⁹
ei⁹. Et sepe repetit alcoranus. De⁹ est magnus z potens: z
 notissima quedam de deo multis postea deturbata fabulis.
 Quas nec pueri nri dignarent. ¶ Nemo insup̄ inter eos
 magnaz diuinarūq̄ rez auctor vel ppheta aliq̄n v̄sus est.
 Sed fatuos stultosq̄ quosdā p furore ac insaniā seip̄os se
 rientes: ac debacchātes tāq̄ sanctos venerant. Apd̄ quos
 nulla oino diuinoz p̄tia ē. Qd̄ stulte ēt mahumetes in al
 corano sibimet p̄dicat: vel ex eo apparet: vbi se nescire fatef
 vtrū ipse z sui in via sint salutis nec ne. Meminemq̄ inter
 mortales haberi: q̄ alcoranum intelligat. Nonne is auctor
 de sua deq̄ alioz salute incert⁹ ac mādata pplexā inscruta
 biliaq̄ pponens poti⁹ lapidibus obuendus q̄ imitāndus
 fuit? Quā itaq̄ nullis rōnib⁹: nullis miraculis nullaq̄ vite
 sanctimonia h̄mōi dogma fundatū sit. Sequif vt oi ex pte
 sit sugillandū. Qd̄ si disputandi cū eis daret locus: facill
 me vanitatis hui⁹ error detegeret. Sed inscitie ac prauita
 tis sue cōsciū mahumetes callide mandauit non nisi gla
 dio religionē suā tuendaz esse. Ut qd̄ rōne z honestate de
 fendi non poterat: serino impetu decerneret. ¶ Sed forte *defen*
 obijciat aliqs. Cur fide xp̄i iā in toto orbe terraz ppagata *h*
 passus est deus ope mahumetis inumeros pp̄os ab ip̄erio
 ip̄ius xp̄i subduci z ad alias leges cōpelli: nec vlticē ma

Liber

num tanto tpe in eos extendit? Sed poti' illoꝝ imperiū in
hunc vsq; diē augeri pmisit? Si ḡ xps est deus: illiq; ma/
hometes aduersus. cur se ḡ mahumete superari passus est?
Vera igr̄ (inqunt sarraceni) fides nra ē vera: aut falsa. Hoc.
n. potissimū arg° aduersus xpianos se defendūt. Quo etiaz
multe nris ita obuoluunt: vt qd rñdeant p̄sus ignorent.
¶ At nos p̄ rñdemus ex h̄ sup̄iora arg° nra: qb° xpm deū
z religionē xpianā verā esse pbauimus: nō infirmari. Naz
si vita sanctior ea: bñā docuit xps: inueniri non pōt. Atq; si
nemo ali' a seculo tot mirabiliū z diuinoꝝ patrator opum
cōparuit. q̄s dubitet hunc celit° deū z hoiez p̄ salute huma
ni gñis aduenisse: quē talia ac tāta oracula: signa: gesta suc
cessusq; testant? Qd si qua interris religio v̄a est. Nulla p̄
ter xpianā alia dari pōt. Que p̄fecto mahumetis legi peni
tus cessisset. Si meliora p̄cepta ab eo itroducta: aut maiora
opa fuissent exhibita. Cū aut̄ i ei' lege vniuersoq; pp̄lo nil
magnificū: nil p̄clarū: nil singulare editū sit. Sz enormia z
substānda multa p̄spiciant: nūqd̄ p̄ferendus est xpo? eo q̄
multos a catholica fide seduxerit: plures debellauerit: z in
malo inualuerit? Cur nō p̄i arg° hūani gñis subuersor dia
bolus xpo melior dici pōt? q̄ plures mlō q̄ mahometes a
v̄itate detozqt. Cur iustis factisq; viris ipij z bonoꝝ corru
ptores q̄ plures q̄ iusti ad se trahūt: nō p̄ponūt. Qd̄ admi
rabile arg° mahumetem xpo p̄poni q; rudes z eneruatos
pp̄fos ipi' fraudib° z pollicitatiōib°: minis isup z gladio
a fide xpi scissima subductos ad voluptatē pditosq; mores
iduxerit. Sane opepretiū est i malitiā gloriari. Hanc talia
nra sunt argumēta. Non his religio nra nris fundamētis
Quid vero mirū est si pauciores xpm sequant̄ iubentē bñ
facere: z mala pati: z pp̄ inuisibilia oib° mūdi blanditijs ab
stinere. Duraq; oia acerbaq; potius eligē q̄ modestiā. Co
tinentiā iustitiā. Pietatē fidēq; maculare. Qd̄ si illoꝝ vali
da esset rō: ois phia p̄fundi posset. Dū bonū malū: vez fal
sum: ac lucē deniq; ipsam tenebras existimare appellareq;
liceret:

Quartus

91

Uceret. Pauci. n. p̄hoꝝ veritatē verumq; bonum sequuntur.
Idq; rari iter eos viri integri extiterūt. Si ḡ vitā ex numero
cōmendemus: certe bonū qđ a p̄paucis obseruari p̄suevit:
malū poti⁹: multoꝝ aut̄ erroꝝ bonū eē dicem⁹. Qđ cū ab/
surdū sit p̄stat ab ipso mahumete non id̄ xp̄m esse supatur:
qđ diuina iustitia permittente multos lasciuientia licentia ar/
misq; subegerit. Quēadmodū ēt diabolo ac p̄rauis hōib⁹
assidue incautos ⁊ iertes simplicesq; ⁊ innocētēs circūueni/
re ⁊ opprimere p̄missum est. Nā si xp̄s cū adhuc ei⁹ nomen
ignotū esset ⁊ nouitate ignominiose mortis iudita oib⁹ su/
giendus ⁊ nihil p̄ndēdus videret: ḡ vniuersum mūdū p̄/
ualuit. Quid mō si vellet post ei⁹ vbiq; gloriā celebratā re/
ceptāq; efficē possit? Nonne facili⁹ nūc qđ ab initio xp̄iani/
nois palma p̄surgere? **¶** S; hec oia ipso sciente ac p̄mit/
tente: quēadmodū ēt ab ipso p̄nuciata sūt: in vltionē scele/
ruz euenerūt. Scriptū est. n. Multi sūt vocati: pauci vō ele/
cti. Ecclesiaq; sepe numero aucta ⁊ dimīnuta est. Libez. n. ad
v̄tutes ⁊ ad v̄tia nobis de⁹ dedit arbitriū. Nec ab ipso deo
in alterutrā p̄tem cogunt hōies. Neq; n. stāte nā cogi p̄nt.
Align neq; merito neq; demerito loc⁹ eet. Si libertas ces/
saret. De⁹ aut̄ p̄m̄ys tm̄ hōies attrahens ⁊ penis a malo de/
terrens non semel p̄cesse nāe violator: sed p̄seruator existit.
Delinquentib⁹ itaq; varias penas cōminat⁹ primā statuit: ni/
si cito resipiscerēt: mētis excecationē. Un̄ in p̄sona xp̄i ⁊ iu/
stoz oium ḡ ipios loq̄t dauid. Obscurent̄ oculi eoz ne vi/
deāt: ⁊ dorsū eoz semp̄ incurua. Et ad esaiā ait dñs: Uade ex/
ceca cor populi hui⁹ ⁊ aures ei⁹ aggraua: ⁊ oculos ei⁹ claude
neqñ videat oculis suis ⁊ aurib⁹ suis audiat ⁊ corde suo in/
telligat: ⁊ p̄uertat: ⁊ sana eū. Sic ⁊ incredulis iudeis: qđ cre/
dere p̄rimi debuerāt cordis obstinatioi euāgelio sepi⁹ ⁊ euer/
sio hierusalē eozūq; captiuitas vsq; in finē mundi duratura
p̄nuciata est. **¶** Itē mltos a fide catholica defecturos pau/
cosq; saluādos legim⁹. Ubi in ipso euāgelio de nouissimis
dieb⁹ loq̄t dñs. Q. n. abundauit iniquitas: refrigescet (ingit)

Liber

charitas multorum. Et alibi. Cum venerit filius hominis: putas inveniet fidem in terra? Et apostolus eius paulus ad timotheum scribit. Spiritus manifeste dicit: quod in novissimis temporibus discedent quidam a fide. Attendentes spiritibus erroris et doctrinis demoniorum in hypocrisis loquentium mendacium. Denique si evangelicam doctrinam revolvamus hec omnia a christo pronuntiata et ipso permittente subsequuta esse comperiemus. Male viventes. n. suo privant lumine ac in cecitate in linguam. Quae admodum in iudeos propter ipsorum superbiam pertinaciamque ita et mahumetanos aliosque a fide primum per scelera puniunt. Nulla. n. pena gravius infringi potest quam veri luminis recteque vite privatio. Propter quam certa damnationis eterne via in precipitum ducit. Nam prout superius declaravimus ex fide christi nulla rectitudo nullaque salus sed error ac perditio est. ¶ At forte dices. Cur pro patribus filii penas luunt? Si. n. patres iudei ac mahumetani peccaverunt: cur in filios et nepotes eorumque posteros huiusmodi pena devoluta est? Rursum itaque eam esse christiane fidei ubique terrarum manifestationem miraculorumque famam. Ut nemo se excusare possit quoniam ei veritatis ingrediendi cognoscendaeque facultas oblata sit. Quam si neglexerit: ipsi imputet. Neque. n. in parentum reatu ventret: nisi idem crimen ultio sequeret. Aut si iuxta rationem naturalem vitam saltem componeret. Ab ipso deo: qui in necessariis nemini deest: sed spiritus est praesens: perculdubio illustraret. Id quod iam satis supra ostendimus. ¶ Quaeque occulta in super deum iudicia plurima sunt. Quae ab hominibus investigari non possunt. Propterea ait apostolus. Conclusit deus omnia in incredulitate ut omnium miseretur. Atque inscrutabile et profundissimum diuine maiestatis abyssum expauescens exclamat. O altitudo divitiarum: sapientiae et scientiae dei: quae incomprehensibilia sunt iudicia eius: et investigabiles viae eius. Quis. n. cognovit sensum domini: aut quos consiliarii eius sunt? Aut quis prior dedit illi et retribuet ei? quoniam ex ipso et per ipsum et in ipso sunt omnia: ipsi honor et gloria in secula seculorum amen. ¶ Illud tamen sciendum est quod sicut dominus noster iesus christus futura haec mala pronuntiavit. Ita ecclesiam quoque suam in stabili petra fundatam nunquam defuturam attes-

status est dicēs. Ecce ego vobiscū sum oib⁹ dieb⁹ vsq⁹ ad cōsumationē seculi. Sicut ḡ q̄ is p̄nucianit adhūc vsq⁹ diez oia euenerūt. Inter q̄ multoz a fide cernit dilectio. Ita credimus ecclesiā ieternū p̄māturā. Ea solida. n. hēt fūdāmēta. Ut putar nefas sit ea posse sbuertī. Quinimo vbi vltrix iradet i pessimos xp̄ianos ceterosq⁹ infideles cōpleta fuerit ecclesiā illū suā renouaturū atq⁹ vniuersū terrarū orbez ad se puerfurū eē p̄fidim⁹ vt fiat vnū ouile z vnus pastor. Qd̄ nō p̄cul abhic oīno fore speramus. Atq⁹ ita p̄ varias tpoz vices nunc p̄spe; nūc aduerse nauigās petri nauicula pseuerabit. Donec venit dies dñi magn⁹. In quo māifesta erunt abscondita tenebrāz: iustissimāq⁹ dei iudicia tū d̄mū cognoscent. Nunc at̄ quo ad puerfitatē mahumetis p̄inet satis dictū ē. Postq⁹ neq⁹ diuinis neq⁹ humanis rōnib⁹ se tueri pōt. Sz sola vi atq⁹ irrationabili ipetu fert. Cūq⁹ nullū violētū possit eē p̄petuū: quanto magis aucta est. tanto maiore corruet lapsu. Cuius sane ruina seductis ab eo populis comperta veritate fiet in salutem. ¶ Christianam religionem omnino veram z stabilem esse

Cap. viij.

Uriorib⁹ itaq⁹ sectis z errorib⁹ p̄futatis. Cū ois religio v̄l a nāli v̄l a supnāli lumine v̄l ab vtrozq⁹ p̄ficat. Si q̄ alte vel religioes vel supstitiones iuete fuerit; ad illas: quas enumerauim⁹: r̄digēt. Religioes. n. sole lumine nāli p̄tente aut a veris p̄ncipijs hūane rōnis pueniūt: z hec ē p̄hoz traditio: quas ad salutē nō sufficē p̄bauim⁹. Aut a falsis p̄ncipijs originez b̄nt. Et he duplici p̄stāt d̄ta. Qz v̄l a falsis t̄mō rez nāliū p̄ncipijs p̄dēt. Cuiusmodi ē astrologoz supstitio quādam oñtētū diuinādi p̄itiā quā p̄iter r̄probauim⁹. V̄l a falsis habētur p̄ncipijs demonū arte iuētis. Veluti est idolatria sup̄p̄ius a nobis dānata. Si aut̄ a lumine supnāl religio sit accepta. Nulla alia: q̄ lumē nāle transcēdat: p̄ter veteris z noui testi legē inuenit. Aut ḡ solū vet̄ testiū p̄bat. Idq⁹ iudei: faciūt deū v̄z se colere affirmātes. Aut nouū p̄uertit z de

forte
de
de

9

Liber

prauas: quod ab hereticis: aut utriusque confundit: quod ab ipsis sit
mahometanis. Qui autem utriusque testem cum naturali lumine fideliter
tenet: christiani sunt naturali sciamus supernaturalis quoque amplectentes: ac pro omnibus
recte sentientes. Cum itaque omnes mundi religiones sectaeque hactenus
suerint: vel esse ipse sint. quos recessimus: vel iter eas anumeramus
de. Nullaque alia rationibus ac miraculis christiane religioni preferri
possit: quae tanto ceteras omnes excedit: quanto est caelum terra sublimi-
us: quantoque lux a tenebris differt. Manifestum est solam christianam
religionem veram ipsamque unicam salutis portum tutissimum esse.
Cum si quis arbitretur religionem adhuc meliorem forte superueni-
ram: futurumque aliquam existimet ut ea superueniente christiane fidei
deroget. Nequaquam relinquat intactum omnem cavillationem auferere-
mus. Primum itaque dicemus: cum in presenti nulla melior religio
quam christiana inueniatur: huic esse penitus inherendum. Ut quantum procedi-
tur deo recte seruiamus. Sin autem meliorem deus inspirauerit: tunc
illam sequi oportebit. Sed hoc nondum apparuit. Idque esse euentum
rum omni ratione coniecturaque caret. Sin. ut superius efficaciter proba-
tum est nullam meliorem humane vite: finis: nec certum medium aut perfe-
ctior vita his: quam christiana religio ponit: inueniri aut excogitari
possunt. Quid amplius optari? Cum et illius exterior cultus sit admi-
rabilis: et ad inducendum homines ad suum finem optimus. Tot insup-
er rationibus: oraculis signis atque miraculis fundata stabilitaque
sit: ut nil malum in mundo fieri possit. **C**um ergo esto meliorem in po-
sterum dari posse religionem. Non tamen christianam professionem ea danna-
re aut abolere posset. Cum enim christiana fides (ut in secundo huius ope-
ris libro ostendimus) supernaturali praecipue lumine ducatur. Non potest esse
nisi a deo. Ex quo tot bona totque mirabilia mundo affluxe-
runt. Quae solus ipse deus non alius facere valuit. His pariter natu-
rale rationis lumen ab ipso deo institutum praesentaneum accedit. Si ergo
nova religio melior ac perfectior quam christiana siue naturali siue super-
naturali lumine induceretur. Non posset illi esse priora. Quae enim ratione
naturali nobis insita sunt: verissima esse oportet: ita ut aliter cogitare
nequamus. Quae vero fide tenemus: tam evidentem confirmationem
ostendunt: ut vel minimum dubitare sit nefas. Quae ergo verum vero
personas

sonat: certū est q̄ a quocūq; lumine talis religio pcederet
 xpiane religiōi repugnār nō possū. Quā ambe eēnt adeo: a
 quo utrūq; lumen pcedit: q̄ sibi nunq; p̄dicat nec mō vera
 mō p̄ria docet. Auctori. n. veritatis falsitatē aut fallaciā ipu-
 tare ipiū blaffemūq; est. ¶ Contrarijs itē rōnib; ita implicat
 itellect; vt in vera rōne pcedē neq̄at. Sed si p̄rie cognitio-
 nes nobis a deo imitterent: ex hoc itellect; n̄r in cognoscē-
 da veritate ipediret. Qd̄ ab ip̄o deo eē nō p̄t. Si ḡ religio
 n̄ra a lumine supnāli pcedēs oia ēt approbat: q̄ a nālis lu-
 mine rōnis pueniūt. Neceffe est quālibet religonē verā: si
 qua ventura eēt: q̄cqd̄ xpiana tenet religio esse p̄culdubio
 approbaturam. ¶ Totius operis epilodus Cap. ix.

V aut breui epilogo q̄ supiorib; libris dicta sūt
 p̄strigētes collecte oculis rōnes facili; offerant.
 Dicim; xpianos ad credēda obseruādaq; xp̄i z
 et ecclesie mysteria ac p̄cepta nō leuiter: s; sapiē-
 tissime moueri. Primum siqdē sapiētis ē orbis hu-
 ius magnitudie ordine. pulchritudie penitateq; diligenter
 p̄sideratis deū tāto op̄i p̄esse: s; ē p̄m motorē: seu primā cām
 seu p̄m ens oiu; nobilissimū p̄fiteri. Nihil. n. mouet seip̄m
 Et imouētib; seu p̄ducētib; nō ē p̄cessus infin̄t;. Cū v̄o sp̄t-
 rit; corpe nobilior sit: z act; potētia. Neceffeq; sit actū sim-
 pl̄r eē potētia ipsa p̄orē. Quis deū nō eē corp; nec corpis for-
 mā: neq; ex ptib; cōpositū: nisi q̄ penit; desipiat: negare p̄t?
 Qd̄ si deus act; ē pur;: q̄s dubitet ip̄m esse p̄fectū z sūmū
 bonū infiniteq; potētie: que i oib; op̄at Immutabilez quoq;
 z eternū atq; vnū? Nisi ois p̄sus phie sit exp̄s. Et cū videā-
 mus in reb; nobilioribus: vt in ip̄is aīatis: q̄ q̄to magis a-
 mā eaz forme eleuant: tanto magis cognitiois p̄ticipes sūt.
 Memini ambigēdū est: cū deus sit act; purus: qn̄ ēt sit itelli-
 gens. Immo ipse itellect; ac sapiētia infin̄ta. Cū aut nullus
 siue volūtate sit itellect;: nullaq; nō libera volūtās: manife-
 ste p̄ deo volūtate inesse: z q̄ agit: nō necessitate nāe sed p̄-
 pria agere libertate. Quapp̄ cū i oib; p̄ suū itellectū z vo-

Liber

luntate tanq̄ p̄ma cā opes: et p̄fiteri opz ip̄m h̄ie oītz p̄fer-
tim rez humanaz p̄uidetiā. Cū hō sit oīum creaturaz cor-
poreaz nobilissim⁹: et pp̄ ip̄m facta sint oīa nālia. Dei itaqz
est hōiem ad finē suū dirigē. Hō aut̄ put̄ est rōnalis nō pōt
ad aliū finē p̄ter q̄z ad diuinor̄ p̄templationē ordinari: cū
finis intellect⁹ sit veritas et volūtatis obiectū sit bonuz v̄le.
Qd̄ in reb⁹ creatis inueniri nō pōt. Et qm̄ p̄sens v̄ta cala-
mitatib⁹ plena existit: nostraqz cognitio: dū hac mole carnis
tegimur: p̄xigua resultat: beatitudinē i ea ponē valde irra-
tionabile est. Ideo aliā vitā p̄cedē necessitas cogit. Etiamqz
nostrā esse immortalē atqz ip̄si⁹ corporis formā. Alioqn̄ nō ap-
pareret quō et p̄ qd̄ hō esset hō. Proinde seq̄t ipsaz aliquo
mō subsistentē et separabilē eē. Qui. n. ita sentiūt viā verita-
tis tenētes oēs laq̄os nodosqz: qbus ū qui ab hac. Inia discre-
pant ip̄licant: facillime euadūt. Si igit̄ rerū nāliū ordinem
subtil̄r iuestigem⁹ qd̄ doctrine xp̄iane talia asserēti irratio-
nabile impin̄gi pōt? Nōne hec oīa rōni p̄sona a sapiētissū-
mis viris insolubilib⁹ argumētis approbata sūt? ¶ Pro-
nam⁹ et nobis d̄scriptū sup̄i⁹ triūphū icōpabilia xp̄i opa cō-
siderātes. Nilqz in doctria xp̄iana a rōne alienū iueniem⁹.
Quis. n. negare p̄t aliquā i mūdo verā eē religionē? cū oēs
hoies ad colēdū deū stimulatē nā inclinēt. Cultusqz ip̄se
diuinus mediū pueniēdi ad beatitudinē existat. Nihil siq̄
dē ab ip̄so deo ad aliquē finē sine exhibitioē mediū ad illū
tendētis ordinat. Alioqn̄ ad h̄mōi finē id frustra institue-
ret. Qd̄ deo mime cōuenit. Quid vero aliud q̄z hū v̄uere
verus dei cult⁹ exposcit? Deū. n. colere est ip̄suz venerari: et
vt deū agnoscere Is autē meli⁹ venerari non pōt: q̄z in sui
effectus p̄fectionē. Qui in bona hōis vita p̄sistit. Cū autēz
nulla melior vita q̄z xp̄iana iueniri aut excogitari queat: p̄z
ip̄i⁹ cultū esse optimū: cuius sine ac medio ad ipsum finem
pueniēdi null⁹ rōnabilior et p̄fectior finis aut certi⁹ mediū
dari pōt. Certū est ergo religionē xp̄ianā verā et a deo esse.
Qua ad verā beatitudinē recto tramite hoies perducunt.

Nisi. n. hec ad beatitudinē pducatur: que nā alia id p̄stare po-
 rerit? Non ḡ leuiter sed sapientissime p̄fessio vitagz xp̄iana
 suscipit z obseruat. **Q**uod si tibi p̄ frōte absonū videatur
 credere crucifixū deū dei filiū z hōiem esse: cogita q̄so tan-
 tam vite rectitudinē a tam imenso errore gnari non posse.
Experientia siquidē docet vitā xp̄ianā: q̄ purgatissima est: a
 fide crucifixi puenire: nutriri: augeri ac perfici. **A**diuerte
 itē sacras veteris nouiqz testi scripturas: i qbus tota p̄sistit
 fides: non nisi a deo esse posse: ex qb̄ tot añ ānos futura p̄-
 nuntiata sūt totqz scripsisse vite xp̄iane fruct⁹ emanarūt: ac
 inumeri sapiētes ad vitatis hui⁹ lumē pueri sūt. **P**reter-
 rea si fides xp̄i falsa esset: id p̄fecto viris p̄serti purgatissimis
 in orone diuinorūqz p̄replatione a deo sup oia vitatis lumē
 obsecrantib⁹ tandē aperiret. Sed cū re ipsa cōpetū sit hu-
 iusmodi viros magis ac magis in hac p̄fessione p̄firmari.
 Nequaquā pōt cū falsitate diuinissim⁹ effect⁹ pueniri: neqz
 subinde xp̄i fides falsa esse. Qd̄ ē ab exteriori cultu p̄bat.
Qui q̄to deuote magis z humiliter hōies subijciunt: tanto
 sanctiores euadūt. **C**ōtra vō q̄ eū contēnunt vel irreueren-
 ter obeūt: deteriores efficiunt. **P**reterea si vana hec fi-
 des esset: quo pacto immobilis ai tranquillitas z intrepida li-
 bertas solidūqz gaudiū christianis insitū esset? **U**t inumeri
 vtriusqz sexus sūmas tribulationes pressurasqz p̄ferentes
 in p̄cipuis delicijs p̄stituti videant? **N**empe si eiusmodi er-
 rore ducerent: nec bone vite illis incrementū: nec supra hu-
 manas vires p̄stans in aduersis letitia p̄ xp̄i noie redūda-
 ret. **Q**uinimo hanc ai sinceritatez incūditatezqz a deo i ful-
 gere in ipso corpe cernim⁹: vt apud oēs quādā frontis ve-
 nustate totiusqz oris maiestate venerabiles fiant: ex eorūqz
 cōspectu plurimi tanqz radijs diuinis afflati i melius vi-
 tā cōmutēt. **Q**ue cū quotidie in ecclia dei p̄spiciant. **Q**uis
 fidez tā sanctā tā admirabile: tā efficacēz nisi oino mēte ca-
 p̄t irridere: imo nō approbare atqz admirari queat? **S**i
 vero xp̄s de supis iserisqz triūphantē p̄siderauerim⁹: nul-

suo dubitandi superit loc^o: quoniam ipse verus sit de^o. Qui reluctante vniuersu orbe. D^{omi}no. s. o^mnium nationu: necno ipetoz/ bus: tyranis: phis hereticis effensisqz gentib⁹ eum pugnabit⁹ non vi nec armis: nec terrenaz rex pollicitationib⁹: no facundo ac resonati eloquo: s; sobrio castoqz paucorū paupum z humiliu smone exēploqz subegit suisqz legib⁹ imutauit. Et quocunqz cogitauerat: q̄ vel impossibilia oino videbant: effecit. Mirabili quoqz sapiētia sua facillime incredibiliqz celeritate totū iacentē in tenebris terraz orbe penit⁹ illustrauit ab erroribusqz purgauit. Immensa dehinc bonitate sua ita ad sui amorē hoium corda illexit vt innumerabiles o^mnium gentiu populi vtriusqz sexus z cuiuscūqz pditiōis pfectio/ nisqz hoies et sapientissimi mūdana oia p eius amore atqz cōfessionē floccipēderint. Ludibria insup: minas: verbera: tormenta extremaqz suplicia gratāter adierit. Quis rogo hoium aut deoz eiusmodi pot⁹ sap⁹ ac bonitatis vnqz apparuit? Si ḡ hic deus nō est: q̄s inqz alius esse pōt? Nūqd sceleratissimus z supbissim⁹ hō: qualē si deus vere nō esset xp̄s dicere oporteret: talia implere potuisset? Nōne si absqz miraculis ea fecisset: hoc ipsum absqz v^llo obtinuisse miraculo miraculorū eēt maximū? ¶ Quid vō a rōne alienū xp̄s edocuit? Si incōprehensibilis trinitatis archanū reuelauit: eius vestigiūz imaginē i creaturis cernimus. Nec iō cōtra phiaz aliquid astruimus. Si mūdi creationē phibuit: cōtra rōnem non militat: cū oia a p̄ma efficiente cā facta esse cōgruuz sit. Si aiaruz scificationē cōsideres. Rō p̄ter dicitat: vt hō ad supnālem beatitudinē: ad quā ordinat: p supnāle donuz ipm sanctificās trāsserat. Quo autē ad beatitudinē z gloriā aiaz: p̄sentaneuz ē: vt ad id ad qd ordiate sunt pueniant. Si resurrectionē corporoz attēdas: non frustra expetit: qz aia seperata vt forma ppriā mām: suuz appetit corpus: cuz quo put bñ vel male egerit equuz est vt cōmunē retributionē recipiat. Si totū mundi glorificatio expectatur. Quid inde incōueniēs dicim⁹? Quāqz. n. beati post resurrectionis

rectitudinis gloria corporum ministerio nec pro corpore nec pro intellectu indigebunt: eo quod incorruptibile tunc corpus induerint nec per sensus cognitionem accipiet: cum omnis dei essentia visura sint: tamen quod corporeus oculus ad essentiae divinae visionem non perveniet: convenientissimum erit et corpora celestia et elementa glorificari: ut ipsi oculo glorificato congruum et delectabile obiectum spectent. Si deum hominem factum asserimus: quod decentius magisve prius ab optimo parente et opifice omnium concedi potuit quam ut sedentes in tenebris et in umbra mortis pro semet deo ipse illuminaret: et de fine perfectaque vita eos certiores faciens pro illorum peccatis pariter satisfaceret? Quibus diluendis nemo alius sufficere poterat. Idcirco quod ad delenda peccata venerat: et sine peccati labe de virgine nasci debuit et in cruce mori: ut exemplum nobis exhiberet pro iustitia nullum genus mortis esse fugiendum. Ipsum denique refugium et in celum ad patris dexteram ascendere dignum fuit. Ut omnibus resurrectionis eterneque vite spes certior preberet. Et quod pro omnibus factus reus iudicium ultro subiit: par est ut omnium iudex summus existat. ¶ Quid insuper circa moralia aut iudicialia a christiana religione irrationale tradit? Cum nulla vita melior nullumque perfectius regimen quam christiane institutionis inveniantur. Quicquid enim boni super his a philosophis doctissimisque viris tractatum est: illa suscipit: nihilque veri reiciens perfectiora multa abundantius cumulavit. In ceremonialibus quoque nil impossibile nil sine ratione admittit. Sed magnam inde scitatem divinarumque delectationem homo acquirat. ¶ Quid simile queso alie religionis asserunt? An philosophi in eius comparationem venire possunt. Qui nec de fine humane vite nec de ipso medio quocumque certi diffiniētes: errores plurimos disseminarunt. Astroorum vero cultoribus fabulis ac vanis superstitionibus occupatis nulli penitus stultiusque delirant. Idolatre nihil veri aut honesti habent. Contra iudeos signa promissa et oracula prophetarum: sacerdotes: sacrificia omniaque illi gentis monumenta: euerunt denique ipsi: ac mille iam et quadringentorum quingenta pluriusque annorum captivitas extirpationeque ac dissipatio vastatioque reclamant. Hereticos evangelium: et inter eos

Liber Quartus

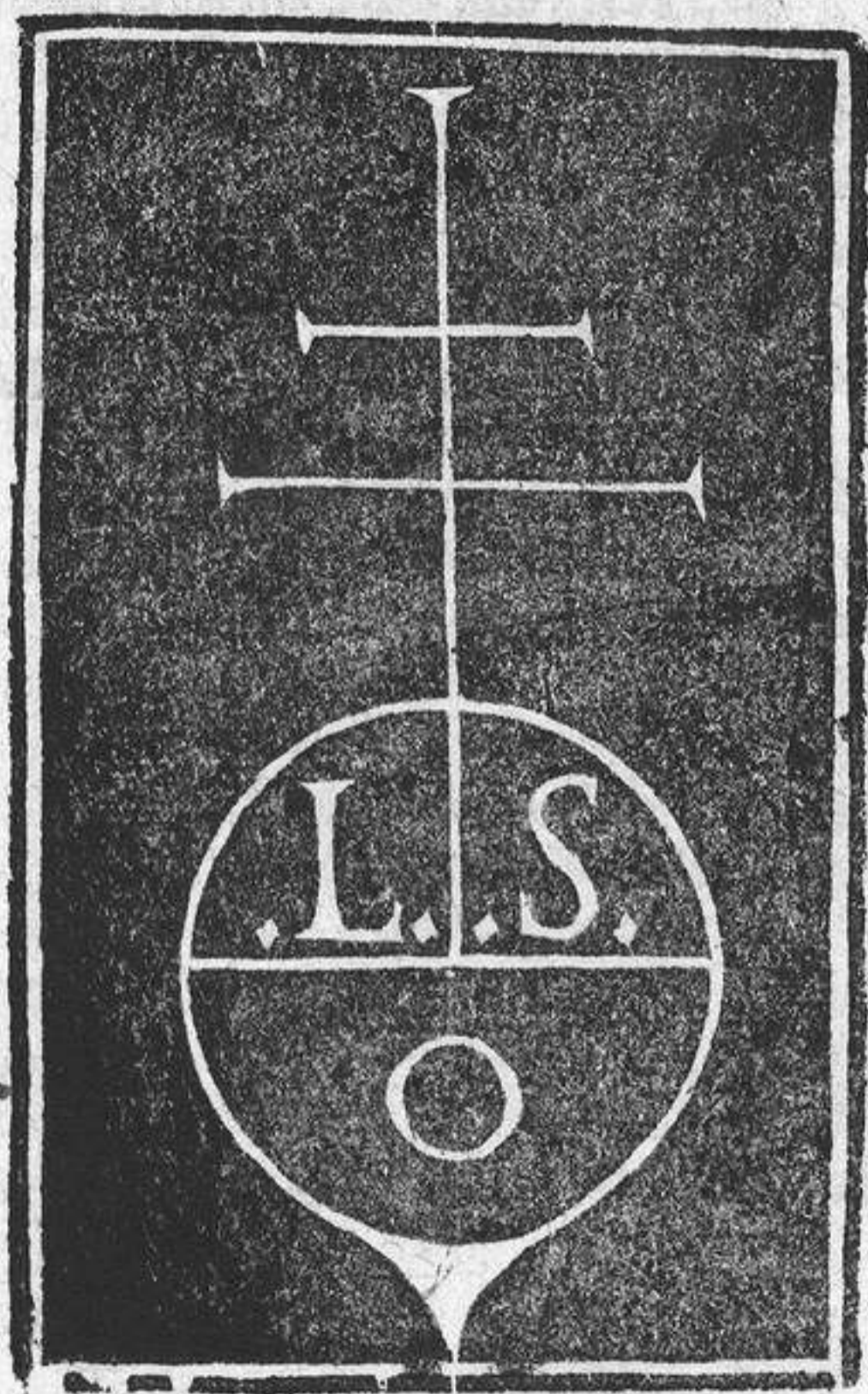
Dissenſio: ac demum proſtigatio factis coarguit ⁊ iam funditus extinxit. Contra mahumetanos omnis phia: omnis re-
cta, inſtitutio inuebitur In quib⁹ nil ſolidū aut fide dignū
reperitur. At doctrinam xpianam tot ſtabilitaz vite ſanctiſ-
ſime fundamentis totqz bonoz in mūdo operum effectri-
cē: que tanto tēpore contraqz tot accerrimos impugnato-
res ſua ſctitate preualuit: nulla obiectio nāli vel ſupernatu-
rali lumine eruta infringere vel damnare poteſt. ¶ Quis
ergo recte ſentiens fidem hanc chriſti ſaluberrimam non
imitandam ⁊ amplectendam omnino proponat? Deſiſtite
igit ſcioli ac temerarij: qui non aliter q̄ contra fidem blas-
phamando ſapientes videri poſſe putatis. Deſinite tandem
contra eam garrere: ⁊ in perniciem veſtram profanis ſacra-
lratibus temerare. Sed cū tanta temporum rerumqz cō-
nexionē ſacris vaticinijs: manifeſtis ſignis: certo ſucceſſu:
ſaluberima doctrina: in comparabili vite ſctimenta: precla-
riſſimorum virozum approbationibus ⁊ exemplis: miracu-
lozumqz frequentia ac celebritate: poſtremoqz innumerabi-
lium martyrum ſanguine ab exordio in ſuccedentia vſqz tē-
pora ſūdata: extracta: roborataqz ſit Concedite hanc vnam
veriffimam eſſe. Aliam hinc celeriter vitam ſine vllō dubio
expectantes. Inq̄ tremendi iudicis ſententia ſubeunda eſt
Qui oues quidem ideſt bonos a dextris: vedos autem ſci-
licet malos a ſiniſtris ſtatuet. Hiqz ibunt i ſupplicium eter-
num. Illi vero in vitam eternaz. Ubi in trinitate vnum de-
um ineffabilem imenſumqz videbunt. Eoqz perpetuo
perfruentur per gratiam inuictiſſimi triumphantiſqz re-
demptoris noſtri dñi Ieſu xpi. Cui eſt homoꝝ virtus: pote-
ſtas imperium per infinita ſecula ſeculoꝝ Amen. Laus deo

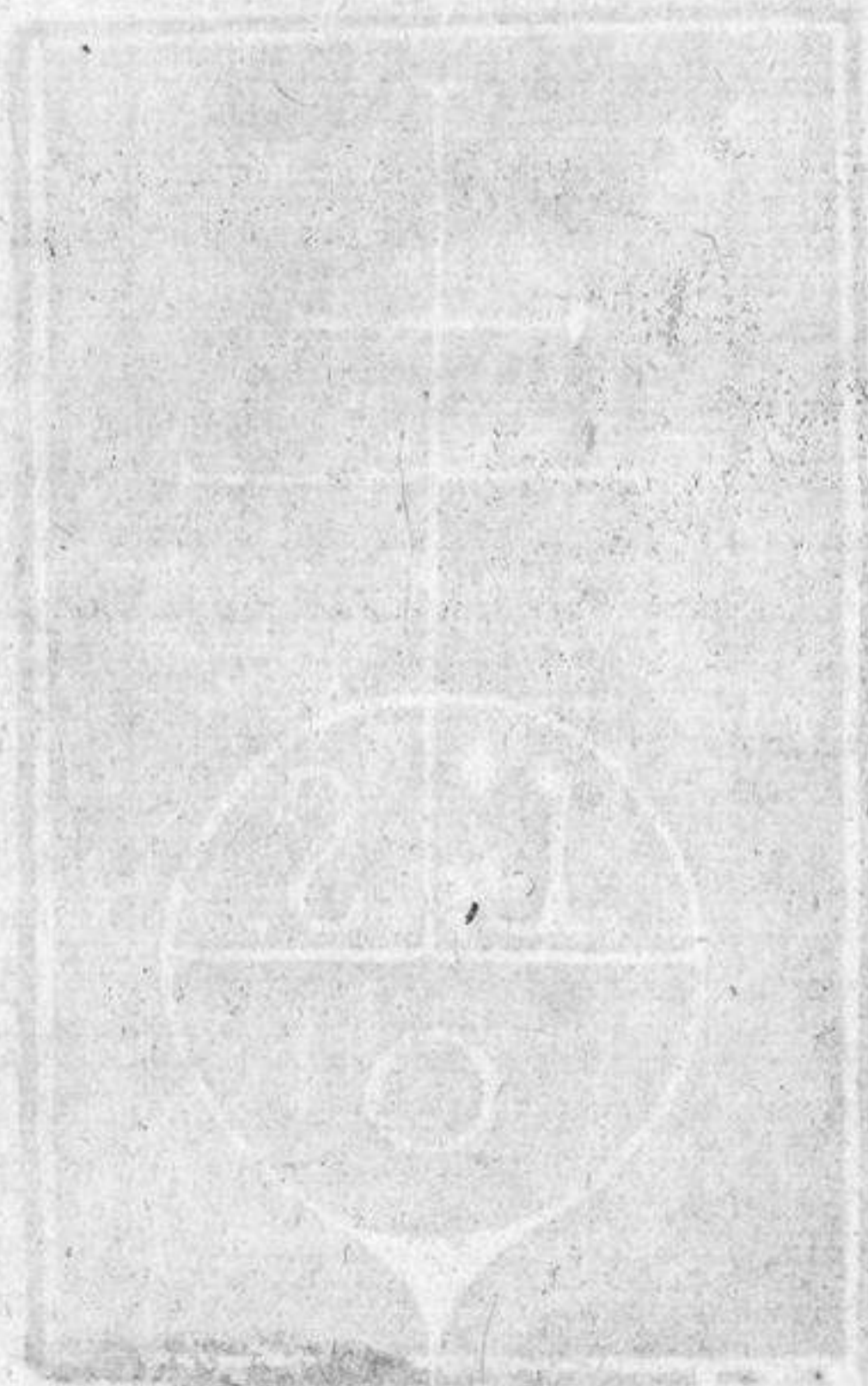
CUenetijs p Lazaruz de Soardis:q obtinuit a patritijs
Ueneto. q nullus imprimere: nec imprimi facere in eoz dñio
audet s̄b pena vt patet i suis p̄uilegijs. Die. 18. Julij. 1508.

Laus summo regi dicatur vocibus oris:

Quod iam non cesset merces condigna laboris.

Fata regunt finem: spero dij cepta secun dent.

Dialogus de veritate prophetica fratris Hieronymi Ferrariensis ordinis predicatorum.

Cum privilegio.

Epistola ad lectorem.

Quam iam annorum multorum decursu illustrius
viroz opuscula pro viribus in lucem prodere studuis-
sem: eorumque plurima magnis impensis laboribus
et sollicitudine comparata interque fuere insignis vi-
ri fratris Hieronymi fauonerole ferrariensis or-
dinis predicatorz preclara opuscula que tunc temporis ad
manus meas deuenire potuerunt impressioni de-
dissem: in prentiarum maiori adhibita diligentia et so-
lertiori inquisitione pacta plura eiusdem opuscu-
la florentie et alibi inuenta in vno hoc volumine
collecta imprimi per Lazarum soardum virum so-
lertissimum facere curavi. Ex quibus quidem
opusculis (si liuore deposito eis lector beniuole
diligenter intendere volueris) facile percipies au-
ctoris ipsorum nobile ingenium: singularem scientiam:
et ad bene beateque viuendum doctrinam accom-
modatissimas. Accipe ergo opuscula hec lector
amatissime: et ea sincere et puro affectu perlege:
quatenus eorum fructum utilitatemque consequi
volueris: et in eis proficere possis. Vale.

